

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

На правах рукопису

НОВАК РОМАН ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.137.9 (477)

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД
В УКРАЇНІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник –
Теремецький Владислав Іванович,
доктор юридичних наук

Харків – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	13
1.1. Сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні.....	13–25
1.2. Інститут угод як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми в Україні.....	26–44
1.3. Міжнародний досвід застосування угод у кримінальному провадженні.....	44–59
Висновки до розділу 1.....	59–60
 РОЗДІЛ 2. УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	 61
2.1. Поняття, зміст та значення угоди про примирення.....	61–74
2.2. Підстави та умови укладення угоди про примирення.....	74–92
2.3. Проблемні питання кримінального провадження на підставі угоди про примирення.....	92–107
Висновки до розділу 2.....	107–108
 РОЗДІЛ 3. УГОДА МІЖ ПРОКУРОРОМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	 109
3.1. Сутність угоди про визнання винуватості.....	109–129
3.2. Особливості порядку укладення угоди про визнання винуватості.....	130–148
3.3. Шляхи вдосконалення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості.....	148–167
Висновки до розділу 3.....	167–168

ВИСНОВКИ.....	169–172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	173–201
ДОДАТКИ.....	202–214

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування вітчизняного кримінального провадження пов'язане з оптимізацією кримінальної процесуальної форми, яка сприяє ефективній реалізації права особи на вільний доступ до правосуддя, економному й раціональному використанню ресурсів, котрі виділяються для здійснення правосуддя, скороченню строків розгляду кримінальних проваджень та зменшенню навантаження на суддівську систему.

Інститут кримінального провадження на підставі угод є нововведенням для вітчизняного кримінального судочинства та належить до особливих порядків кримінального провадження. Вказаний інститут сприйнятий суспільством позитивно, оскільки передбачена законом можливість домовленості між підозрюваним чи обвинуваченим і прокурором або потерпілим стала поширеним альтернативним способом вирішення кримінально-правових конфліктів. Так, за 2014 рік на розгляд судів з обвинувальним актом направлено більш ніж 110 тис. кримінальних проваджень, з них понад 22 тис. (або 20 %) – з укладенням угод під час досудового розслідування. Найбільш активно інститут угод застосовується у Рівненській (27 %, з них 16 % складають угоди про примирення і 10,8 % – угоди про визнання винуватості), Волинській (26 %, з яких 15 % укладено угоди про примирення, 11 % – угоди про визнання винуватості) та Житомирській області (25 %, з них 14,3 % – угоди про примирення та 10,5 % – угоди про визнання винуватості). Водночас у Харківській (13 %, з яких 7,3 % – угоди про примирення, 6,6 % – угоди про визнання винуватості) та Івано-Франківській області (9,5 %, з них 4,5 % – угоди про примирення та 5 % – угоди про визнання винуватості), у м. Києві (13 %, з яких 6,8 % – угоди про примирення, 6,1 % – угоди про визнання винуватості) спостерігається

найнижча кількість кримінальних проваджень, у яких направлено до суду обвинувальних актів з підписаною між сторонами угодою.

Порівнюючи практику укладання угод у кримінальному провадженні з 2013 роком, слід вказати на позитивну тенденцію досягнення домовленостей у кримінальному провадженні, оскільки у 2013 році від загальної кількості зареєстрованих кримінальних проваджень було укладено лише 9 % угод про примирення та 7,8 % – угод про визнання винуватості. Разом з тим слід зауважити, що під час здійснення кримінального провадження на підставі угод у досудовому розслідуванні та судовому провадженні виявлено чимало прогалин, які потребують свого доктринального аналізу й нормативного врегулювання.

Окремі питання диференціації кримінальної процесуальної форми та спрощених процедур розгляду кримінальних проваджень були предметом наукових досліджень Ю. П. Аленіна, С. А. Альперта, В. Д. Арсеньєва, О. В. Бауліна, В. І. Боярова, Т. В. Варфоломєєвої, В. М. Верещака, Ю. М. Грошевого, Є. Г. Коваленка, О. М. Ларіної, М. М. Михеєнка, В. В. Назарова, П. Ф. Пашкевича, Д. П. Письменного, Р. Д. Рахунова, М. С. Строговича, В. М. Тertiшника.

Проблеми впровадження відновлювального правосуддя у вітчизняне кримінальне судочинство у своїх працях розглядали такі вчені, як Ж. В. Мандриченко, Н. В. Нестор, О. В. Перепадя, П. В. Пушкар, О. Є. Соловйова, А. М. Яценко.

Процесуальне значення та роль інституту угод у кримінальному процесуальному праві досліджувалися у працях зарубіжних дослідників, а саме: Є. Бредлі, Л. В. Головка, Д. Ф. Стефена, С. С. Теймана, О. В. Хімічева, А. І. Шмарева, Л. М. Фрідмена.

Особливості здійснення кримінального провадження на підставі угод у рамках реформованого кримінального процесу аналізували такі науковці, як Є. В. Повзик, В. І. Теремецький, Д. В. Філін, О. Г. Шило, В. А. Шкелебей.

Вказані та інші вчені зробили значний внесок у розвиток науки кримінального процесу. Однак системного вивчення і нового переосмислення потребують питання сутності угод у кримінальному провадженні України, особливостей порядку їх укладення й виконання, можливості використання зарубіжного досвіду їх застосування тощо.

Наведене зумовило актуальність наукового дослідження кримінального провадження на підставі угод і визначення нових концептуальних підходів щодо його розвитку та вдосконалення у кримінальному процесі України, що вплинуло на вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію положень Указів Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 та «Про Робочу групу з питань реформування кримінального судочинства» від 17 серпня 2010 р. № 820/2010.

Роботу виконано відповідно до пп. 1, 12, 27, 32 Додатку № 4, пп. 4, 10, 13, 16 Додатку № 17 Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затверджених наказом МВС України від 29 липня 2010 № 347, а також пп. 4.1, 4.3, 4.13, 17.5 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2011–2014 рр., схвалених вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 28 грудня 2010 р. (протокол № 10). Дисертаційна робота виконана у рамках науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (номер державної реєстрації 0113U008189).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі системного аналізу положень теорії кримінального процесуального права, вітчизняного й зарубіжного законодавства і практики

його застосування визначити особливості здійснення та шляхи вдосконалення кримінального провадження на підставі угод в Україні.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні задачі:

- визначити кримінальне процесуальне значення та основні ознаки особливих порядків кримінального провадження в Україні;
- з'ясувати зміст інституту угод як прояву диференціації кримінальної процесуальної форми;
- розкрити сутність угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим та охарактеризувати підстави, умови й особливості її укладення у кримінальному процесі України;
- виявити прогалини в правовому регулюванні інституту угоди про примирення та запропонувати способи їх подолання;
- розробити пропозиції з удосконалення порядку укладання угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості у вітчизняному кримінальному провадженні;
- окреслити основні недоліки застосування угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості у правозастосовній практиці та запропонувати шляхи їх усунення;
- узагальнити зарубіжний досвід здійснення кримінального провадження на підставі угод та визначити можливості його використання у вітчизняному кримінальному процесі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини між сторонами укладання угод про примирення та визнання винуватості у кримінальному провадженні України.

Предмет дослідження становить кримінальне провадження на підставі угод в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, застосування яких

обумовлене особливостями кримінального провадження на підставі угод в Україні як самостійного правового інституту.

За допомогою логіко-семантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного поглиблено понятійний апарат (підрозділи 1.1, 1.2). Історико-правовий метод застосовано під час розгляду правових основ розвитку відновлювального правосуддя та угоди про визнання винуватості у зарубіжних країнах (підрозділи 1.3, 2.1). Структурно-логічний метод використано для з'ясування порядку, підстав та умов укладення угод у кримінальному провадженні (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1), дослідження основних спірних питань застосування угод у вітчизняному кримінальному процесуальному праві (підрозділи 2.3, 3.3). Формально-правовий та діалектичний методи застосовано при визначенні ролі учасників кримінального провадження під час укладення угод у кримінальному провадженні України (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1). Порівняльно-правовий метод дозволив дослідити особливості застосування медіації у різних правових системах світу (підрозділ 1.3), визначити основні форми укладення угоди про визнання винуватості у зарубіжних країнах (підрозділи 1.3, 3.2).

На основі соціологічного методу з'ясовано позицію суддів, прокурорів, адвокатів Вінницької, Волинської, Київської, Харківської, Хмельницької, Черкаської областей (всього 185 осіб) щодо спірних питань здійснення кримінального провадження на підставі угод, а статистичний метод дозволив їх узагальнити (розділи 2, 3).

Обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується емпіричною базою дослідження, яку становлять дані, отримані в результаті аналізу 250 кримінальних справ, що перебували у провадженні судів упродовж 2013 – I півріччя 2015 року, а також матеріали анкетування 35 адвокатів, 110 суддів і 40 працівників органів прокуратури.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших системних досліджень теоретичних і

практичних проблем здійснення кримінального провадження на підставі угод в Україні. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

- запропоновано поділяти ознаки, властиві всім особливим порядкам вітчизняного кримінального провадження, на дві групи: суб'єктні, які визначають порядок здійснення провадження щодо спеціального суб'єкта, та нормативні, що відображають особливості правового регулювання окремих суспільних відносин;

- виділено процесуальні та соціально-психологічні критерії угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні, які характеризують угоду в цілому, зокрема, як інститут кримінального процесуального права та документ, що засвідчує досягнення певних домовленостей між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим;

- обґрунтовано доцільність затвердження прокурором вищого рівня проекту угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, що сприятиме усуненню недоліків під час застосування цієї угоди (неврахування прокурором усіх обставин, які мають бути досліджені під час укладання угод, включення в умови угоди зобов'язань, котрі суперечать вимогам чинного законодавства чи які неможливо виконати тощо);

удосконалено:

- способи спрощення кримінальної процесуальної форми та вказано, що основними з них є: 1) невикористання окремих елементів кримінальної процесуальної форми; 2) встановлення для здійснення кримінального провадження стислих строків; 3) введення у кримінальну процесуальну форму додаткових елементів, які виступають фактором прискорення здійснення кримінального судочинства;

– науково-практичні положення щодо прийняття Закону України «Про медіацію» та закріплення в ньому вимоги про наявність у осіб, які займаються медіацією на професійній основі, вищої юридичної освіти, що сприятиме кваліфікованому проведенню процедури примирення у кримінальному провадженні;

– положення щодо встановлення у КПК України конкретних строків для ініціювання угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні та запропоновано, щоб прокурор та підозрюваний чи обвинувачений могли укласти угоду про визнання винуватості під час досудового розслідування або відмовитися від неї протягом трьох днів після отримання пропозиції про укладення такої угоди;

– обґрунтування необхідності закріплення у КПК України обов'язку прокурора здійснювати нагляд за виконанням засудженим умов угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості з одночасним покладанням обов'язку на органи, які виконують судові рішення, повідомляти прокурора та суд про його виконання, що сприятиме кращому здійсненню прокурорського нагляду за практичним виконанням умов угоди, затвердженої судом;

дістали подальшого розвитку:

– правова позиція щодо визначення сутності інституту кримінального провадження на підставі угод, котрий є проявом диференціації кримінальної процесуальної форми, сукупністю правових норм, які регулюють кримінальні процесуальні відносини з метою досягнення компромісу між сторонами угоди на взаємовигідних, добровільних, взаємних та спрощених умовах, що ґрунтуються на матеріально-правових і кримінально-процесуальних критеріях;

– наукові погляди щодо спорідненості правової природи угод у публічних і приватних галузях права, а саме: визначено спільні та відмінні ознаки, окреслено особливості інституту угод незалежно від правової сфери його застосування;

– пропозиція про доцільність закріплення в КПК України обов’язку суду з’ясовувати в обвинуваченого всі обставини кримінального провадження з моменту ініціювання укладення угоди до її фактичного підписання, його ставлення до доказів, що містяться в матеріалах провадження тощо;

– правова позиція щодо необхідності доповнення КПК України положенням про визначення в угоді про визнання винуватості конкретних обов’язків підозрюваного та органу досудового розслідування щодо їх співпраці, зокрема обов’язку прокурора гарантувати такій особі забезпечення заходів безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертації положення можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки теоретико-правових питань удосконалення порядку здійснення кримінального провадження на підставі угод в Україні;

– у правотворчій діяльності – під час внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють підстави та умови укладення угод у кримінальному процесі;

– у правозастосовній сфері – для поліпшення практичної діяльності працівників органів досудового розслідування, прокуратури, адвокатури, суду (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Печерського районного суду м. Києва від 03.06.2015 р. № 1027/15);

– у навчальному процесі – під час укладання підручників, навчальних посібників та проведення занять з дисциплін «Кримінальний процес України», «Сучасні проблеми кримінального процесу» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 29.04.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях автора. Ідеї та

розробки, що належать співавторам наукових публікацій за темою дисертації, здобувачем не використовувались. В опублікованих у співавторстві трьох наукових працях дисертантом виявлено недоліки вітчизняного законодавства під час здійснення кримінального провадження на підставі угод та надано пропозиції щодо їх усунення, зроблено висновок, що у разі невиконання чи часткового виконання угоди про визнання винуватості прокурор не тільки має право, а й зобов'язаний звертатися до суду з клопотанням про скасування вироку, яким затверджена угода, наведено додаткові аргументи щодо забезпечення обов'язкової участі захисника під час укладання угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені на таких міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина» (м. Полтава, 6 грудня 2013 р.), «Юридична осінь 2013» (м. Харків, 14 листопада 2013 р.), «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 22 листопада 2013 р.), «Реформування правоохоронної системи України» (м. Київ, 20 червня 2014 р.), «Юридична освіта та юридична наука в Україні: витоки, сучасність, перспективи» (м. Запоріжжя, 16–17 жовтня 2014 р.).

Публікації. Основні результати дисертації викладено у семи наукових статтях, з яких шість опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також у п'яти тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1 Сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні

Побудова правової держави в Україні можлива тільки за умови комплексного та системного реформування всіх сфер суспільного життя, складовою частиною якого виступає судово-правова реформа [1, с. 88]. Одним із основних шляхів реформування кримінального процесуального права є спрощення й прискорення кримінального провадження та розширення меж диспозитивності у кримінальному процесі. З урахуванням цього в КПК України було введено новий розділ «Особливі порядки кримінального провадження» [2], котрий сприяє створенню ідеології кримінального процесу, в основу якого покладено нові цілі врегулювання кримінально-правового конфлікту, захист прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження з одночасним розширенням принципу економії процесуального примусу на всіх етапах процесуальної діяльності [3, с. 632].

Порядок кримінального провадження – це правовий режим кримінальної процесуальної діяльності, що включає дотримання юридичних процедур, виконання певних процесуальних умов та забезпечення гарантій у кримінальному провадженні. Процесуальні умови – це нормативні положення, що встановлюють підстави здійснення процесуальних дій, коло їх учасників, строки проведення, права і обов'язки осіб, які беруть у них участь. Водночас кримінальні процесуальні гарантії є спеціальними правовими засобами, що забезпечують реалізацію прав і законних інтересів

учасників процесу, а також виконання ними процесуальних обов'язків [4, с. 9].

Тому кримінальне законодавство, що визначає межі злочинного і встановлює покарання за вчинений злочин, реалізується виключно у відповідній процесуальній формі, яка може бути лише кримінальною процесуальною як зовнішній вираз внутрішнього змісту, що регулює діяльність слідчого, прокурора та суду з розкриття та розслідування злочину, а також вирішення кримінального провадження [5, с. 60]. Діяльність органів досудового розслідування, прокуратури й суду, а також усіх осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, є упорядкованою, врегульованою та єдиною для всіх (у межах функціональних обов'язків кожного органу) системою дій.

Кримінальну процесуальну форму характеризують такі ознаки, як загальність, єдність та обов'язковість. Загальність кримінальної процесуальної форми передбачає її диференціацію. Під диференціацією кримінальної процесуальної форми слід розуміти можливість у рамках єдиної судової системи та кримінального процесуального законодавства, ґрунтуючись на засадах кримінального провадження, вирішувати завдання кримінального процесу різними способами.

У науці кримінального процесуального права виділяють два способи диференціації кримінальної процесуальної форми: спрощення кримінальної процесуальної форми (наприклад, спрощення провадження щодо кримінальних проступків, здійснення кримінального провадження на підставі угод) та ускладнення кримінальної процесуальної форми (наприклад, порядок розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми чи обмежено осудними). Метою спрощення є раціоналізація та прискорення кримінального судочинства, водночас ускладнення кримінальної процесуальної форми обумовлене доцільністю встановлення додаткових гарантій для окремих категорій осіб [6, с. 14, 15].

Загальний порядок здійснення кримінального провадження, що пов'язаний з розслідуванням кримінальних правопорушень, судовим розглядом, а також виконанням судових рішень, зазнав істотних змін. Відповідно до КПК України кримінальні провадження, яким властиві окремі процесуальні умови, або ті, котрі проводяться стосовно певної категорії осіб, що характеризуються специфічними юридично значущими властивостями, здійснюються за особливим порядком. Особливі порядки кримінального провадження врегульовані розділом шостим КПК України і до них належать такі:

- 1) кримінальне провадження на підставі угод (глава 35);
- 2) кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (глава 36);
- 3) кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (глава 37);
- 4) кримінальне провадження щодо неповнолітніх (глава 38);
- 5) кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39);
- 6) кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (глава 40);
- 7) кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебувають за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41).

У науковій літературі справедливо зауважується, що вказані особливі порядки не є окремими провадженнями, оскільки вони мають ту ж матеріальну-правову основу, що й основне провадження, тобто ті ж процесуальні правовідносини щодо розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень, вирішення питання про винуватість чи невинуватість особи. Тому фактично йдеться про особливості процедури здійснення певних процесуальних дій, обумовлених особливостями суб'єкта

кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність, специфікою місця проведення процесуальних дій чи необхідність охорони державної таємниці [3, с. 638].

Отже, особливі порядки кримінального провадження – це така форма здійснення кримінального судочинства, за якої поряд із звичайним порядком здійснення кримінального провадження застосовуються процесуальні форми, котрі передбачають як спрощення процедури у злочинах невеликої тяжкості, так і її ускладнення в особливо тяжких злочинах, що потребують особливої процесуальної захищеності законних інтересів учасників кримінального провадження [7, с. 77].

Підтримуючи правову позицію О. Г. Шило, слід відмітити, що особливі порядки кримінального провадження спрямовані, насамперед, не на встановлення наявності чи відсутності кримінальних процесуальних відносин, а на захист конституційних прав людини у кримінальному провадженні, тому що на цих етапах кримінальної процесуальної діяльності людина стає найбільш уразливою. Така спрямованість цих порядків відрізняється специфікою правового регулювання, аналіз якого дозволяє виявити їх особливі ознаки, і як наслідок, провадження можна характеризувати з точки зору спрощення або ускладнення кримінальної процесуальної форми [8, с. 180].

У науковій літературі виділяють два способи спрощення кримінальної процесуальної форми [9, с. 138; 10, с. 10]:

- уникнення або невикористання окремих елементів кримінальної процесуальної форми, наприклад, нездійснення досудового розслідування в загальному порядку відповідно до КПК України чи виключення судового слідства зі стадії судового розгляду справи в суді першої інстанції;

- проведення кримінального провадження у найбільш стислі строки, наприклад, здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, котра характеризується особливостями відносин між

потерпілим і особою, яка вчинила правопорушення, що дозволяє стверджувати про високу ймовірність їх примирення.

Проаналізувавши наукові погляди щодо особливостей порядків кримінального провадження [9, с. 120–188; 10, с. 10–65; 11, с. 3–38], доцільно доповнити вказаний перелік способів спрощення кримінальної процесуальної форми з огляду на таке. КПК України ввів новий інститут кримінального процесу – кримінальне провадження на підставі угод, запровадивши новий додатковий елемент кримінальної процесуальної форми – угоду.

Впровадження цього нового елементу значно спрощує здійснення кримінального провадження, оскільки, по-перше, з моменту укладення та підписання угоди підозрюваний та обвинувачений позбавляються права на проведення досудового розслідування в загальному порядку, по-друге, судове слідство не проводиться в повному обсязі відповідно до КПК України, по-третє, з моменту затвердження угоди судом першої інстанції сторони угоди обмежені у праві на апеляційне оскарження вироку суду, який ухвалено на підставі угоди.

Отже, способами спрощення кримінальної процесуальної форми є невикористання окремих елементів кримінальної процесуальної форми, встановлення для здійснення кримінального провадження стислих строків, введення у кримінальну процесуальну форму додаткових елементів, які виступають фактором прискорення здійснення кримінального судочинства.

Особливий порядок кримінального провадження співвідноситься із загальним як логічні категорії «окремого» та «загального». Застосування особливого порядку кримінального провадження означає, що кримінальне провадження в цілому здійснюється за загальними правилами, однак з урахуванням низки особливостей, визначених у правових нормах КПК України [7, с. 78]. У зв'язку з цим, доцільно виокремити основні ознаки кожного особливого порядку, визначеного у кримінальному процесуальному законодавстві.

1. Кримінальне провадження на підставі угод регулюється главою 35 КПК України, якою закріплено два види угод:

1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, котра укладається у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 1 ч. 1 ст. 468, ч. 3 ст. 469 КПК України);

2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, яка укладається у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним або суспільним інтересам та особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами; не допускається укладення у провадженні, в якому бере участь потерпілий (п. 2 ч. 1 ст. 468, ч. 4 ст. 469 КПК України).

Вказані види угод відрізняються процесуальним порядком їх застосування, процедурою ініціювання, змістом та наслідками, що настають після досягнення домовленості у кримінальному провадженні. Однак угоди про примирення та про визнання винуватості об'єднані спільною метою – спрощення процедури розгляду певної категорії кримінальних проваджень, скорочення загальних процесуальних строків розгляду справи та сприяння економії бюджетних витрат на проведення кримінального судочинства шляхом нездійснення досудового розслідування та судового провадження у загальному порядку відповідно до КПК України [12, с. 170].

2. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може розпочатися слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 477 КПК України.

Відмова потерпілого, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення відповідно до ч. 4 ст. 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [13].

3. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб проводиться із урахуванням особливостей правового статусу таких осіб. Специфіка здійснення кримінального провадження полягає в наступному: встановлено особливий порядок пред’явлення таким особам повідомлення про підозру (наприклад, письмове повідомлення про підозру народному депутату України, судді Конституційного Суду України, професійному судді здійснюється Генеральним прокурором України або його заступником відповідно до п. 2, 3 ч. 1 ст. 481 КПК України¹ [14]); передбачено створення спеціального органу – державне бюро розслідувань, яке уповноважене здійснювати досудове розслідування щодо народного депутата України, Генерального прокурора чи його заступників та інших осіб відповідно до ч. 4 ст. 216 КПК України; запроваджено спеціальну процедуру здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (наприклад, проведення щодо адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій

---

¹ Судовою практикою підтверджено, що вказаний перелік суб’єктів не підлягає розширенню або довільному тлумаченню. Так, ухвалою Печерського районного суду м. Києва від 7 квітня 2015 року відмовлено у задоволенні клопотання старшого слідчого в особливо важливих справах п’ятого слідчого відділу управління з розслідування особливо важливих справ Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України про застосування запобіжного заходу у вигляді застави відносно адвоката А. Вказана ухвала мотивована тим, що відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором України, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя. Водночас доручення заступника Генерального прокурора України, в якому останній на підставі п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України доручає старшому слідчому в особливо важливих справах Генеральної прокуратури України повідомити адвокату А. про підозру суперечить положенням ст. 277, 481 КПК України, оскільки слідчий не є належним суб’єктом, уповноваженим здійснювати повідомлення про підозру адвокату. Таке право надано виключно Генеральному прокурору України, його заступнику, прокурору Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя.

здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора АРК, області, міста Києва та міста Севастополя відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [15]) тощо.

4. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх характеризується особливостями предмета доказування (особливу увагу зосереджено на додатковому вивченні характеристики неповнолітнього, дослідженні причин і умов, що сприяли вчиненню неповнолітнім кримінального правопорушення). Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані вчиняти процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим і психологічним особливостям. Досудове розслідування щодо неповнолітнього здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484 КПК України). Крім того, у кримінальному процесуальному законодавстві визначено низку особливостей проведення судового провадження щодо неповнолітніх та застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

5. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру визначається загальними правилами КПК України з урахуванням передбачених законом особливостей: 1) встановлення обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню; 2) порядку реалізації процесуальних прав особи, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру; 3) забезпечення обов'язкової участі захисника під час досудового розслідування та судового провадження; 4) використання певних видів запобіжних заходів, котрі можуть бути

застосовані до особи, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру; 5) проведення обов'язкової судово-психіатричної експертизи; 6) закінчення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження стосовно застосування примусових заходів медичного характеру [6, с. 680–682].

Варто зазначити, що до особи, до якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, судом можуть бути застосовані такі запобіжні заходи, як передання на піклування опікунам, близьким родичам або членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом або поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку. Зазначені запобіжні заходи застосовуються судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби.

Особливістю кримінального провадження про застосування примусових заходів медичного характеру є те, що у випадку надходження до суду угоди про визнання винуватості чи про примирення щодо застосування до підозрюваного чи обвинуваченого примусових заходів медичного характеру (у разі вчинення злочину у стані неосудності, обмеженої осудності), суд, зважаючи на те, що зміст угоди не охоплює питання застосування цих заходів, керуючись пунктами 1, 3 ч. 7 ст. 474 КПК України, відмовляє в її затвердженні. Аналогічне рішення суд повинен ухвалювати й у випадку, коли угоду укладено з підозрюваним чи обвинуваченим, який після вчинення кримінального правопорушення захворів на психічну хворобу, що позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії чи бездіяльність або керувати ними.

Разом з тим, відповідно до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) у випадку надходження до суду укладеної між сторонами угоди про визнання винуватості чи про примирення та за наявності у витребуваних судом матеріалах кримінального провадження висновку

лікувальної установи про необхідність проходження винним примусового лікування суд, керуючись ч. 1 ст. 96 КК України, п. 10 ч. 1 та ч. 5 ст. 368 КПК України, призначаючи покарання, узгоджене сторонами, вправі одночасно застосувати до особи примусове лікування [16].

6. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводиться з дотриманням вимог режиму секретності відповідно до Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ [17]. У такому порядку кримінального провадження встановлені особливі вимоги до: 1) тексту процесуальних рішень, які в окремих випадках оформляються відповідно до приписів секретного діловодства; 2) документів, якими підтверджуються повноваження осіб, що беруть участь у здійсненні кримінального провадження, оскільки допускаються особи, котрі мають допуск до державної таємниці відповідної форми і яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв відповідно до ст. 22–27 Закону України «Про державну таємницю» [17]; 3) проведення експертизи в кримінальному провадженні; 4) надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять відомості, що становлять державну таємницю.

7. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебувають за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні характеризується такими особливостями:

- категорією кримінального провадження – кримінальні процесуальні відносини поширюються виключно на кримінальні правопорушення, зазначені у ст. 520 КПК України;

- колом уповноважених суб'єктів, щодо яких здійснюється кримінальне провадження, а саме: представники консульських установ, дипломатичних представництв, члени екіпажу повітряного, морського або річкового судна тощо;

– суб'єктами, котрі здійснюють конкретно визначені процесуальні дії, спрямовані на припинення кримінального правопорушення, визначеного у ст. 519 КПК України. Вказані особи у ст. 519 КПК України не замінюють собою органи досудового розслідування, а лише виконують суворо обмежене коло початкових процесуальних дій, які є необхідними для вирішення завдань кримінального судочинства. Одразу після завершення таких дій матеріали передаються у відповідні правоохоронні органи для здійснення кримінального провадження у загальному порядку, передбаченому ст. 216 та главою 41 КПК України;

– переліком дозволених процесуальних дій та особливим порядком їх проведення – під час провадження дозволяється здійснювати тільки такі процесуальні дії: тимчасове вилучення майна, законне затримання особи, обшук житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, особистий обшук без ухвали слідчого судді, огляд місця вчинення кримінального правопорушення (ст. 520, 521, 522 КПК України);

– строками здійснення кримінального провадження, що регламентовані ст. 520–522 КПК України.

Отже, кожному окремому порядку кримінального провадження, що визначені у розділі шостому КПК України, притаманні різні процесуальні умови їх здійснення. Утім, на підставі зазначеного доцільно виділити такі групи ознак, що характеризують всі особливі порядки кримінального провадження [7, с. 81].

1. Суб'єктні – особливі порядки кримінального провадження, які визначають порядок здійснення провадження щодо спеціального суб'єкта, зокрема:

а) осіб, які мають додаткові правові гарантії з боку держави – суддів, народних депутатів України, адвокатів, представників дипломатичних та консульських установ тощо;

б) осіб, котрим характерні певні соціально-психологічні особливості, наприклад, нестійка психіка, підвищена емоційність, незрілість мислення,

недостатність практичного досвіду. До таких осіб варто відносити неповнолітніх, обмежено дієздатних чи недієздатних осіб;

в) осіб, які в межах виконання своїх службових повноважень, мають доступ до державної таємниці;

г) осіб, котрі добровільно використовують передбачені кримінальним процесуальним законом засоби для спрощення проведення кримінального провадження, наприклад, підозрюваний чи обвинувачений, котрі укладають угоди, особи, які подали заяву про розгляд провадження у формі приватного обвинувачення.

2. Нормативні – відображають особливості правового регулювання окремих суспільних відносин, а саме:

а) у сфері обігу інформації, яка становить державну таємницю, нормативно-правовою основою проведення кримінального провадження, окрім КПК України та КК України, є Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII [18], Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-XII [17], Звід відомостей, що становлять державну таємницю від 12 серпня 2005 року № 440 [19], Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях від 2 жовтня 2003 року № 1561-12 [20] тощо;

б) у сфері міжнародного співробітництва порядок здійснення кримінального провадження, включаючи кримінальне процесуальне законодавство, регламентований міжнародними Конвенціями, наприклад, Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14 вересня 1963 року [21], Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня року [22] та чинними нормативними актами – Закон України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 року № 2728-III [23], Положення

про дипломатичне представництво України за кордоном від 22 жовтня 1992 року № 166/92-рн [24].

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Основними способами спрощення кримінальної процесуальної форми є такі: 1) невикористання окремих елементів кримінальної процесуальної форми; 2) встановлення для здійснення кримінального провадження стислих строків; 3) введення у кримінальну процесуальну форму додаткових елементів, які виступають фактором прискорення здійснення кримінального судочинства.

2. Метою, яка об'єднує наведені способи, є те, що всі вони спрямовані на: 1) усунення чи ліквідацію в загальній процедурі кримінальної процесуальної форми певних процесуальних умов (наприклад, зменшення строків досудового розслідування, виключення судового слідства під час розгляду справи в суді першої інстанції); 2) зміну форми вираження процесуальних гарантій з метою приведення їх відповідно до завдань спрощеної кримінальної процесуальної форми.

1.2 Інститут угод як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми в Україні

Забезпечення надійного захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження обумовлює необхідність реформування кримінального процесуального законодавства на основі сучасних досягнень як вітчизняної, так і міжнародної кримінальної процесуальної теорії та правозастосовної практики, які б відповідали світовим стандартам.

У КПК України закріплено дієві процесуальні механізми захисту прав, свобод та законних інтересів людини як найвищої соціальної цінності. Положення КПК України встановлюють порядок кримінального провадження, що відображає подальшу демократизацію та гуманізацію вітчизняного кримінального судочинства. Реформування процедури кримінального провадження загалом пов'язане з удосконаленням існуючих інститутів та запровадженням нових форм і методів здійснення кримінальної процесуальної діяльності, заснованих на європейських стандартах.

Здійснення кримінального провадження на підставі угод належить до особливих порядків кримінального провадження. Інститут угод можна розглядати як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми, адже він передбачає своєрідні умови та порядок здійснення кримінального провадження, який суттєво відрізняється від звичайного.

Серед завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 КПК України, проголошено забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до

кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Одним із основних чинників, що забезпечить досягнення цього завдання, як справедливо зазначає А. Є. Голубов, є удосконалення кримінальної процесуальної форми, в тому числі й в аспекті її диференціації [25, с. 108].

Комітет Міністрів Ради Європи звернувся до держав-членів Ради Європи з Рекомендацією № 6 R (87) 18 «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 року під час 410-го засідання делегатів міністрів) [26, с. 118], в якій зазначено, що зволікання в розкритті злочинів призводять до дискредитації кримінального права і негативно впливають на належний рівень здійснення правосуддя.

Комітет Міністрів Ради Європи рекомендує державам-членам з урахуванням конституційних принципів і правових традицій вжити необхідних заходів з метою чіткого визначення та реалізації кримінальної політики стосовно форм і змісту спрощених проваджень та вдосконалення звичайних судових процедур шляхом раціоналізації. Оскільки Україна є членом Ради Європи та проголосила курс на інтеграцію у Європейське співтовариство, а відтак – і на гармонізацію законодавства, то вона зобов'язана не тільки реформувати більшість інститутів кримінального судочинства відповідно до міжнародних принципів і стандартів, а й максимально якісно імплементувати зарубіжний досвід з метою оптимізації кримінального провадження.

Кримінальна процесуальна форма є конститутивною ознакою кримінального судочинства, якій характерна чітка законодавча визначеність та суворе регламентація. Саме кримінальна процесуальна форма є правовою формою діяльності органів досудового розслідування, прокуратури й суду, гарантією дотримання законності під час провадження у кримінальних справах. В юридичній літературі поняттю та змісту кримінальної процесуальної форми приділялася значна увага і наразі існують різні підходи щодо її тлумачення.

Вчений-процесуаліст Р. Д. Рахунов процесуальною формою називав усе кримінальне процесуальне право [27, с. 84]. Таке визначення хоча і є широким за обсягом, однак думка науковця узгоджується зі змістом ст. 1 КПК України, відповідно до якої лише кримінальним процесуальним законодавством визначається порядок кримінального провадження. Однак інші науковці вважають, що не допустимо ототожнювати процесуальну форму з кримінальним процесуальним правом, бо кримінальна процесуальна форма – це не суто норми права, а порядок, процедура діяльності, обумовлена цими нормами [28, с. 61].

На думку Л. М. Лобойка, кримінальною процесуальною формою є визначений законом порядок провадження у кримінальній справі в цілому, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень [29, с. 16]. Такої позиції дотримується і П. А. Лупинська, яка зазначає, що процесуальною формою прийнято називати порядок провадження у справі в цілому та окремих процесуальних дій, а також вимоги до процесуальних документів [30, с. 58]. М. Л. Якуб вважає, що процесуальною формою (процесуальним порядком) є як умови й послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття рішень, так і умови провадження у справі в цілому, тобто всі форми судочинства в їх сукупності, в їх системі як єдине ціле. Відповідно може йти мова і про процесуальні форми судочинства, і про процесуальну форму провадження окремої дії [4, с. 9].

Найбільш поширеним визначенням в юридичній літературі є те, що кримінальна процесуальна форма – це сукупність закріплених законом юридичних процедур, умов та гарантій, які забезпечують вирішення завдань кримінального судочинства. При цьому під процедурами розуміється передбачена законом послідовність здійснення як окремих процесуальних дій, так і їх сукупностей, що утворюють зміст окремих проваджень та стадій кримінального судочинства [3, с. 634].

На основі викладених поглядів учених можна сформулювати поняття кримінальної процесуальної форми, котру слід розуміти як встановлений кримінальним процесуальним законодавством порядок кримінального провадження в цілому, порядок здійснення процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень [31, с. 76].

Отже, незважаючи на різні підходи до визначення поняття кримінальної процесуальної форми, їх практичний зміст один – необхідність суворого дотримання норм кримінального процесуального права як єдиного можливого шляху вирішення завдань кримінального провадження. Саме у процесуальній формі, як зазначає Є. Г. Коваленко, знаходить своє вираження зміст кримінального процесу, оскільки кримінальна процесуальна форма утворює врегульований, обов'язковий правовий режим провадження у кримінальних справах [32, с. 19].

Значення кримінальної процесуальної форми для вирішення завдань кримінального судочинства важко переоцінити, адже неухильне дотримання процесуальної форми є необхідною умовою законності дій та рішень у кримінальному провадженні, забезпечення всебічності, повноти, об'єктивності дослідження обставин у кримінальному провадженні, що є запорукою ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення. Однак дотримання процесуальної форми не слід ототожнювати з формалізмом, надавати їй значення самоцілі, бо кримінальна процесуальна форма важлива не сама собою, а є ефективною гарантією дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, запорукою успішного вирішення завдань кримінального судочинства, а відтак – і здійснення правосуддя в цілому [33, с. 242, 248].

Зважаючи на існуючий зв'язок між дотриманням процесуальної форми й виконанням завдань кримінального провадження, постає необхідність у вдосконаленні процесуальної форми та її розвитку з метою забезпечення оптимального співвідношення складності процесуальної форми, достатності процесуальних механізмів, необхідних для досягнення достовірності

результатів доказування з одночасним дотриманням прав особи та простоти, яка б забезпечувала ефективне й швидке провадження у справі.

Важливим питанням, пов'язаним із процесуальною формою, є питання про її єдність та диференціацію. Сутність проблеми полягає в необхідності визначення напрямів удосконалення кримінальної процесуальної форми або шляхом забезпечення єдиного порядку провадження за всіма категоріями кримінальних проваджень, або диференціювання її за певними критеріями та обставинами кримінального провадження.

Тривалий час одне з важливих місць у характеристиці чинної в кримінальному судочинстві процесуальної форми належало її уніфікації. Єдність кримінального судочинства, за словами С. С. Циганенка, виступала як правова та структурна основа процесуальної діяльності, виявляла безпосередній вплив на характер реалізації інститутів матеріального права, відтак – на її кінцеві результати [34, с. 2]. Якісні перетворення галузі матеріального кримінального права, реорганізація органів кримінальної юстиції, зміна змісту правових завдань суттєво вплинули і на структуру кримінального судочинства. Уніфікація, яка досі забезпечувала ефективність кримінальних процесуальних інститутів, виявилась нездатною в повній мірі виконати завдання, поставлені перед модернізованою структурою кримінального судочинства. Тому досягнення цілей кримінального судочинства у низці кримінальних проваджень потребує застосування особливих процесуальних механізмів.

Між кримінальною процесуальною формою та змістом кримінального процесу, який вона уособлює, існує тісний зв'язок, котрий у своєму розвитку піддається законам діалектики. Процесуальна форма є вираженням змісту кримінального судочинства та способом його здійснення, тому як тільки кримінальна процесуальна форма перестас бути формою змісту, вона втрачає будь-яку цінність. На думку Ю. В. Кувалдіна, таке відбувається періодично внаслідок швидшого розвитку змісту кримінальної процесуальної форми в

порівнянні з її формою, що призводить до виникнення та зростання суперечностей між ними [35, с. 98].

Відтак одним із основних напрямів удосконалення кримінальної процесуальної форми є її диференціація. З цього приводу в науковій літературі вказано, що прагнення до диференціації кримінального судочинства – давня тенденція, витoki якої беруть початок у далекому минулому, характерна майже для всіх сучасних держав. В її основі лежить бажання застосовувати такі форми судочинства, які були б адекватні тяжкості й складності провадження, що розглядається, та тим правовим наслідкам, котрі можуть настати в результаті такого розгляду [36, с. 28]. Втім, у теорії кримінального процесу так і не визначено природу й зміст диференціації, межі її застосування.

Диференціація кримінальної процесуальної форми має два напрями: ускладнення процедури (зокрема, з метою створення системи додаткових гарантій дотримання прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, які внаслідок неповноліття, психічних чи фізичних вад не можуть належним чином реалізувати свої процесуальні права і відстояти свої інтереси) та спрощення кримінальної процесуальної форми (враховуючи невелику тяжкість злочину, очевидність його вчинення, ступінь складності провадження, позицію підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, наприклад, визнає він свою вину чи заперечує свою винуватість, погоджується з повідомленням про підозру чи ні).

Поняття «диференціація кримінального судочинства», на думку Д. О. Савицького, необхідно розглядати як наявність у межах єдиного кримінального процесу проваджень, що якісно різняться між собою за ступенем складності процесуальних форм [37, с. 218]. П. Ф. Пашкевич ототожнює диференціацію з процесуальною економією [38, с. 78], а А. В. Смирнов визначає її сутність як спрощену кримінальну процесуальну форму [39, с. 197]. Ю. К. Якимович під кримінальною процесуальною формою розуміє існування самостійних проваджень, що характеризуються

наявністю певної матеріально-правової бази, котра об'єктивно вимагає відмінностей у законодавчому регулюванні, характеризується комплексністю і наявністю суттєвих відмінностей порівняно із звичайним порядком провадження, що призводить у результаті до зміни форм діяльності у таких провадженнях [10, с. 15].

І. М. Канюка зазначає, що у виникненні диференційованих форм кримінального провадження, спрямованих на спрощення та скорочення процедури, вирішальну роль відіграє засада процесуальної економії, для якої диференціація кримінальної процесуальної форми буде вищим проявом її реалізації [40, с. 11].

Однак, не можна погодитися з науковцями, котрі термін «диференціація» тлумачать лише як необхідність забезпечення процесуальної економії, яка може бути досягнута і без кардинальних змін у правовій структурі процесуальної діяльності. Слушною є думка С. С. Циганенка, котрий розглядає диференціацію як спосіб впливу на суспільні відносини, які виникають у кримінальному судочинстві, що полягає у використанні різних за своїм характером і призначенням судових та несудових проваджень і форм. Це забезпечує різну за методами, але спільну за цілями структурну систему кримінального процесу, спрямовану на надання учасникам кримінального провадження відповідного захисту їх прав і свобод залежно від характеру та тяжкості злочину [34, с. 3].

М. С. Строгович вважає диференціацією тенденцією розвитку кримінального процесу, котра призводить або може призвести до одночасного існування у кримінальному судочинстві різних проваджень: звичайного провадження, спрощеного і проваджень з більш складними процесуальними формами [41, с. 85].

Отже, підходи вчених щодо поняття «диференціація кримінальної процесуальної форми» суттєво відрізняються за змістом. Однак ототожнювати диференціацію лише зі спрощенням процесуальної форми недоцільно.

Для кращого розуміння поняття «диференціація» слід звернутися до концепції Ю. К. Якимовича, що не будь-яка особливість у провадженні певних категорій проваджень свідчить про диференціацію кримінальної процесуальної форми. Лише тоді, коли в системі кримінального судочинства існують провадження, які суттєво відрізняються за ступенем складності процесуальних форм, доцільно говорити про диференціацію [42, с. 97].

Диференціація кримінальної процесуальної форми може мати різні прояви. В одних випадках відмінності процесуальної форми проявляються лише в стадії досудового розслідування, в других – у судовому провадженні, у третіх – відмінним є все кримінальне судочинство. Однак розумне використання тих можливостей, які дає диференційована кримінальна процесуальна форма, може позитивно вплинути на досягнення поставлених перед кримінальним процесом завдань за рахунок швидшого отримання очікуваних результатів із меншими затратами [40, с. 11].

Враховуючи точки зору вчених про диференціацію процесуальної форми, слід зазначити, що її необхідно розглядати як побудову кримінального судочинства, за котрою досягнення завдань кримінального провадження в окремих законодавчо визначених категоріях кримінальних проваджень і за наявності певних умов може здійснюватися шляхом використання процесуальних форм, процедур, що відрізняються від звичайних ступенем складності в напрямку їх спрощення або ускладнення [31, с. 77].

Згідно зі ст. 468 КПК України у кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод: 1) про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим. Аналіз правових норм, які регламентують інститут угод, дає можливість дійти висновку, що кримінальне провадження, котре здійснюється на їх основі, суттєво відрізняється від звичайного, а відтак є проявом диференціації кримінальної

процесуальної форми, заснованої як на матеріально-правових, так і кримінальних процесуальних критеріях.

Матеріально-правовим критерієм диференціації є ступінь тяжкості злочину, який включає в себе такі поняття, як «суспільна небезпечність діяння», «вид та міра покарання», «суспільна небезпечність особи, яка вчинила діяння» [37, с. 220]. Цей критерій міститься у ст. 469 КПК України, відповідно до якої угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Що стосується угоди про визнання винуватості, то її може бути укладено між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Однак важливо врахувати, що укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається.

До кримінальних процесуальних критеріїв, які свідчать про особливість кримінального провадження на підставі угод у порівнянні зі звичайним провадженням, належать правова позиція особи, щодо котрої ведеться кримінальне провадження, та потерпілого, складність встановлення обставин справи. Органи, які здійснюють кримінальне провадження, не можуть використовувати інститут угод на власний розсуд, якщо про його застосування не надійде клопотання від підозрюваного, обвинуваченого. Укладення угоди сторонами має бути добровільним, без застосування насильства, примусу, погроз та не бути наслідком обіцянок чи впливу будь-яких інших обставин, ніж ті, які передбачені в угоді, про що зобов'язаний переконатися в судовому засіданні суд при розгляді та затвердженні угоди. Ініціатором укладення угоди про визнання винуватості може бути прокурор або підозрюваний чи обвинувачений, а угоди про примирення – потерпілий,

підозрюваний або обвинувачений, які й мають діяти згоди щодо змісту відповідної угоди [31, с. 80].

Наступною кримінальною процесуальною підставою диференціації є ступінь складності кримінальних проваджень, який полягає у складності пізнавальної діяльності щодо встановлення всіх обставин провадження. Врахування цього критерію дає можливість обрати необхідні процесуальні засоби з метою забезпечення найбільшої ефективності процесуальної діяльності й організувати її так, щоб у кінцевому результаті вона сприяла виконанню завдань кримінального судочинства.

Наявність у кримінальному провадженні угод, котрі міститимуть узгоджені позиції щодо обвинувачення та його правової кваліфікації, розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строків її відшкодування, беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згоду сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, значно полегшить доказування та усуне потребу у використанні всіх процесуальних механізмів досудового розслідування та проведення судового розгляду в повному обсязі.

Ураховуючи наведене, доцільно погодитися з позицією М. М. Новікової, що кримінальному провадженню на підставі угод притаманна така загальна структурно-функціональна модель правового компромісу:

- 1) наявність конфліктної ситуації, що вимагає розв'язання;
- 2) мета досягнення домовленостей;
- 3) ініціатор компромісної угоди;
- 4) психологічна та інтелектуальна готовність до співробітництва на умовах компромісу;
- 5) добровільність прийняття компромісного рішення, зокрема підготовка до компромісного рішення та визначення суті угоди з обговоренням змісту взаємопоступок;

- 6) самостійність обрання сторонами варіанту прийняття рішення;
- 7) укладання угоди;
- 8) створення умов щодо неможливості ухилення від виконання компромісної угоди, а саме отримання позитивних наслідків як кінцевого результату компромісу у вигляді бажаного інтересу, позитивного морально-психологічного стану [43, с. 8].

Отже, розширення меж реалізації приватного інтересу у вітчизняному кримінальному процесуальному праві дає підстави стверджувати про зближення публічних галузей права, зокрема, кримінального процесуального та кримінального права із галузями приватного права, такими, як цивільне та цивільне процесуальне право. У зв'язку з цим, твердження про те, що договір можливий лише у сфері приватного права і є правовою конструкцією виключно приватного характеру [44, с. 135], може бути спростовано.

У науковій літературі неодноразово висловлювалася думка, що правова природа угоди між обвинуваченням та захистом є ідентичною мировій угоді сторін, яка врегульована в цивільному процесуальному праві. Розглядаючи «судочинство» як спосіб вирішення соціальних конфліктів, а «злочин» як конфлікт кримінального правового характеру, важко знайти суттєві розбіжності між кримінальним правовими і цивільними правовими конфліктами, які б обумовили заборону на мирову угоду в кримінальному процесі при її існуванні у процесі цивільному [45, с. 195; 46, с. 56].

Обґрунтування правової позиції щодо спорідненості правової природи угод у різних галузях права може бути здійснено шляхом співставлення наукових поглядів з приводу порівняльно-правового аналізу інституту угод у кримінальному і цивільному судочинстві, що дасть можливість виявити спільні та відмінні ознаки, визначити особливості інституту угод незалежно від галузі її застосування.

І. А. Тітко стверджує, що угода як правовий інститут включає угоди матеріального та процесуального права. Під матеріально-правовими угодами слід розуміти передбачену законом форму встановлення договірних

правовідносин, яка спрямована на взаємовигідну співпрацю, не ставлячи за мету компромісний вихід із конфліктної ситуації [47, с. 144]. Прикладами такої групи угод є різні за змістом договори, передбачені Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) та Господарським кодексом України (далі – ГК України), трудовий договір тощо. На відміну від матеріально-правових, процесуально-правові угоди завжди спрямовані на вирішення конфліктної ситуації шляхом взаємних поступок.

Отже, законодавством передбачено шляхи розв’язання спору між учасниками правовідносин: або через процедуру судового розгляду й вирішення спору незалежним арбітром, або шляхом взаємних домовленостей сторін. Тому процесуально-правові угоди є міжпроцесуальним інститутом, спрямованим на досягнення мети компромісного виходу з конфліктної ситуації та мінімізації ролі державних механізмів при вирішенні спору [47, с. 145].

До спільних ознак матеріально-правових і процесуально-правових угод варто відносити такі:

1. Добровільність – угода не може бути укладена за результатом волевиявлення лише однієї сторони та пасивної позиції іншої, оскільки наявність примусу виключає законність угоди як у матеріальному (ч. 3 ст. 203, ст. 231 ЦК України), так і в процесуальному праві. Так, суд зобов’язаний у судовому засіданні переконатися, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з’ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх (ч. 6 ст. 474 КПК України).

2. Корисність – кожна сторона має на меті досягнути домовленостей лише за умови, що результат таких переговорів є корисним та принесе їй певну вигоду.

3. Рівність учасників договірних відносин характерна для мирової угоди в цивільному процесуальному праві та угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні. Щодо ознаки рівності учасників в угоді між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, варто зазначити, що в кримінальних процесуальних правовідносинах діє задекларована засада кримінального провадження про рівність сторін, яка також реалізується під час укладення угоди про визнання винуватості, оскільки з одного боку підозрюваний чи обвинувачений має певну інформацію, в отриманні котрої зацікавлений прокурор, а з іншого – прокурор в межах своїх повноважень може визначити покарання менше від максимальної межі санкції статті, яка визначає міру покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Тобто засада рівності при укладенні угод про визнання винуватості підкріплена взаємною вигодою співпраці підозрюваного чи обвинуваченого з правоохоронними органами [47, с. 146].

4. Компромісність – сторони угоди як в кримінальному процесуальному праві, так і в цивільному процесуальному праві завжди досягають певних конкретно визначених домовленостей, відступаючи чи відмовляючись при цьому від свого права отримати певні блага чи вчинити певні дії.

Саме компроміс у кримінальному провадженні визначається як один із способів вирішення конфліктів кримінального процесу, котрий досягається через добровільні взаємні поступки сторін конфлікту, обумовлений свідомою необхідністю задоволення інтересів протилежної сторони конфлікту з метою досягнення особисто бажаного результату [48, с. 175]. Компромісні норми гарантують особі, яка вчинила злочин, звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання за умови виконання нею

визначених у законі позитивних посткримінальних вчинків, які сприяють реалізації головних завдань кримінальної правової боротьби зі злочинністю, зокрема усуненню негативних наслідків злочину та справедливому вирішенню справи, а також економії кримінальної репресії та зменшенню питомої ваги засуджених у суспільстві [49, с. 239–240; 50, с. 85; 51, с. 15].

Наприклад, наслідком укладення та затвердження угоди про примирення для підозрюваного чи обвинуваченого є обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями ст. 394, 424 КПК України та відмова від здійснення судового розгляду, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину про вчинене кримінальне правопорушення; для потерпілого – обмеження права оскарження вироку відповідно до ст. 394, 424 КПК України та позбавлення права вимагати в подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення і змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди. Наслідком укладення та затвердження угоди про визнання винуватості для прокурора, підозрюваного чи обвинуваченого є обмеження їх права оскарження вироку, а для підозрюваного чи обвинуваченого – також його відмова від здійснення прав, передбачених п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК України.

5. Засвідчувально-контрольна участь держави проявляється в тому, що значна кількість угод набирає законної сили після засвідчення факту здійснення договірних відносин державою. І. А. Тітко вдало обґрунтував контрольну функцію держави під час досягнення домовленостей у цивільному процесуальному та кримінальному процесуальному праві. Науковець зазначає, що факт укладення угоди в матеріальному (цивільному) праві засвідчує нотаріус. Діяльність державних та приватних нотаріусів по суті є виконанням делегованих державою посвідчувальних функцій. У процесуальних угодах аналогічну роль виконує судове рішення. Доречно звернути увагу на те, що в цьому випадку судове рішення є не актом правосуддя (якщо під останнім розуміти повний, об'єктивний, всебічний

розгляд), а актом державного підкріплення договірних правовідносин. Беручи на себе засвідчувальні функції, держава також контролює відповідність угоди вимогам чинного законодавства. Так, нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, яка суперечить законодавству України (ч. 1 глави 13 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [52]); суд у цивільному процесі постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи або інтереси інших осіб (ч. 5 ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України); аналогічне рішення суд ухвалює у кримінальному провадженні у випадку невідповідності угоди вимогам законодавства (ч. 7 ст. 474 КПК України) [47, с. 147].

Процесуально-правові угоди доцільно поділити на цивільно-процесуальні (мирова угода² [53, с. 262]) та кримінально-процесуальні (угода про примирення та угода про визнання винуватості). Їх порівняння підтверджує як факт спорідненості цих інститутів незалежно від галузі процесуального права, так і дозволяє встановити низку принципових відмінностей. Спільними ознаками угод у цивільному і кримінальному процесах є: приналежність до проявів теорії формальної істини та скорочених форм судочинства; спрямованість на примирення сторін; їх укладення під контролем суду; можливість досягнення примирення на стадіях на стадіях досудового розгляду. Угоди про примирення у цивільному і кримінальному процесах відрізняються за критеріями обов'язковості посвідчувальної участі держави та процесуальної тривалості права на укладення угоди [47, с. 153].

Враховуючи всі спільні риси інституту угод у публічних та приватних галузях права, необхідно виділити суттєві ознаки, які вказують на

---

² Мiroва угода – це укладення між сторонами та затверджена судом домовленість про припинення спору між сторонами шляхом взаємних поступок, що може стосуватися лише прав та обов'язків сторін і предмета позову. Мiroва угода, яка суперечить закону або погіршує становище інших осіб не може бути визнана судом, і така угода не припиняє провадження у справі.

концептуальні відмінності у співвідношенні публічних і приватних основ у кримінальному й цивільному процесах.

1. Угода про примирення й угода про визнання винуватості набирають законної сили та призводять до зміни правовідносин у разі затвердження судом у вирокі такої угоди. Так, перед ухваленням рішення про затвердження угоди про визнання винуватості суд під час судового засідання повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи цілком він розуміє, що має право: 1) на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожену обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують; 2) мовчати і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення; 3) мати захисника, у тому числі на отримання правової допомоги безоплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно; 4) допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і подати докази, що свідчать на його користь. Суд зобов'язаний перед затвердженням угоди роз'яснити обвинуваченому наслідки укладення та затвердження угод, характер кожного обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим та вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у випадку затвердження угоди судом.

У свою чергу цивільне процесуальне право передбачає, що мирова угода визнається ухвалою суду за клопотанням сторін (ч. 5 ст. 175 ЦПК України). За загальним правилом, сторонам достатньо повідомити суд про факт досягнення ними мирової угоди (ч. 2 ст. 175 ЦПК України), що зобов'язує суд закрити провадження (ч. 4 ст. 175 ЦПК України).

2. Суд перевіряє зміст угоди на предмет відповідності її нормам чинного законодавства та затверджує його своїм рішенням. Однак у кримінальному провадженні суд перед затвердженням угод зобов'язаний переконатися в судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що

передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх (ч. 6 ст. 474 КПК України). Вказане є неухильним обов'язком суду під час розгляду кримінального провадження.

Зазначене суттєво відрізняє дії суду під час визнання мирової угоди в цивільній справі, де суд лише перевіряє умови мирової угоди на предмет не відповідності чинному законодавству чи недотримання прав, свобод і законних інтересів громадян [54, с. 39].

3. Строки укладення угоди у кримінальному провадженні обмежені конкретно визначеними часовими рамками, а угода може бути укладена з моменту повідомлення особі про підозру до моменту виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку (ч. 5 ст. 469 КПК України). Водночас у цивільному судочинстві мирову угоду можливо укласти на будь-якій стадії цивільного процесу (ч. 3 ст. 31 ЦПК України), зокрема, під час розгляду справи в суді першої інстанції (ст. 175 ЦПК України), під час апеляційного (ст. 306 ЦПК України) та касаційного переглядів справи (ч. 1 ст. 334 ЦПК України) та виконання судового рішення (ст. 372 ЦПК України).

Отже, впровадження в кримінальний процес угоди як юридичної домовленості між підозрюваним чи обвинуваченим і потерпілим або прокурором є наслідком використання ознак та принципів приватного права у традиційно публічний кримінальний процес [54, с. 40].

Автор цього дослідження вважає, що саме в такий спосіб проявляється диспозитивність у кримінальному провадженні. Правові норми, що регулюють порядок кримінального провадження на підставі угод, надають можливість особам на власний розсуд приймати рішення і тим самим залагоджувати кримінальний правовий конфлікт. Таке поєднання імперативних і диспозитивних засад у кримінальному процесуальному праві, на думку Г. Є. Саєнко, сприяє гуманізації кримінального судочинства,

зближенню законних інтересів учасників кримінального правопорушення [55, с. 95].

Поряд з цим, спірним є віднесення кримінального провадження на підставі угод до правового інституту або субінституту кримінального процесу. Слід підтримати думку науковців, що кримінальне провадження на підставі угод є складовою міжгалузевого інституту спрощеного та скороченого розгляду матеріалів, який стосується декількох галузей права, таких, як кримінальне право (призначення покарання), цивільне право (вирішення питань цивільного позову та відшкодування шкоди), цивільне процесуальне право (розгляд цивільного позову в окремому провадженні), кримінально-виконавче право (виконання покарання та звільнення від нього), кримінальне процесуальне право (процесуальні особливості розгляду матеріалів за спрощеною та скороченою процедурою) тощо [56, с. 16–17].

Такий складний міжгалузевий інститут містить ознаки інституту процесуального і матеріального права. Кримінальне провадження на підставі угод також можна віднести до групи правових норм, що регулюють проблеми позасудового вирішення спорів чи групи компромісних норм.

Таким чином, кримінальне провадження на підставі угод є складним комплексним міжгалузовим інститутом, який регулює кримінальні процесуальні відносини щодо укладення домовленостей між підозрюваним чи обвинуваченим та прокурором і потерпілим, призначення покарання, затвердження угоди судом та наслідки невиконання затвердженої угоди судом. Аналогічної думки дотримується більшість науковців, вказуючи, що інститут компромісу за соєю природою є міжгалузовим, оскільки включає як кримінально-правові, кримінальні процесуальні норми, так і норми інших галузей права [57, с. 80; 58, с. 48; 59, с. 281; 60, с. 11].

Комплексний характер інституту угод зумовлює необхідність звернення до положень не лише кримінального процесуального закону, а й до кримінального закону. З цього приводу О. В. Капліна справедливо зазначає, що взаємозв'язок норм цих двох галузей права проявляється в тому,

що обидві галузі оперують загальними поняттями й мають спільні комплексні інститути [61, с. 43–44], до яких можна віднести й інститут угод. Це зумовлюється тим, що під час застосування цього інституту вирішується питання не лише процесуального, а й матеріального права [62, с. 223].

Отже, угоди як прояв диференціації кримінального провадження є сукупністю правових норм, що регулюють кримінальні процесуальні відносини з приводу досягнення компромісу між сторонами угод на взаємовигідних, добровільних, взаємних та спрощених умовах у межах та у спосіб, визначений чинним кримінальним процесуальним законодавством.

На підставі проведеного дослідження можна дійти таких висновків:

1. Поняття «кримінальна процесуальна форма» необхідно розуміти як встановлений кримінальним процесуальним законодавством порядок кримінального провадження в цілому, порядок здійснення процесуальних дій і порядок прийняття процесуальних рішень.

2. Для диференціації кримінальної процесуальної форми необхідні матеріально-правові та кримінально-правові підстави. Кримінальне провадження на підставі угод є проявом диференціації кримінальної процесуальної форми, заснованої як на матеріально-правових, так і на кримінально-процесуальних критеріях.

3. Встановлено, що диференціація кримінальної процесуальної форми, зокрема і запровадження інституту угод у кримінальне провадження як альтернативної форми повного судового розгляду кримінальних проваджень не має обмежувати чинні процесуальні гарантії.

1.3 Міжнародний досвід застосування угод у кримінальному провадженні

Однією з важливих проблем кримінального процесу є необхідність оптимізації діючої кримінальної процесуальної форми, яка найбільш

ефективно забезпечила реалізацію права особи на вільний доступ до правосуддя, сприяла не лише економному, а й раціональному використанню ресурсів, котрі виділяються для здійснення правосуддя, скороченню строків розгляду кримінальних проваджень та зменшенню навантаження на суддівський корпус. Розроблення подальших шляхів удосконалення кримінального судочинства неможливе без звернення до міжнародного досвіду, метою вивчення якого є врахування позитивних та негативних тенденцій у функціонуванні певних процесуальних інститутів. Ґрунтовне дослідження кримінального процесуального законодавства інших держав дозволить запропонувати напрями розвитку вітчизняного законодавства, в тому числі й шляхом рецесії правових інститутів та процедур, які на практиці довели свою ефективність.

Основною метою проведення подальших реформ у вітчизняному кримінальному процесуальному праві є пошук найбільш оптимального балансу між швидким, повним і неупередженим дослідженням усіх обставин кримінального провадження й забезпеченням охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Одним із процесуальних механізмів прискорення строків розгляду кримінальних проваджень є інститут угод про визнання винуватості, ефективність якого підтверджується зарубіжною практикою (Англії, Іспанії, Італії, Німеччини, США, Франції та деяких країн СНД).

Необхідно звернути увагу, що зволікання в розкритті злочинів веде до дискредитації кримінального права та впливає на здійснення правосуддя будь-якої держави. Враховуючи стрімке зростання числа кримінальних проваджень, направлених у суди, і проблеми, пов'язані з тривалістю здійснення судочинства, Комітет Міністрів Ради Європи звернувся до держав-членів Ради Європи з Рекомендацією № 6 R (87) 18 «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 року під час 410-го засідання делегатів міністрів) [26, с. 117]. Особливу увагу слід звернути на інститут угод про визнання винуватості, що

здатен усунути надмірний формалізм та бюрократизацію, характерні вітчизняному кримінальному судочинству.

Витоки інституту угод про визнання винуватості беруть початок в англосаксонській системі права, що з'явився на початку XIX століття, практика застосування якого налічує понад 150 років. За даними американського юриста Реймонда Моллі у 1839 році в штаті Нью-Йорк 22 % судових вироків у кримінальних справах ухвалювалися на підставі угод про визнання винуватості, а в 1920 році більш ніж 80 % кримінальних справ вирішувалися за допомогою заяв про визнання винуватості [63, с. 626]. Л. Фрідмен зазначає, що кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості є звичайним способом вирішення долі обвинуваченого. У деяких регіонах країни до 90 % засуджених обирали цей шлях [63, с. 140].

У свою чергу В. Н. Махов та М. А. Пєшков вказують, що більше 90 % кримінальних справ у США не проходять через процедуру судового розгляду у зв'язку з тим, що в одних випадках визнання винуватості призводить до розгляду справи за спрощеною процедурою, а в інших – укладається угода про визнання винуватості, коли органи досудового розслідування без визнання обвинуваченим винуватості не можуть забезпечити збір доказів, що викривають обвинуваченого [64, с. 17]. Однак з такою думкою не погоджується Д. В. Філін, зазначаючи, що американські вчені «угоду про визнання винуватості» пов'язують не з неможливістю встановлення обставин кримінальної справи, а, насамперед, з бажанням обвинуваченого й прокурора уникнути непередбачуваності колегії присяжних, особливо в тих справах, результат яких визначається талантом і професійними навичками адвоката та прокурора [65, с. 1053].

Угода про визнання винуватості у США може бути укладена на будь-якій стадії провадження від моменту висунення особі обвинувачення до виходу присяжних до нарадчої кімнати і навіть у той час, протягом якого присяжні вирішують винуватість особи у вчиненому. У деяких штатах судді зобов'язані брати активну участь у переговорах, однак їх результат завжди

повинен бути задокументованим, мають бути викладені всі умови, на які погодилися сторони, а також зазначено, що ця угода укладається обвинуваченим з повним розумінням того, що він втрачає певні процесуальні права, робить це свідомо і з власної волі [66, с. 4, 5; 67, с. 138].

Особливості застосування угоди про визнання винуватості у США полягають у такому. По-перше, прокурор, укладаючи угоду, може зменшити обсяг обвинувачення, змінити правову кваліфікацію вчиненого, звинуватити особу у вчиненні злочину без застосування обтяжуючих обставин, висунути обвинувачення на основі законодавства штату замість федерального законодавства, яке передбачає жорсткіше покарання, або взяти на себе обов'язок рекомендувати судді призначити більш м'яку міру покарання. По-друге, обвинувачений, зобов'язується визнати себе винуватим і відмовляється від свого конституційного права на суд присяжних, а також від низки інших прав, зокрема: права на захисника; права відмовитися від давання показань проти себе; права допитувати свідків обвинувачення; права вимагати від сторони обвинувачення доведення кожної обставини обвинувачення [68, с. 3].

Виникнення угоди про визнання винуватості було логічним для розвитку кримінального процесуального права. Зміни у методиці вирішення кримінальних проваджень, як свідчить історико-правовий аналіз, відбувалися поступово, і в подальшому розгляд справ із застосуванням угод про визнання винуватості почав перевищувати кількість справ, що розглядалися у повному судовому провадженні судом присяжних. Повний судовий розгляд справ у Великій Британії та США поступово стає рідкісним явищем [69, с. 74].

Зміна у структурі кримінального процесу, що стосується порядку вирішення кримінальних справ, обумовлена суспільно-правовими змінами. За словами В. Піцці, практика угод про визнання винуватості є найбільш інтенсивною у тих юрисдикціях, в яких процедури судового розгляду справ є найбільш ускладненими, зокрема, коли система здійснення правосуддя не має можливості використати свій судовий апарат, і очевидно, не довіряє

йому постановлення обвинувальних висновків стосовно винуватих і виправдання невинуватих з високою точністю, вона має знайти інші шляхи для того, щоб уникнути повного судового розгляду кримінальних справ [70, с. 937].

Важливо зазначити, що виникнення інституту угод про визнання винуватості є не лише результатом складної природи процедури судового розгляду кримінальних справ у США. Найважливішим завданням судового розгляду має бути врегулювання соціальних конфліктів. Встановлення ж усіх обставин кримінальної справи має другорядне значення, оскільки воно є лише засобом досягнення кінцевого головного результату. Якщо конфлікт може бути розв'язано задовільно для обох сторін, то зникає потреба встановлення всіх обставин кримінального провадження [71, с. 142].

Значний вплив на розвиток та становлення інституту угод у США мали рішення Верховного суду Сполучених Штатів на початку 60-х років XX століття. Однією з найбільш відомих справ стосовно угод про визнання винуватості була справа 1971 року – Сантобелло проти Нью-Йорку [72]. У цій справі суд дійшов висновку, що угода про визнання винуватості, оформлена належним чином, повинна заохочуватися. Зважаючи на необхідність забезпечення швидкого та ефективного розгляду справ, суд наголосив на тому, що кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості є набагато дешевшим і проходить значно швидше, ніж коли справа розглядається судом присяжних. Відтак, Верховний суд США охарактеризував угоду про визнання винуватості як основний структурний елемент системи здійснення правосуддя, що повинен мати підтримку за умов законного застосування та дотримання основних процесуальних засад здійснення правосуддя у кримінальних справах.

Процедура укладення угоди про визнання винуватості детально регламентується Федеральними правилами кримінального процесу в окружних судах США (1997 року), відповідно до п. 11 яких угода про визнання винуватості є письмовою угодою обвинуваченого та захисника, з

одного боку, і сторони обвинувачення – з іншого, за якою сторони домовляються про конкретне розв’язання кримінальної справи, включаючи всі пункти обвинувачення і покарання обвинуваченого [36, с. 7]. Суть цієї угоди полягає в тому, що обвинувачений визнає себе винуватим у менш тяжкому злочині, ніж фактично вчинив, а в обмін на це особа, яка підтримує обвинувачення, вимагає призначення більш м’якого покарання, ніж те, яке могло би бути. Оформлення такої угоди проводить клерк суду (помічник судді, юрист-професіонал) у присутності федерального судді, обвинуваченого, його захисника та прокурора, а в окремих випадках і в присутності потерпілого. Обов’язковою умовою укладення угоди про визнання винуватості є згода прокурора та адвоката на її укладення.

Наслідком визнання обвинуваченим своєї винуватості є спрощення процедури судочинства: а) попереднє слухання справи не є обов’язковою стадією; б) укладаючи угоду, обвинувачений відмовляється від права на суд присяжних; в) угода усуває суперечки сторін з питання про винуватість обвинуваченого; г) дослідження доказів у суді майже не проводиться; ґ) розгляд закінчується ухваленням обвинувального вироку, якщо від угоди обвинувачений не відмовився і не виникли інші вагомні обставини. Угода замінює вирок, але не усуває ризик судової помилки, адже чим слабкіша доказова база обвинувачення, тим вірогіднішою стає угода про визнання винуватості [71, с. 143; 72, с. 262].

Важливою особливістю англосаксонської моделі угод про визнання винуватості в США є майже абсолютна дискреційність повноважень сторони обвинувачення – наявність повноважень, які прокурор застосовує за своїм розсудом [73, с. 116]. Використання таких повноважень на основі суворого дотримання принципу законності значно сприяє здійсненню правосуддя, однак за інших умов створює великий потенціал для зловживання з боку сторони обвинувачення.

Характерними особливостями угод про визнання винуватості у США є такі:

1) у випадку визнання особою винуватості сторона обвинувачення повністю звільняється від тягара доказування;

2) якщо сторона обвинувачення відмовляється від кримінального переслідування, суд не вправі ухвалити обвинувальний вирок, навіть якщо він переконаний у його обґрунтованості;

3) якщо обвинувачений визнає себе винним, суд, переконавшись у добровільності визнання винуватості, зобов'язаний ухвалити обвинувальний вирок і призначити покарання без проведення судового слідства;

4) якщо обвинувачений і обвинувач не дійшли згоди під час переговорів, обвинувачений має право вступити у такі перемовини безпосередньо із суддею;

5) у разі відмови особи від укладення угоди про визнання винуватості суд разом із судом присяжних найчастіше призначає обвинуваченому більш суворе покарання [74, с. 6].

Угода про визнання винуватості у США не може бути застосована судом під час розгляду справ про порушення правил дорожнього руху у нетверезому стані, про злочини статевого характеру, а також про злочини, які становлять загрозу населенню або вчинені повторно чи завдали істотної шкоди [75, с. 86].

Варто зазначити, що у США можливе навіть укладання латеральних угод, зміст яких передбачає зміну характеру обвинувачення, в тому числі виду правопорушення та міри покарання обвинуваченому в обмін на конструктивну співпрацю з органами досудового розслідування. Наприклад, особа, вчинивши такий злочин, як зґвалтування, боїться осуду з боку суспільства і тому визнає вину у злочині, якого не вчиняла, наприклад, у розбої чи крадіжці. Автор цього дослідження переконаний, що у випадку вчинення особою такого злочину вона заслуговує на громадський осуд і саме на ту міру покарання, що визначена за вчинене кримінальне правопорушення. Крім того, «зґвалтування» і «крадіжка» – злочини, які посягають на два різні нерівнозначні об'єкти – на статеву свободу особи і на

право власності. Тому не можна, обвинувачуючи особу у зґвалтуванні, покарати за крадіжку чи розбій.

Вважаємо недоцільним запроваджувати такі види угод у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство, оскільки особа повинна відповідати тільки за те кримінальне правопорушення, яке вона вчинила, в іншому разі – втрачається головна мета покарання, а саме виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Ще одним видом угод в американському кримінальному судочинстві є угоди про застосування альтернативних видів виправного впливу. Зміст цієї угоди полягає у досягненні домовленості між прокурором й адвокатом про те, що пред’явлене особі обвинувачення призупиняється на певний строк і в подальшому може бути скасовано за умови виконання правопорушником обов’язків з лікування від наркозалежності, алкоголізму, виконання громадських робіт, відшкодування збитків тощо.

Укладення угоди про застосування альтернативних видів виправного впливу можливе за умов, якщо:

- правопорушник обвинувачується у злочині, який вважається таким, що підходить для виведення справи з кримінального судочинства;
- правопорушник раніше не притягувався до кримінальної відповідальності;
- правопорушник не становить загрози суспільству;
- потреби правопорушника та держави можуть бути краще задоволені поза процесом традиційного кримінального судочинства [74, с. 6].

Головна мета угод про визнання винуватості в американському кримінальному процесі – запобігти проведенню громіздкого судового слідства перед судом присяжних. Такі угоди дуже зручні для всієї системи кримінальної юстиції. У першу чергу, в них заінтересовані поліція і обвинувачення, оскільки угоди звільняють їх від обов’язку доводити

винуватість в повному обсязі, а судам, у свою чергу, надається можливість процесуальної економії [76, с. 27].

Процедури спрощеного та скороченого розгляду справ набувають все більшого розвитку і в державах континентальної правової системи, зокрема в Бельгії, Голландії, Іспанії, Італії, Німеччині, Польщі, Франції. Однак угоди про визнання винуватості в державах континентального права мають низку принципових відмінностей, які обумовлені необхідністю забезпечення принципів доцільності та законності. Так, у Нідерландах і Франції повноваження сторони обвинувачення не характеризуються такою дискреційністю, як у США. Повноваження прокурора при здійсненні кримінального переслідування чітко визначені законом і суворо ним регламентуються.

У кримінальному процесі Іспанії передбачено такий різновид спрощеного розгляду кримінальних справ, як *conformidad*, що за своїм змістом не є угодою про визнання винуватості, а полягає у згоді зі стороною обвинувачення. Обвинувачений може висловити свою згоду з обвинуваченням і покаранням, заявленим стороною обвинувачення або з часу обвинувачення безпосередньо перед судовим розглядом у суді першої інстанції або в кінці дослідження доказів у суді присяжних. Особливістю процедури *conformidad* є те, що згода обвинуваченого з пред'явленим обвинуваченням і покаранням, не звільняє суддю від обов'язку здійснити аналіз фактичної бази для висловлення згоди з висунутими обвинуваченнями та навіть дозволяє судді виправдати особу у випадку, якщо достатніх доказів для засудження не вистачає, незважаючи на згоду з висунутими обвинуваченнями.

Інститут угод про визнання винуватості передбачено у Кримінальному процесуальному кодексі Франції 1999 року. Таким угодам властиво те, що домовленість може бути укладена лише у конкретній, законодавчо визначеній категорії злочинів (як міру відповідальності за них передбачено штраф або позбавлення волі строком до 5 років). Скорочена судова

процедура розгляду справи відбувається у дві стадії: 1) заслуховування обвинуваченого суддею; 2) управління кримінальним обвинуваченням (фактично це є судовим контролем укладеної угоди). Важливою процесуальною гарантією є те, що покарання набирає законної сили, коли суддя його затверджує, а не тоді, коли укладену між прокурором і обвинуваченим угоду схвалює суд [77, с. 31].

В Італії розповсюдженою є процедура *patteggiamento*, що закріплена Кримінальним процесуальним кодексом 1989 року. Під час досудового розслідування або попереднього судового слухання справи обвинувачений і прокурор мають право у справах про кримінальні правопорушення домовитися про призначення обвинуваченому покарання у вигляді штрафу або позбавлення волі на строк до двох років [78, с. 194]. У випадку досягнення такої згоди вони звертаються до судді, який здійснює контроль за досудовим розслідуванням, або до судді, котрий прийняв справу до свого провадження, для проведення попереднього слухання з клопотанням про затвердження угоди. Таке клопотання можна подати тільки до судового розгляду за умови відсутності заперечень зі сторони потерпілого.

Відповідний суддя, отримавши клопотання, перевіряє дотримання формальних і процесуальних вимог та після цього затверджує угоду між обвинуваченим і прокурором. Затвердження угоди суддею має силу обвинувального вироку, який не підлягає апеляційному оскарженню (тільки касаційному). Водночас, суддя має право оцінювати справу по суті, відмовляючи в затвердженні угоди, якщо, наприклад, покарання фактично не відповідає ступеню тяжкості вчиненого кримінального правопорушення або є сумніви щодо винуватості обвинуваченого.

Перевагами процедури *patteggiamento* для обвинуваченого є те, що: 1) автоматично скорочується покарання на 1/3 незалежно від того, чи має покарання майновий характер, чи пов'язане з позбавленням волі; 2) судові витрати з нього не стягуються; 3) додаткові види покарання не підлягають застосуванню, за виключенням окремих випадків конфіскації майна;

4) затвердження судом угоди не має преюдиціальної сили в цивільному та адміністративному судочинстві [78, с. 194–195; 72, с. 261].

Інститут угод про визнання винуватості в Німеччині був запроваджений у 2009 році. Укладення цієї угоди у кримінальному провадженні не звільняє сторону обвинувачення від доказування усіх істотних обставин справи. Перед укладанням угоди обвинувачений має право на ознайомлення з матеріалами справи. Тому реалізація такого права дозволяє обвинуваченому сформулювати уявлення про доказову базу сторони обвинувачення, реально оцінити власні шанси під час проведення переговорів [71, с. 143].

У Німеччині інститут угод реалізується в трьох формах:

1) прокурор може звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності за злочин невеликої тяжкості, якщо усунуто заподіяну шкоду і громадський інтерес не вимагає подальшого кримінального переслідування;

2) підготовка прокурором документа, в якому міститься обвинувачення особи у вчиненні злочину та визначається покарання за нього. Особливістю цієї форми угоди про визнання винуватості є те, що покарання може передбачати тільки штрафні санкції, позбавлення волі на строк до одного року, обмеження спеціального права і конфіскацію доходів, одержаних внаслідок вчинення злочину. Прокурор повинен отримати дозвіл від судді, щоб документ набув чинності, після чого він передається обвинуваченому, який протягом 14 днів приймає пропозицію або вибирає судовий розгляд своєї справи на загальних підставах [66, с. 7];

3) угода про визнання винуватості втілюється шляхом проведення переговорів між прокурором і обвинуваченим (та його захисником). Така форма угоди, на відміну від попередніх, не замінює суд. Однак перевага для прокурора полягає в тому, що визнання винуватості може скоротити тривалість судового розгляду, а перевага для обвинуваченого в тому, що

прокурор може пред'явити обвинувачення в менш тяжкому злочині, а також в подальшому застосуванні більш м'якого покарання [79, с. 37].

Крім вказаного, сучасному кримінальному процесуальному праві відомі й інші процедури вирішення кримінальних правових конфліктів, які містять у собі елементи примирення. Існують дві найбільш відомі моделі альтернативних засобів розв'язання таких кримінально-правових конфліктів:

1) трансакція, яка існує у нідерландсько-бельгійській системі правосуддя. Її сутність полягає в тому, що правомочні органи (прокуратура, а в Нідерландах і поліція) відмовляються від кримінального переслідування особи, якщо вона сплатить до казни встановлену в кожному конкретному випадку грошову суму [78, с. 123];

2) медіація, котра застосовується як засіб розв'язання конфлікту між особою, що вчинила злочин, і потерпілим за допомогою примирення між ними і надає можливість знизити завантаженість органів кримінальної юстиції, збільшити роль потерпілого у кримінальному процесі та зробити певний крок для попередження злочину [78, с. 71]. Тобто процедура медіації (від англ. mediation – посередництво) у кримінальному судочинстві розглядається як процес, у якому обидві сторони кримінального конфлікту мають можливість за власною добровільною згодою залагоджувати проблеми, що виникли внаслідок вчиненого кримінального правопорушення, використовуючи при цьому нейтральність третьої сторони чи посередника [80, с. 50].

Трансакція вперше з'явилась у Бельгії внаслідок Королівського Указу від 10 січня 1935 року. Її поява пояснювалась прагненням уникнути судового розгляду за малозначними економічними злочинами, якщо особа, яка вчинила злочинне діяння, не заперечувала проти такого розгляду правового конфлікту та не відмовлялася від своєї причетності до вчиненого. З часом ця норма стала загальноприйнятою, і до Кримінального кодексу Бельгії було додано нову статтю 216, у якій закріплено трансакцію. Тепер вона може

застосовуватися до будь-якого виду злочину, за яким передбачається покарання до 5 років позбавлення волі.

У судових стадіях трансакція виключена, її можна застосовувати тільки на початкових стадіях кримінального процесу. До недавнього часу цей захід застосовувався у Кримінальному кодексі Бельгії, коли злочином нікому не було завдано (окрім держави) конкретної шкоди або якщо така шкода була повністю відшкодована. Законом від 10 лютого 1994 року ця вимога була пом'якшена та передбачала, що за наявності потерпілого – фізичної особи – достатньо письмового визнання своєї винуватості, що і є безперечною підставою для відшкодування завданих збитків. Можливість розв'язання кримінального правового конфлікту за допомогою трансакції вирішується прокуратурою. Якщо трансакція застосовується, визначається розмір грошової суми (в межах, зазначених у Законі) і строк її виплати (від 8 днів до 3 місяців), а потім особі пропонується компенсувати цю грошову суму у встановлений строк. У особи, яка вчинила злочин, є вибір: якщо вона платить, то кримінальне переслідування закривається, а якщо – ні, воно продовжується у встановленому Законом порядку [81, с. 38–41].

Слід відмітити, що певний різновид трансакції існує й у Франції, де парламент у грудні 1994 року прийняв Закон про внесення доповнень до Кримінального процесуального кодексу, котрим передбачається створення інституту кримінального припису, який нагадує трансакцію [82, с. 103].

Медіація в кримінальному провадженні – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора [83].

У ст. 41-1 КПК Франції закріплено право прокурора з дозволу сторін застосувати медіацію до ухвалення кінцевого рішення у справі, якщо він вважає, що такий засіб забезпечить відшкодування заподіяної шкоди потерпілому і покладе кінець конфлікту. Сама процедура застосування медіації полягає у тому, що прокурор передає справу до спеціалізованої громадської організації, де за допомогою посередницьких переговорів

досягається згода на примирення між потерпілим та обвинуваченим, після чого між ними укладається угода про примирення [84, с. 335–336].

У країнах континентальної правової системи (Німеччина, Австрія, Португалія, Бельгія та ін.) медіація почала розповсюджуватись наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття. На даний час вона застосовується більш комплексно та відрізняється тим, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення не тільки усуває заподіяну шкоду, а ще й повинна укласти угоду про примирення з потерпілою стороною.

Сприймавши ідею медіації, більшість європейських країн пішли шляхом змін і доповнень національного кримінального і кримінального процесуального законодавства в цьому напрямі. Так, У Федеративній Республіці Німеччини (далі – ФРН) Законом «Про ювенальний кримінальний суд» у 1990 році примирення між неповнолітнім правопорушником та потерпілим було запроваджено в ювенальне кримінальне право. У 2008 році шляхом доповнення ст. 46 (а) КК ФРН законодавець закріпив механізм примирення у справах щодо повнолітніх. Обмежень, щодо категорії правопорушень, відносно яких можливе застосування медіації у КК ФРН не містить. Вона є загальним правилом при ухваленні вироку за будь-які правопорушення, включаючи такі тяжкі злочини як пограбування, зґвалтування, спроба вбивства, а також злочини у сфері господарської діяльності. Головна умова можливості застосування примирення – завдання вчиненим правопорушенням шкоди фізичній або юридичній особі [85, с. 251].

В європейських країнах медіація активно підтримується державою, яка виділяє значні матеріальні ресурси для підтримання та удосконалення процедури медіації. Наприклад, у Фінляндії головною особливістю законодавства щодо процесу медіації є забезпечення належного фінансування з Державного бюджету на організацію медіаційних послуг, державного керівництва і контролю над такими послугами та створення умов

необхідних для майбутнього розвитку, освіти й моніторингу надання послуг з медіації [85, с. 252].

Спроби залучити в спір третю особу, щоб досягти прийняттого її рішення не є новим для правових систем зарубіжних країн. Модель розв'язання конфлікту за допомогою медіації має багату історичну традицію. Подібну практику мали стародавні іудеї, відома вона була і в Африці, Японії та Китаї, де стратегію медіації застосовують упродовж тривалого часу для впорядкування соціальних відносин. В Античній Греції, наприклад, конфлікти між містами-державами регламентувалися за посередництва третіх осіб. Крім того, у багатьох африканських племенах зберігається інститут народних зборів, на яких суперечки та конфлікти вирішуються за допомогою осіб, котрим довіряє більшість племені [86, с. 26].

Медіація як спосіб вирішення кримінального правового спору закріплена й успішно діє в процесуальному законодавстві Великої Британії, Норвегії, Австрії, Німеччині, Фінляндії та Франції.

Особливості укладання угод про примирення у кримінальному провадженні неодноразово були предметом розгляду в Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ) (справи «Ніколов проти Болгарії» [87], «Бабар Ахмад та Інші проти Сполученого Королівства» [88] тощо). У своїх рішеннях ЄСПЛ зазначав, що існування спрощених процедур у кримінальному судочинстві не суперечить Конвенції з прав людини та практиці ЄСПЛ, але наголосив на дотриманні головної умови – відповідності угоди фактичним обставинам справи [89, с. 151].

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Інститут угод про визнання винуватості та інші скорочені процедури, подібні до нього, застосовуються у кримінальному провадженні держав як загальної правової системи (Велика Британія, США), так і континентальної (Бельгія, Голландія, Іспанія, Італія, Німеччина, Франція). Розвиток законодавчої регламентації та практичного застосування угод про визнання

винуватості відрізняється у державах загальної та континентальної правових систем.

2. Становлення та розвиток інституту угод у державах загальної правової системи здійснювалися на основі неформальної судової практики, яка виробила низку судових прецедентів. За висновком Верховного Суду США угода про визнання винуватості – це основний структурний елемент системи здійснення правосуддя, що повинен мати підтримку за умов законного застосування та дотримання основних процесуальних засад здійснення судочинства у кримінальних провадженнях.

3. Практика застосування інституту угод про визнання винуватості в державах континентальної правової системи розвивалась одночасно з розширенням правил дискреційного переслідування без формального визнання винуватості. Подальша законодавча регламентація інститутів спрощеного та скороченого розгляду кримінальних справ у нормативних актах і кримінальних процесуальних кодексах стала підґрунтям для активного застосування таких процесуальних механізмів.

Висновки до розділу 1

У цьому розділі досліджено сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні, інститут угод як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми в Україні та міжнародний досвід застосування угод у кримінальному провадженні.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Зазначено, що одним із основних напрямів удосконалення кримінальної процесуальної форми є її диференціація, котру слід розглядати як таку побудову кримінального судочинства, за якої досягнення завдань кримінального провадження в окремих законодавчо визначених категоріях і

за наявності певних умов може здійснюватися шляхом використання процесуальних форм, процедур, що відрізняються від звичайних ступенем складності щодо їх спрощення або ускладнення.

2. Підтримано думку науковців, що угоди є загальноправовим інститутом, який включає в себе матеріально-правові та процесуально-правові угоди. Наголошено, що матеріально-правовими критеріями інституту угод є передбачена законом форма встановлення договірних правовідносин, спрямована на взаємовигідну співпрацю, а процесуально-правовими – механізм та спосіб досягнення мети компромісного виходу з конфліктної ситуації у межах, визначених чинним кримінальним процесуальним законодавством, та мінімізація ролі держави під час вирішення спору.

3. На підставі аналізу основних ознак особливих порядків кримінального провадження, визначено, що кожному з них властиві свої особливості, ознаки та процесуальні умови, завдяки яким вони здійснюються.

Доведено доцільність виокремлення двох груп ознак – суб'єктних та нормативних, які об'єднують всі особливі порядки кримінального провадження.

4. Підтримано позицію науковців, що розширення сфери реалізації приватного інтересу в кримінальному процесуальному праві України дає підстави констатувати зближення галузі кримінального процесуального права із класичними галузями приватного права.

Вказано, що фактом наявності приватноправових елементів у сфері кримінального процесуального права є запровадження можливості договірних відносин під час вирішення кримінальних правових конфліктів.

РОЗДІЛ 2

УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1 Поняття, зміст та значення угоди про примирення

Соціально-політичні зміни, що відбулися останнім часом у державі, створили передумови для реформування системи кримінальної юстиції в напрямку її подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини та громадянина. Одним із шляхів реформування кримінального судочинства є спрощення та прискорення кримінального провадження. Вказане зумовлюється тим, що суспільству необхідний розумний баланс під час визначення способів впливу на злочинність, оскільки вдале виконання завдань кримінальної правової охорони особи, суспільства та держави забезпечує не тільки практика застосування покарання, а й відмова від покарання.

До механізму кримінального правового регулювання все частіше застосовуються засоби, котрі засновані не лише на покаранні, але й на заохоченні та стимулюванні позитивної посткримінальної поведінки. При цьому сфера їх застосування розширюється, що є об'єктивним процесом, зумовленим не лише складністю та неординарністю предмета такого регулювання, але й гуманізацією всіх сторін суспільного життя [90, с. 250].

Поняття, підстави та особливості реалізації договірних відносин у кримінальному процесі досліджували Х. Д. Алікперов [91], В. В. Городовенко [92], О. М. Лемешко [93], Л. М. Лобойко [94], В. Т. Малярєнко [86], О. Є. Соловійова [81], І. А. Тітко [95] та інші науковці. Необхідність застосування спрощеного порядку під час здійснення

кримінального провадження обґрунтовували такі вітчизняні процесуалісти, як Т. В. Варфоломєєва [96], Ю. М. Грошевий [97], М. М. Михеєнко [84], Є. В. Повзик [46], Н. Б. Федорчук [98], В. В. Шумов [99]. Утім, на даний час доцільно проаналізувати нові особливі порядки кримінального провадження, такі, як угода між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості та угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим.

Перш за все доцільно чітко розмежувати сфери укладення угод про примирення та про визнання винуватості у кримінальному провадженні. Так, відповідно до ч. 3 ст. 469 КПК України угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Водночас угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається (ч. 4 ст. 469 КПК України).

Отже, законодавець обмежив сфери застосування кожного з видів угод, зокрема угода про примирення не може бути укладена у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, а угода про визнання винуватості – у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, а також якщо шкода злочином завдана приватним інтересам.

Формально можливість укладення різних видів угод ніяк не пов'язана між собою, але фактично між ними існує кореляція, відповідно до якої угода про визнання винуватості не може бути укладена у кримінальному провадженні, в якому можливе укладення угоди про примирення. Отже,

сфера укладення угоди про примирення є значно ширшою, ніж угоди про визнання винуватості [100, с. 208; 101, с. 133].

Інститут угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним почав активно розвиватися, однак серед науковців немає єдиної правової позиції щодо істотних умов такої угоди.

Інститут компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів історично розвивався на українських теренах. Так, І. В. Гайворонська вказує, що слов'янам здавна було притаманне розуміння необхідності досягнення примирення у вирішенні будь-яких конфліктів. Процедура примирення відбувалася за обов'язкової участі «старших людей» – хранителів дідівських законів [102, с. 105]. Правові норми Київської Русі закріплювали правило, відповідно до якого потерпілій особі відшкодовувалася як матеріальна, так і моральна шкода, завдана кримінальним правопорушенням. Наприклад, відповідно до статей 3, 4 Руської правди, якщо хтось когось ударив батою, рукояткою меча чи просто рукою, то мав заплатити 12 гривень за образу. Передбачалась також можливість вибору потерпілим засобів покарання для винуватого – тілесне покарання чи грошове стягнення [103, с. 551]. Процедура примирення повинна була відповідати встановленій формі, здійснюватися обмеженим колом осіб та завжди включати дві умови – визнання факту заподіяння збитків і відшкодування моральної й матеріальної шкоди потерпілому.

Процедура примирення широко застосовувалася на території Галичини в період її перебування у складі Речі Посполитої. Процес примирення називався «єднанням», і для його проведення залучались спеціальні посередники. Кожна зі сторін конфлікту призначала рівну кількість «поєднувачів», котрі на засіданнях формували умови примирення. В окремих випадках сторони «єднання» могли вибрати собі арбітра, який затверджував зміст примирення [102, с. 106].

Вподальшому інститут примирення був закріплений у збірнику нормативних актів під назвою «Права, за якими судиться малоросійський

народ» 1743 року. Так, відповідно до артикула 25 «Про полюбовний суд або примирення» розділу VII цього збірника передбачалося два способи примирення: за сприяння обраних сторонами посередників – «мирителів» або ж безпосередньо – шляхом досягнення обопільної угоди між потерпілим і винним [104, с. 299–301].

Так, згідно з п. 9 артикула 2 розділу VIII збірника у випадку вчинення вбивства з необережності потерпій міг примиритися зі своїм кривдником [105, с. 117; 106, с. 18–21]. Положення про можливість звільнення від покарання шляхом примирення у випадку вчинення вбивства через необережність містилось і в п. 1 артикула 45 розділу XX. Більше того, у п. 1 артикула 58 розділу XX зазначалося, якщо потерпілий не бажає застосовувати до винного призначене вироком суду покарання, останній міг бути звільнений від нього [105, с. 395–396].

Разом з цим, у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» чітко визначено, коли зізнання може бути прийнято судом – у разі, якщо воно є достовірним і зроблено перед суддями в суді (п. 3 артикул 13 «Правах, за якими судиться малоросійський народ»). Крім того, у пункті 4 артикулу 13 «Правах, за якими судиться малоросійський народ» передбачалися випадки, коли зізнання не могло бути прийнято, оскільки воно: 1) складало враження сумнівного; 2) зроблено під чийось примусом зі страху смерті або нетерпіння мук і страждань; 3) зроблено поза судом і не перед суддями або перед кимось одним приватно; 4) не співпадало з обставинами справи; 5) зроблено без опікунів та зізнання осіб, які за віком і розумом достовірними бути не могли; 6) здійснено з корисливих мотивів; 7) зроблене у стані неосудності; 8) помилкове або таке, від якого особа відмовляється [105, с. 129].

Вказані випадки не прийняття визнання обвинуваченим своєї винуватості судом під час призначення покарання наразі також залишаються доцільними й актуальними під час реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства [99, с. 66–67].

В інших законодавчих актах, які діяли на території України, теж існували норми, котрі передбачали можливість спрощення провадження під час примирення потерпілого з підозрюваним.

Так, порядок здійснення примирення між потерпілим та обвинуваченим був визначений у Статуті кримінального судочинства Російської імперії 1864 року (далі – СКС). Згідно з п. 3 ст. 16 СКС «судове переслідування щодо кримінальної відповідальності обвинуваченого не може бути порушено, а почате має бути припинено за примиренням обвинуваченого з ображеним у випадках, передбачених законом» [107, с. 146].

У ст. 681 СКС 1864 року визначено: якщо зізнання підсудного не викликає ніякого сумніву, то суд, не проводячи подальшого судового слідства, може перейти до заключних дебатів [108, с. 186]. Вказана норма давала можливість проведення скороченого судового слідства у випадку визнання обвинуваченим своєї винуватості у вчиненому правопорушенні [109, с. 41–42].

Тому можна стверджувати про початок розвитку інституту здійснення кримінального провадження на підставі угод. Звичайно, це не є угодою між потерпілим і обвинуваченим, в тому вигляді, в якому вона закріплена наразі в КПК України, оскільки питання про обсяг дослідження зібраних доказів вирішувалося судом, і обвинувачений не мав будь-яких додаткових гарантій при призначенні покарання (ст. 682 СКС), утім СКС заклав підвалини розвитку інституту угод у кримінальному процесі.

Отже, примирення між сторонами завжди було соціальною підставою звільнення особи від відповідальності та відоме людству ще з стародавніх часів, а його наявність обумовлена необхідністю підтримання злагоди, гармонії, домовленості у суспільстві, добрих стосунків між його членами.

За радянських часів питання щодо спрощення судового розгляду кримінальних проваджень було дискусійним. Так, П. Ф. Пашкевич був одним із перших радянських науковців, котрі відстоювали позицію щодо

необхідності спрощення судового розгляду справ з метою оптимізації та процесуальної економії кримінального судочинства. Вказаний науковець наголошував на необхідності більш раціональної правової регламентації кардинальних питань кримінального судочинства з метою підвищення його ефективності з охорони правопорядку під час неухильного дотримання конституційних принципів правосуддя, режиму законності та гарантій прав особистості. П. Ф. Пашкевич висловлював пропозиції щодо «запровадження спрощеного порядку судового розгляду кримінальних справ про нетяжкі злочини, в яких підсудний визнає себе винним, і його винність повністю підтверджується зібраними у справі доказами» [110, с. 123–129].

Підсумовуючи вказане, доцільно підтримати думку О. Є. Соловйової, що примирення в історії розвитку людства виступало засобом підтримання миру й спокою в суспільстві, мало характер компенсації потерпілій особі заподіяної шкоди. Науковець, аналізуючи становлення й розвиток примирення сторін у кримінальному судочинстві, вказує, що з поступовим посиленням ролі держави, котра майже повністю контролювала всі сфери життя суспільства, можливість примирення була істотно обмежена лише тими злочинами, які безпосередньо торкалися приватних інтересів потерпілого. Розвиток примирення відбувався шляхом розширення засобів захисту приватних інтересів, яким відповідає змагальна форма кримінального процесу. У період СРСР звільнення від кримінальної відповідальності реалізовувалося шляхом застосування до особи низки примусових заходів з боку позасудових органів, а примирення переважно використовувалося у справах приватного обвинувачення [81, с. 32–33].

О. В. Перепада стверджує, що примирення – це досягнутий мир або порозуміння між особою, яка вчинила злочин, і потерпілим, тобто факт відновленого безконфліктного стану між цими особами. Умовами юридичної дійсності примирення є відшкодування потерпілому матеріальної, моральної або фізичної шкоди, заподіяної злочином, та вчинення інших дій на користь потерпілого [111, с. 8]. Крім того, примирення слід розглядати як спільну

діяльність потерпілого і обвинуваченого з досягнення прийнятого для них результату в межах кримінального провадження, що закріплюється угодою між ними, яка полягає у відшкодуванні шкоди потерпілому в узгодженій формі, та відмові потерпілого вимагати притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності [112, с. 91].

Доповнюючи вказану правову позицію, А. М. Ященко вказує, що примирення варто тлумачити як належним чином оформлену письмову угоду, юридичний зміст котрої полягає у засвідченні того, що суб'єкт, який вчинив суспільно небезпечне діяння, відшкодував завдані ним збитки або усунув заподіяну шкоду, а потерпіла особа висловила своє задоволення вжитими щодо неї заходами та надала згоду на звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності або на настання іншого кримінального правового наслідку [113, с. 7]. Ю. В. Баулін під примиренням розглядає акт прощення потерпілим свого кривдника, котрий заподіяв йому шкоду, досягнення з ним згоди й миру. Результатом цієї процедури є угода названих осіб, за якою потерпілий не наполягає на притягненні до кримінальної відповідальності винуватої особи, а остання відшкодовує завдані нею збитки або усуває заподіяну шкоду [114, с. 138, 139].

Наразі практика примирення між сторонами обвинувачення й захисту в США та державах Європейського континенту є розповсюдженою. Медіація успішно діє у Великій Британії, Норвегії, Фінляндії, Австрії, Федеративній Республіці Німеччини, Франції й закріплена на рівні національного законодавства цих країн. В інших країнах Європи вже існують проекти медіації, зокрема в Данії, Швеції, Нідерландах, Ірландії, Іспанії, Італії, у Східній Європі – Польщі та Російській Федерації [115, с. 12].

На підставі вказаного, враховуючи історичні традиції та зарубіжний досвід урегулювання кримінальних конфліктів, у КПК України закріплено інститут угод про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим. Такий інститут значно розширив шляхи реалізації принципу диспозитивності, оскільки сторони кримінального провадження можуть

самостійно обирати способи захисту своїх матеріальних та процесуальних прав. Сторони угоди про примирення вправі використовувати на власний розсуд передбачені законом публічні засоби свого захисту, а також активно впливати на хід і результати кримінального провадження. При цьому виконання завдань кримінального провадження, котрі зазначені у ст. 2 КПК України, забезпечуються як через скорочення матеріальних ресурсів на здійснення досудового розслідування та судового провадження, так і зменшення навантаження на органи досудового розслідування, прокуратури й суду [116, с. 11].

Доцільно підтримати позицію науковців, що інституту угоди про примирення характерна подвійна правова природа – кримінальна процесуальна і цивільно-правова, яка зумовлює поєднання імперативних і диспозитивних начал. Кримінальним процесуальним законодавством передбачається врегулювання кримінально-правового конфлікту на підставі взаємних поступок. Така угода передбачає відшкодування шкоди підозрюваним чи обвинуваченим в обмін на домовленість про встановлення більш м'якого покарання. При цьому неприпустимим є будь-який тиск на сторін, тобто укладення угоди про примирення можливе лише за умови самостійного й добровільного бажання обох сторін – потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого [117, с. 228].

Добровільність досягнення примирення є необхідною ознакою й полягає в принципово усвідомленій здатності особи, яка вчинила злочин, та потерпілого самостійно приймати рішення й вчиняти дії для відновлення порушеного права [111, с. 109]. Тому угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. При цьому слідчий та прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного й потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкоди в укладенні угоди про примирення (ч. 7 ст. 469 КПК України). З урахуванням вказаного, правова позиція Є. В. Повзика щодо необхідності закріплення у ст. 42 КПК України права

підозрюваного, обвинуваченого ініціювати укладання угоди про примирення, яке має бути роз'яснене слідчим, прокурором та судом [118, с. 11], є дублюванням прав і обов'язків слідчого та прокурора й зайвим нагромадженням правових норм у КПК України, що регулюють аналогічні суспільні відносини.

Укладаючи угоду про примирення, слід ураховувати, що така угода може бути досягнута тільки у випадку, коли кримінальне правопорушення завдає шкоди приватним інтересам фізичної особи та майновим інтересам юридичної особи, тобто лише щодо діянь, які посягають на приватні інтереси та не зачіпають значною мірою публічні. У злочинах, де основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси, зокрема немайнові, а спричинена конкретним фізичним чи юридичним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, укладення угоди про примирення не допускається [16].

Зміст угоди про примирення визначений у ст. 471 КПК України. Необхідно виділити основні та додаткові елементи змісту такої угоди. Основні елементи повинні обов'язково вказуватися у тексті угоди про примирення, а їх невключення чи неповне відображення свідчить про недотримання вимог чинного законодавства, і, як наслідок, така угода не може бути затверджена судом. Обов'язковими елементами угоди про примирення слід вважати:

1) сторони угоди – зазначається найменування сторони, прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження, місце проживання, громадянство, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за його наявності) або ідентифікаційний код з Єдиного державного реєстру фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб для юридичних осіб;

2) формулювання підозри чи обвинувачення викладається із зазначенням часу, способу, місця вчинення кримінального правопорушення та з обов'язковим посиланням на конкретні статті (підпункти, пункти, частини) КК України;

- 3) істотні для відповідного кримінального провадження обставини;
- 4) розмір заподіяних збитків;
- 5) строк відшкодування завданої шкоди;
- 6) перелік дій підозрюваного чи обвинуваченого, які він зобов'язаний вчинити на користь потерпілого, не пов'язані з відшкодуванням шкоди;
- 7) строк вчинення дій підозрюваного чи обвинуваченого, які останній зобов'язаний вчинити на користь потерпілого, не пов'язаний з відшкодуванням шкоди;
- 8) узгоджене покарання й згода потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням;
- 9) наслідки укладання та затвердження угоди про примирення;
- 10) наслідки невиконання угоди про примирення;
- 11) дата укладення та підписи сторін угоди.

Додаткові елементи можуть бути включені до змісту угоди про примирення тільки за бажанням потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого. До таких елементів угоди про примирення слід віднести, наприклад, обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання під час призначення узгодженого покарання між сторонами угоди, доцільність проходження правопорушником соціально-реабілітаційної програми.

Необхідно зазначити, що шкода, заподіяна потерпілому, незалежно від її характеру, зазначається в грошовому еквіваленті. Це може бути матеріальна компенсація витрат, надання аналогічної або рівноцінної речі на заміну втраченої, ремонт та поновлення пошкодженого (або знищеного) майна, спростування відомостей, які принижують честь, гідність і ділову репутацію потерпілого, надання грошової компенсації на витрати за медичну та соціальну допомогу (протезування, побутове обслуговування), надання підозрюваним чи обвинуваченим потерпілому майна (наприклад, житла, автомобіля тощо) у безкоштовне користування на певний строк, надання йому безкоштовних послуг, не пов'язаних із поновленням пошкодженого

майна тощо. У КК України та КПК України не визначено конкретний спосіб відшкодування чи усунення заподіяної шкоди. Тому органи досудового розслідування не вправі призначати засіб компенсації. Вони зобов'язані зафіксувати наявність та результат відшкодування. Отже, питання щодо способу відшкодування шкоди повністю вирішується потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим [119, с. 375].

Потерпілий, суб'єктивні права якого порушено, може самостійно розпоряджатися ними на власний розсуд, у тому числі вправі звільнити винуватого від зобов'язання відшкодовувати збитки. Вказане буде визначатися як основний елемент змісту угоди та відноситися до переліку дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний вчинити на користь потерпілого. З цього приводу ВССУ зазначає: «наявність такого права пояснюється тим, що заподіяна злочином моральна, фізична чи майнова шкода формує не тільки кримінальні правові, а й цивільно-правові відносини. У таких відносинах підозрюваний чи обвинувачений є боржником, котрий зобов'язаний відшкодувати спричинені ним збитки та усунути шкоду, а потерпілий стає кредитором, якому належить право як вимагати виконання такого обов'язку, так і відмовитися від нього» [16].

З урахуванням наведеного, доцільно визначити ознаки угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Їх необхідно поділити на: процесуальні та соціально-психологічні. Зазначені групи ознак характеризують угоду про примирення в цілому, а саме, як інститут кримінального процесуального права, так і документ, що засвідчує досягнення певних домовленостей між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. До першої групи слід віднести:

- 1) оптимізацію кримінального провадження – укладення угоди про примирення може відбуватися одразу після вручення особі повідомлення про підозру, що зумовлює недоцільність проведення подальшого досудового розслідування, доведення винуватості обвинуваченого в судовому порядку;

2) розвантаженість судової системи – під час укладання угоди про примирення її сторони позбавляються права на оскарження вироку в апеляційному та касаційному порядках з підстав, визначених у п. 1, 2, ч. 1 ст. 473 КПК України;

3) доступність – у п. 3 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 року зазначено, що медіація у кримінальних справах має бути доступним заходом [80]. Тому послуги іншої особи (медіатора), за участю якої укладається угода про примирення, можуть бути платними, однак неспроможність принаймні однієї зі сторін сплатити їх вартість не повинна бути причиною недосягнення домовленостей в розумінні вказаних Рекомендацій.

Друга група ознак включає:

1) добровільність – підозрюваний і потерпілий досягають домовленостей тільки за умови добровільної їх згоди, вони мають право відмовитись від укладання угоди на будь-якому її етапі до моменту виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку;

2) конфіденційність – сторони угоди беруть на себе зобов'язання не розповсюджувати будь-яку інформацію, що стала їм відома без згоди іншої сторони. «Єдиний документ, який може бути використано під час розгляду кримінального провадження в суді, – угода про примирення сторін» [120, с. 153]. Винятком з цього правила є інформація про інші злочини, які стали відомі під час досягнення домовленостей. Варто зазначити, що у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 року також наголошено, що угода про примирення має відповідати такій ознаці, як конфіденційність. Тобто звіт медіатора, який подається прокурору, слідчому чи суду, не повинен розкривати зміст процесу посередництва, що відбувся. Вказаний звіт не може давати оцінку поведінці сторін під час укладання угоди про примирення [80];

3) самовизначеність потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого – сторони угоди самостійно окреслюють взаємовигідні для них умови щодо

досягнення домовленостей, а саме: зазначають вид, розмір, строк відшкодування шкоди, призначають узгоджене покарання підозрюваного тощо;

4) компенсаційність – у переважній більшості вимога потерпілого полягає не в покаранні правопорушника, а в тому, щоб останній компенсував завдану шкоду. У випадку неможливості відшкодування всіх збитків підозрюваним чи обвинуваченим часткова грошова компенсація або ж спростування відомостей, які принижують честь, гідність та ділову репутацію, є важливими для потерпілого, оскільки вказане сприяє відновленню справедливості [121, с. 185];

5) захищеність – потерпілим необхідно відчувати фізичну та емоційну безпеку після кримінального правопорушення, тому вони йдуть на переговори з підозрюваним чи обвинуваченим і прагнуть переконатися в тому, що загроза переслідування усунута. Проведені соціологічні дослідження свідчать, що «навіть коли правопорушника засуджують до позбавлення волі, страх у потерпілого зазнати помсти не зникає, а, навпаки, посилюється та переслідує його протягом тривалого часу. Це стає причиною тривожності, безпідставних підозр, недовіри до оточуючих тощо» [120, с. 152].

Отже, угода про примирення є своєрідним актом між потерпілим і правопорушником про відновлення безконфліктного становища або певним консенсусом потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого, у результаті якого кожна така особа отримує певну вигоду для себе. Тому її закріплення в КПК України дозволяє вирішити проблеми диференціації кримінальної процесуальної форми під час розв'язання кримінально-правових конфліктів як у досудовому розслідуванні, так і в судовому провадженні [121, с. 186]. Вказана угода сприяє гуманізації та демократизації кримінально-правових норм, розширює дію таких засад кримінального провадження, як диспозитивність і змагальність сторін, допомагає запобігти криміналізації та

десоціалізації злочинців у місцях позбавлення волі, знижує рівень рецидивної злочинності, скорочує витрати на кримінальне судочинство тощо.

2.2 Підстави та умови укладення угоди про примирення

Одним із напрямів реформування вітчизняної правової системи є спрощення та прискорення кримінального провадження, відхід кримінальної політики держави від виключно каральної функції, розширення засади диспозитивності в кримінальному процесі. У зв'язку з цим, інститут кримінального провадження на підставі угод, зокрема угоди про примирення, покликаний розширити процесуально-правові можливості сторін у кримінальному процесі.

Враховуючи положення ст. 46 КК України, така угода не є новою для національного законодавства України, однак у КПК України значно розширився перелік правопорушень, у яких можливе досягнення домовленостей.

Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим укладается у провадженнях щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості. Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником та представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) (ст. 468, 469 КПК України).

Законодавець пов'язує можливість укладання угод про примирення із видом кримінального правопорушення, тяжкістю злочину, наявністю приватного інтересу тощо [122, с. 224].

Як справедливо вважає С. Г. Келіна, передача законодавцем на вибір потерпілого вирішення питання про шляхи виходу з конфлікту, що виник, а не оцінки ступеня суспільно небезпечного діяння вчиненого злочину, свідчить про повагу законодавця до інтересів потерпілої особи й відповідає меті відновлення соціальної справедливості [123, с. 80–81].

Ініціатива про примирення повинна виходити виключно від потерпілого або підозрюваного чи обвинуваченого. Саме цим особам, як найбільш заінтересованим у результаті розгляду провадження, законодавець надав право вирішувати між собою питання про закінчення процесу в спрощеній формі за відсутності спору між ними [124, с. 143]. Примирення винуватої особи з потерпілим є актом прощення в результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив незалежно від того, котра зі сторін була ініціатором та з яких мотивів. Після того, як потерпілий або підозрюваний чи обвинувачений виявив бажання примиритися з протилежною стороною, до процедури примирення можуть залучатися інші особи, які будуть безпосередньо узгоджувати деталі примирення.

Водночас залучення таких осіб не перешкоджає самим ініціаторам примирення самотійно вести домовленості. Крім захисника і представника, інтереси підозрюваного чи обвинуваченого, потерпілого у процедурі примирення може представляти інша особа, щодо якої немає заперечень у сторін провадження. До інших осіб, котрі можуть брати участь у процедурі примирення, можна віднести представників медіаційних центрів, осіб, які мають авторитет на певній території (священники, лікарі, громадські діячі тощо).

Слід зазначити, що примирення має відбутися саме з потерпілим, а не з іншими особами, які беруть участь у кримінальному процесі. Інтереси юридичної особи може представляти керівник або інша особа (юрисконсульт, інші співробітники) на підставі доручення керівника юридичної особи за наявності довіреності на представництво. Крім того, інтереси юридичної

особи під час примирення за її дорученням може представляти адвокат, відповідно до укладеної з ним угоди на представництво [6, с. 675].

На думку С. С. Алексєєва [125, с. 276], примирення як підстава застосування певних правових наслідків – це специфічна побудова нормативного матеріалу, що відповідає визначеному виду правовідносин, які склалися, юридичних фактів, їх зв'язку між собою, а також поєднання суб'єктного, вольового та часового аспектів факту примирення [126, с. 90].

Підставою укладення угоди про примирення виступає факт примирення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з потерпілим. Примирення може бути досягнуте як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду.

Примирення – це суб'єктивне право потерпілого. Таке волевиявлення потерпілого є остаточним, оскільки потерпілий не може згодом від нього відмовитися, якщо його волевиявлення було добровільним (було досягнуто без застосування насильства, погроз або іншого примусу) [6, с. 679].

Умови, за яких може бути укладено угоду про примирення, можна класифікувати на такі.

1. Суб'єктні – кримінальне правопорушення стосується тільки приватних (особистих або майнових) інтересів конкретної фізичної особи або приватного інтересу юридичної особи, яка не є державним чи комунальним підприємством, установою.

Згідно зі ст. 55 КПК України потерпілим є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Процесуального статусу потерпілого особа набуває з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. У той же час примирення може відбутися і до процесуального оформлення статусу потерпілого у кримінальному провадженні. Якщо у кримінальному

провадженні є декілька потерпілих від одного й того ж кримінального правопорушення, примирення повинно відбутися з усіма потерпілими.

2. Категоріальні – угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається (ч. 3 ст. 469 КПК України).

3. Компенсаційні – підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний відшкодувати завдані ним збитки або усунути заподіяну шкоду. У такому випадку шкода, заподіяна кримінальним правопорушенням, є підставою для визнання особи потерпілою та належить до об'єктивної сторони злочину. З цього приводу О. В. Перепада справедливо зазначає, що відшкодування будь-якої шкоди, заподіяної потерпілому від злочину, визначається для примирення юридично значущим незалежно від того, чи розглядається ця шкода конструктивною ознакою об'єктивної сторони складу злочину. Це означає, що відшкодування будь-якої шкоди потерпілому визнається умовою юридичної дійсності примирення. Крім того, відшкодуванню підлягає матеріальна, моральна або фізична шкода, причому її характер і розмір, зважаючи на часову послідовність прийняття рішень, визначаються особою, яка вчинила злочин, та потерпілим [126, с. 131].

В угоді про примирення узгоджуються умови відповідальності підозрюваного чи обвинуваченого та дії, котрі будуть здійснені для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Особливістю такої угоди є те, що її укладення залежить не тільки від вирішення питання про порядок та умови відновлення майнового стану потерпілого, а й від задоволення його моральних потреб, наприклад, набуття відчуття безпеки, врегулювання міжособистісного конфлікту тощо.

Слід відмітити, що такі критерії до угоди про примирення закріплювалися ще у правових нормах Римської імперії. Мета примирення полягала в тому, щоб кривдник покався у вчиненому правопорушенні, а потерпілий пробачив його та отримав грошову компенсацію за заподіяну матеріальну і моральну шкоду [127, с. 42, 46]. Існувала й практика відшкодування заподіяних збитків. Наприклад, Законом XII таблиць були встановлені винагороди за поламану кістку вільної людини – 300 асів, раба – 150 асів, за скривдження особи (нанесення побоїв без поранення, наклеп) – 25 асів тощо [128, с. 526–527].

Отже, потерпілий під час примирення з особою, яка вчинила злочинне діяння, мав право на відшкодування заподіяної шкоди як матеріальної, так і моральної. Вказана умова досягнення домовленостей збереглася і донині. Відшкодування шкоди є обов'язковою умовою укладення угоди про примирення [129, с. 24]. Утім, погляди науковців щодо порядку та умов відшкодування такої шкоди розділяються. О. В. Хімічева вказує, що завдана шкода має бути повністю відшкодована до вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, тому в іншому випадку потерпілий не отримає достатніх гарантій відшкодування такої шкоди [130, с. 128–129].

Автор цього дослідження вважає, що використання тільки такого способу відшкодування шкоди є досить категоричним і недостатньо обґрунтованим, оскільки ще до вирішення питання про відповідальність підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані відшкодувати всі завдані збитки. Впровадження лише вказаного способу відшкодування шкоди обмежить права сторін угоди про примирення та суттєво знизить практику укладення угод між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим (у 65 % випадках укладення угоди про примирення завдана шкода відшкодовувалася частково до її затвердження, а частково після (додаток В)).

У зв'язку з цим, найбільш прийнятною є думка науковців, що відшкодування шкоди або усунення збитків можливо відстрочити на певний

строк [131, с. 127; 132, с. 96–98; 133, с. 115–117], оскільки підозрюваний чи обвинувачений не завжди має реальну можливість відшкодувати шкоду в повному обсязі, наприклад, враховуючи скрутне матеріальне становище. Йдеться про шкоду, яка може супроводжуватися майновими втратами (втрата заробітку, доходу внаслідок короткочасної хвороби), витрати на лікування, поновлення здоров'я, додаткове харчування, придбання ліків тощо. Тому її компенсування також можливе у грошовій формі або наданні іншого майнового еквіваленту, розмір якого визначає сам потерпілий [134, с. 70].

Отже, майнова шкода виникає, як правило, під час злочинного посягання на майнові права фізичної або юридичної особи, внаслідок якого вона понесла певні втрати або позбавилась будь-яких матеріальних благ [81, с. 112–113]. Н. Є. Жуйкова справедливо вважає, що відшкодування майнових збитків можливе шляхом безпосереднього усунення шкоди підозрюваним чи обвинуваченим своїми силами та за допомогою друзів, родичів або із залученням найманих робітників, а також шляхом відшкодування збитків у грошовій формі або надання іншого майна, рівноцінного втраченому, або домовленості його відшкодування з відстрочкою [134, с. 64–70].

Автор цього дослідження погоджується з думкою Я. Клименка, що рішення про відшкодування шкоди підозрюваний чи обвинувачений повинен прийняти добровільно, адже це сприятиме забезпеченню застосування процесуального механізму примирення у кримінальному судочинстві [135, с. 83].

Зважаючи на те, що в конструкції правової норми ст. 471 КПК України «Зміст угоди про примирення» зазначається, що сторони самі вправі визначати строк і розмір відшкодування шкоди, законодавець надав свободу вибору сторонам угоди про примирення щодо способу відшкодування шкоди.

Водночас суд зобов'язаний переконатися у спроможності обвинуваченого виконати обов'язки, покладені на нього угодою про

примирення. Вказане є своєрідною гарантією, спрямованою на забезпечення приватного інтересу потерпілого на отримання відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та публічного інтересу держави, котрий виражається у необхідності забезпечення стабільності судових рішень та мінімізації випадків повторного розгляду проваджень, вироки в яких скасовано у зв'язку з невиконанням сторонами угоди своїх зобов'язань [136, с. 232].

Тому автор цього дослідження переконаний, що суди залежно від умов угоди про примирення повинні вимагати від обвинуваченого належних доказів його спроможності виконати умови досягнутих домовленостей з потерпілим.

Варто наголосити, що перевірка спроможності обвинуваченого виконати умови угоди про примирення є не просто формальністю, а важливою гарантією реалізації як приватних, так і публічних інтересів. Утім, нормами КПК України не регламентовано процедуру перевірки таких обставин у обвинуваченого. В абз. 12 п. 4 інформаційного листа ВССУ зазначено, що суд повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи зможе він реально виконати взяті на себе відповідно до угоди зобов'язання, зокрема відшкодувати завдану ним внаслідок вчинення кримінального правопорушення шкоду з огляду на її розмір та строк відшкодування, визначені в угоді про примирення, чи вчинити дії, перелік яких в ній зазначено, або ж виконати обов'язки щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, викладені в угоді про визнання винуватості. Якщо ж під час судового провадження суд встановить, що обвинувачений не може виконати взяті на себе зобов'язання, він відповідно до п. 5 ч. 7 ст. 474 КПК має відмовити в затвердженні угоди [137].

Практична реалізація цього роз'яснення зводиться до отримання судом нічим не підкріпленої усної заяви обвинуваченого, що він здатен виконати взяті на себе за угодою зобов'язання [136, с. 232]. Натомість обґрунтування

судом указаних можливостей обвинуваченого здійснюється виключно через включення до мотивувальної частини вироку формулювань-кліше, наприклад, «обвинувачений заявив, що здатен реально виконати взяті на себе зобов'язання відповідно до угоди про примирення з потерпілим» [138; 139; 140; 141].

Виходячи з викладеного можна стверджувати, що суди під час з'ясування можливості обвинуваченого виконати умови угоди про примирення не повинні обмежуватися отриманням нічим не підкріпленої відповіді обвинуваченого на запитання суду щодо спроможності відшкодування завданої шкоди, а залежно від умов угоди повинні витребувати в обвинуваченого докази, що свідчать про його платоспроможність (наприклад, правовстановлюючі документи на майно, яке має бути передано потерпілому, довідку про отримання доходів тощо).

Слід зазначити, що в таких зарубіжних країнах, як США, Франція, ФРН тривалий час застосовують відстрочку відшкодування шкоди під час примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим [78, с. 486–487].

У КПК України також передбачені способи захисту прав потерпілого у випадку недотримання умов угоди про примирення підозрюваним чи обвинуваченим в частині відшкодування шкоди чи усунення збитків. Так, згідно з ч. 3 ст. 476 КПК України суд своєю ухвалою скасовує вирок, яким затверджена угода, якщо особа, котра звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що засуджений не виконав умови угоди. Наслідком скасування вироку є призначення судового розгляду в загальному порядку або направлення матеріалів провадження для закінчення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була ініційована на стадії досудового розслідування.

Варто також погодитися з думкою О. Є. Соловйової, що потерпілий може завжди відмовитися від здійснення належного йому права на відшкодування заподіяних збитків та примиритися з особою, котра вчинила злочин. Така ситуація є досить типовою, коли підозрюваний чи

обвинувачений і потерпілий перебувають у близьких стосунках (родичі, сусіди, друзі тощо) [81, с. 115–116].

Поряд з цим, доцільно передбачити в чинному процесуальному законодавстві додаткові гарантії захисту прав потерпілого у випадку відмови обвинуваченого відшкодувати шкоду, усунути завдані збитки чи виконати інші дії, які були вказані в тексті угоди про примирення. Тому висловлена правова позиція з цього питання в юридичній літературі є обґрунтованою та необхідною. Так, Є. В. Повзик пропонує передбачити у ст. 471 КПК України положення, що строк відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також виконання дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, не може перевищувати строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення [118, с. 15].

4. Вольові – сторони угоди про примирення добровільно й за власним бажанням укладають таку угоду. Тому в потерпілого і підозрюваного чи обвинуваченого відсутні заперечення між собою, завдяки чому сторони кримінально-правового конфлікту повинні змінити своє внутрішнє психологічне ставлення до вчиненого кримінального правопорушення та один до одного.

5. Темпоральні – укладення угоди про примирення може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку (ч. 5 ст. 469 КПК України). Інтерес потерпілого щодо відновлення матеріальної, моральної або фізичної шкоди існує до того часу, доки не відбулося її фактичне відновлення. У зв'язку з цим, заслуговує на підтримку думка О. В. Перепаді, що у контексті захисту майнових та моральних інтересів потерпілого недоцільно обмежувати задоволення цього інтересу встановленням часових рамок. Надання більшого часу для досягнення примирення зумовлюється не тільки гарантією захисту прав і законних інтересів потерпілого та особи, яка вчинила злочин, а й можливістю вирішити конфлікт, який виник між ними [126, с. 125].

Отже, угода про примирення може укладатися на стадії:

1) досудового розслідування – у такому випадку прокурор негайно надсилає обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою до суду та призначається підготовче судове засідання, на якому при дотриманні всіх вимог кримінального процесуального законодавства затверджується угода про примирення. З цього правила існує виняток. Так, прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, що можуть бути втрачені зі сплином часу або які неможливо буде здійснити пізніше без істотної шкоди для їх результату в разі відмови суду в затвердженні угоди (ч. 1 ст. 474 КПК України).

2) судового провадження – у цьому разі відповідно до вимог ч. 3 ст. 474 КПК України суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди. Роль суду в кримінальному провадженні обмежується його діяльністю щодо перевірки угоди на відповідність вимогам КПК України. Така діяльність суду ґрунтується на засадах верховенства права, законності, неупередженості та змагальності сторін. Норми КПК України не передбачають для суду можливості брати участь у процесі переговорів щодо укладання угод, в тому числі й ініціювати проведення таких переговорів чи впливати будь-яким чином на зміст таких угод. Подібна участь суду може призвести до порушення засад «рівності сторін» або своєрідного балансу рівних можливостей у вирішенні кримінального провадження, що, у свою чергу, ставить під сумнів його неупередженість та незалежність. Саме тому суд не повинен в жодному випадку брати участь у попередньому обговоренні умов угоди, до того ж, він не повинен навіть натякати сторонам про доцільність вирішення справи на підставі укладення угоди [142, с. 506].

Однак суд зобов'язаний переконатися в судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним. Крім того, згідно з ч. 6 ст. 474 КПК України суд зобов'язаний переконатися в судовому засіданні, що

укладення угоди не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх.

Варто зазначити, що від угоди про примирення необхідно відрізнити інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, який закріплено у ст. 46 КК України [129, с. 24]. Таке звільнення від кримінальної відповідальності відноситься до окремої форми закінчення досудового розслідування та супроводжується закриттям кримінального провадження під час судового розгляду.

Угода про примирення між учасниками кримінального провадження за кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством має спільні та відмінні ознаки. О. М. Лемешко вдало проаналізував такі ознаки між правовими інститутами звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим (ст. 46 КК України) та угодою про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим (глава 35 КПК України) [93, с. 492–493].

По-перше, відповідно до КК України відбувається повне звільнення винуватої особи від кримінальної відповідальності, а згідно з КПК України – особі може бути призначено як конкретне покарання, так і звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від відбування покарання з випробуванням.

По-друге, умови примирення відповідно до приписів КК України та КПК України відрізняються. Так, спільним є те, що для звільнення особи від відповідальності за примиренням з потерпілим чи укладення угоди про примирення злочин повинен бути вчинений вперше та особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, повинна відшкодувати шкоду, усунути шкоду

і примиритися з потерпілим. Відмінними між цими двома правовими інститутами є те, що звільнення від кримінальної відповідальності за примиренням з потерпілим можливо у разі, коли особа вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, а угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

По-третє, застосування норм матеріального права є імперативним і має більш пріоритетне значення. Тому, якщо у кримінальному провадженні можливе застосування і звільнення від кримінальної відповідальності, і укладення угоди про примирення, то необхідно застосовувати саме положення, що регулюють звільнення від кримінальної відповідальності [93, с. 493].

Незважаючи на суттєві відмінності між вказаними інститутами кримінального процесуального права, поширеною є практика укладення угоди про примирення в провадженнях, в яких існують достатні підстави звільнити особу від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України.

Умова звільнення особи від кримінальної відповідальності включає два взаємопов'язаних елемента – примирення особи, яка вчинила злочин невеликої тяжкості, з потерпілим та відшкодування обвинуваченим завданих ним збитків або усунення заподіяної шкоди. Відсутність хоча б однієї із зазначених обставин виключає підставу звільнення від кримінальної відповідальності згідно зі ст. 46 КК України. Винятком з цього правила може бути добровільна відмова потерпілого від компенсації або відсутність фактичної шкоди. Утім, зазначені факти прокурором переважно не з'ясовуються; потерпілому не роз'яснюється його право щодо можливості закриття провадження; з підозрюваним не обговорюється питання згоди на

направлення провадження до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до ст. 46 КК України.

Вказане підтверджується судовою практикою. Наприклад, громадянин Р. підозрювався в тому, що він вчинив кримінальне правопорушення передбачене ч. 1 ст. 125 КК України, а саме 13 січня 2013 року на ґрунті неприязних відносин умисно спричинив потерпілій Н. легкі тілесні ушкодження. Вироком Дніпровського районного суду м. Херсона від 6 березня 2013 року у підготовчому судовому засіданні затверджено угоду про примирення між підозрюваним і потерпілим та призначене узгоджене сторонами покарання відповідно до ч. 1 ст. 125 КК України у виді штрафу в розмірі 850 грн. З матеріалів кримінального провадження вбачається, що потерпілій Н. взагалі не було роз'яснено про можливість закрити провадження та звільнити підозрюваного від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України [143].

Зазначені обставини обов'язково повинні з'ясовуватися прокурором на досудовому розслідуванні та досліджуватися судом під час затвердження угоди про примирення. Крім того, суд зобов'язаний перевіряти в кожному окремому випадку умови угоди на відповідність їх правовим нормам КПК України та КК України, а у випадку встановлення такої невідповідності – ухвалювати рішення про відмову в затвердженні угоди про примирення.

Отже, примирення потерпілого з підозрюваним або обвинуваченим може мати одну з трьох форм: 1) відмова потерпілого від обвинувачення; 2) примирення винного з потерпілим відповідно до статті 46 КК України; 3) укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим [133, с. 160]. Вказані форми досягнення примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим мають різні процесуально-правові наслідки. Так, відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Примирення потерпілого з підозрюваним або обвинуваченим, який уперше вчинив злочин невеликої або середньої

тяжкості через необережність та відшкодував завдані ним збитки або усунув заподіяну шкоду, є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності. В таких випадках укладення угоди про примирення є неможливим відповідно до чинного законодавства. Водночас угода про примирення між потерпілим та підозрюваним може затверджуватися тільки судом, який призначає узгоджене покарання між сторонами.

Звільнення від кримінальної відповідальності за своєю природою і значенням у правовому регулюванні не належить до форм реалізації кримінальної відповідальності та є відмовою держави в особі відповідного органу (суду) від застосування до винного заходів кримінального правового характеру, що призначаються не інакше як за обвинувальним вироком суду [132, с. 164].

У зв'язку з цим, звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності не може бути предметом угоди про примирення, а тому судді в деяких випадках обґрунтовано відмовляють у затвердженні угоди про примирення, якщо сторони такої угоди домовилися про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Є. В. Повзик зазначає, що за умови наявності підстав для його застосування сторона обвинувачення має ініціювати перед судом вирішення цього питання не через консенсус із потерпілою стороною, а шляхом прямої вказівки закону за умови згоди на це підозрюваного чи обвинуваченого. Тобто укладення угоди про примирення є проявом диспозитивності у кримінальному провадженні, а застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності – проявом публічності, яка в цьому випадку знаходить свій прояв у процесуальній активності обвинувачення в інтересах підозрюваного [133, с. 153–154].

На практиці існують випадки безпідставного затвердження угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, а саме затвердження такої угоди з підстав, за яких угода не може бути затверджена.

Так, вироком Золочівського районного суду Харківської області від 16 вересня 2014 року затверджена угода про примирення від 23 червня 2014 року, укладена між потерпілим Л. і підозрюваним Р. Останнього визнано винуватим за ч. 2 ст. 342 КК України та призначено узгоджене покарання у вигляді штрафу 1700 грн. [144]. Основним безпосереднім об'єктом ст. 342 КК України «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» є публічні інтереси – авторитет правоохоронних органів, належна діяльність правоохоронних органів, громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та законних військових формувань на території України. Додатковим (факультативним) об'єктом такого злочину є здоров'я особи, спричинення тілесних ушкоджень працівникові правоохоронних органів тощо.

Отже, судом не встановлено, що у злочинах, в яких основним безпосереднім об'єктом є інтереси держави (в цьому випадку – немайнові), а спричинена шкода є проявом посягання лише на факультативний об'єкт злочину, а відтак укладення угоди про примирення не допускається.

Вказана позиція знайшла своє відображення у п. 1 інформаційного листа ВССУ від 5 квітня 2013 року № 223-558/0/4-13. Так, укладаючи угоду про примирення, слід враховувати, що така угода може бути укладена тільки у випадках, коли кримінальне правопорушення завдає шкоди приватним інтересам (інтересам фізичної особи та/або майновим інтересам юридичної особи), тобто лише щодо діянь, які посягають на приватні інтереси та не зачіпають в основному публічних інтересів. У злочинах, де основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси (зокрема немайнові), а спричинена конкретним фізичним чи юридичним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, укладення угоди про примирення не допускається [16].

Основними причинами відмови у затвердженні угоди про примирення є наявність підстав у матеріалах кримінального провадження, що укладення угоди не було добровільним або сторони не примирилися, неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення тощо.

Наприклад, Барвінківським районним судом Харківської області постановлено ухвалу про відмову в затвердженні угоди про примирення від 13 червня 2014 року на підставі п. 4 ч. 7 ст. 474 КПК України у кримінальному провадженні за обвинуваченням К. за ч. 1 ст. 185 КК України [145]. Зазначена угода відповідала всім формальним умовам її укладення. Утім, у підготовчому судовому засіданні потерпіла повідомила, що з обвинуваченим не примирилася, обвинувачений не має наміру відшкодовувати її шкоду, а угоду підписала, попередньо не ознайомившись з нею.

Суд переважно відмовляє в затвердженні угоди, якщо не переконався, що укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним є добровільним і не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз чи інших обіцянок.

Так, ухвалою Дзержинського районного суду м. Харкова від 30 липня 2014 року відмовлено у затвердженні угоди про примирення, укладеної під час досудового розслідування у кримінальному провадженні між потерпілим Є. і підозрюваним К., який підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ст. 124 КК України «Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця». Причиною повернення обвинувального акта було те, що з поведінки учасників кримінального провадження, на підставі вивчення обставин укладення угоди про примирення, характеристик особи потерпілого та підозрюваного, суд дійшов висновку, що така угода була укладена внаслідок застосування насильства, примусу, погроз чи інших обіцянок [146].

Трапляються випадки, коли угода про примирення укладається з неналежними особами, зокрема представником потерпілого неповнолітнього.

Наприклад, вироком Кременського районного суду Луганської області від 6 лютого 2013 року затверджена угода про примирення, яка укладена між підозрюваним З. та законним представником неповнолітнього К. [147]. Утім, відповідно до змісту угоди думка самого неповнолітнього потерпілого під час досягнення домовленостей не з'ясовувалася та не була зафіксована у тексті угоди.

Вказане є неприпустимим, оскільки відповідно до п. 1 інформаційного листа ВССУ угода про примирення також може укладатися, якщо її сторонами чи стороною є неповнолітні. У такому випадку угода укладається за участю законних представників і захисників неповнолітніх. При цьому, якщо неповнолітній досяг шістнадцятирічного віку, він має право укласти угоду про примирення самостійно, але за наявності згоди його законного представника. Якщо ж неповнолітній не досяг 16 років, угоду про примирення за його згодою укладає законний представник неповнолітнього. Про надання згоди неповнолітнім через його законного представника має бути зазначено в угоді про примирення. Такий підхід слід використовувати, коли укладається угода про визнання винуватості з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим [137].

Отже, участь у примиренні неповнолітнього потерпілого повинна здійснюватися спільно з його законним представником. Неповнолітні особи у віці від 16 до 18 років приймають рішення про примирення самостійно, а законний представник тільки спостерігає за тим, щоб неповнолітній розумів зміст і правові наслідки укладення угоди про примирення. Неповнолітні особи віком до 16 років рішення приймають спільно з їх законними представниками.

Під час аналізу кримінальних проваджень автором цього дослідження було встановлено, що суди першої інстанції відмовляють у затвердженні угод

про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні з таких підстав:

1) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою про примирення обов'язків. До такого висновку дійшли суди за наслідком дослідження даних, що характеризують особу обвинуваченого, яка не працює, у зв'язку з чим не зможе відшкодувати шкоду чи усунути завдані збитки потерпілій стороні, не має постійного місця проживання, а відтак – виконати обов'язки, передбачені п. 3, 4 ст. 76 КК України;

2) неодноразова неявка потерпілого або обвинуваченого до судового засідання з розгляду угоди про примирення, незважаючи на належним чином повідомлення про місце та час розгляду угоди і за відсутності інформування про причини неявки в судові засідання;

3) встановлення під час судового розгляду неправильної правової кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачено можливість укладення угоди;

4) суд, аналізуючи зміст угоди про примирення, пояснення сторін такої угоди, не переконався, що укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним є добровільним і не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз чи інших обіцянок.

Незважаючи на вказані недоліки, які допускають учасники кримінального провадження під час укладення та затвердження угоди про примирення, практика свідчить про позитивну тенденцію щодо укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні.

Вказане підтверджується такими статистичними даними. Зокрема, станом на 1 листопада 2014 року до місцевих судів Харківської області направлено 9 655 кримінальних проваджень для розгляду по суті. Під час розгляду кримінальних проваджень судом ухвалено 5 717 обвинувальних вироків, з яких на підставі угод 1 161, або 20,3 %: про визнання винуватості – 582, або 50,1 % від загальної кількості вироків, ухвалених на підставі угод, та про примирення – 579, або 49,8 %. У підготовчому судовому засіданні на

підставі угод про примирення ухвалено 539 вироків, або 51 % від загальної кількості затверджених угод. Водночас у судовому розгляді спостерігається вкрай низька тенденція щодо укладення угоди про примирення. Так, було ухвалено 40 вироків, або 3,4 % від загальної кількості затверджених угод.

Під час ухвалення вироків на підставі угод про примирення судом призначаються такі покарання: позбавлення волі – у 3-х провадженнях, обмеження волі – у 4-х провадженнях, позбавлення волі із застосуванням ст. 75 КК України – у 142 провадженнях, обмеження волі із застосуванням ст. 75 КК України – у 51 провадженні, арешт – у 1-му провадженні, штраф – у 205 провадженнях, громадські роботи – у 17 провадженнях [148].

Під час аналізу категорій кримінальних проваджень, в котрих судами Харківської області було затверджено угоду про примирення, встановлено, що переважно такі угоди укладаються у провадженнях, в яких вчинено кримінальне правопорушення проти власності (80,8 %), життя та здоров'я особи (18,5 %), особистих прав і свобод людини (4,4 %), безпеки руху та експлуатації транспортних засобів (2,2 %) тощо.

Отже, під час затвердження угод про примирення суд застосовує весь спектр покарань з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винуватого та обставин, що обтяжують або пом'якшують покарання.

2.3 Проблемні питання кримінального провадження на підставі угоди про примирення

Закріплення на законодавчому рівні чіткої й детальної процедури примирення між сторонами є виконанням Україною вимог Рамкового рішення Ради Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» № 2001/220/JHA від 15 березня 2001 року, згідно з яким кожна країна-учасниця повинна намагатися сприяти медіації у

кримінальних справах [83]. Тому пріоритет забезпечення стандартів прав осіб, особливо потерпілих від кримінальних правопорушень, обумовлює необхідність «більш ширшого застосування альтернативних кримінальному переслідуванню заходів реакції держави на злочин, у тому числі у вигляді звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі примирення обвинуваченого (підсудного) з потерпілим» [149, с. 11].

Аналізуючи судову практику щодо укладення та затвердження угод, можна зробити висновок про позитивну динаміку досягнення домовленостей між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у вітчизняному кримінальному провадженні. Однак зважаючи на те, що інститут угод у кримінальному провадженні є відносно новим явищем у кримінальному процесі України, він потребує суттєвих доповнень, змін та уточнень. Тому в цьому підрозділі проаналізовано найбільш дискусійні питання реалізації угоди про примирення у кримінальному судочинстві. Розглянемо основні з них.

1. Угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (ч. 3 ст. 469 КПК України).

Позитивним є надання потерпілому права в певних категоріях справ (які зачіпають більше приватний інтерес, ніж публічний) самостійно вирішувати долю підозрюваного чи обвинуваченого. Це дозволить в повному обсязі врахувати інтереси потерпілої особи. Утім, розширення можливостей припинення кримінального переслідування внаслідок примирення між потерпілим та обвинуваченим може спровокувати спроби незаконного тиску на потерпілого і навіть вчинення щодо нього нових суспільно небезпечних діянь з метою змусити його дати згоду на «примирення». Тому потрібно здійснити ретельний вибір категорій кримінальних правопорушень у провадженнях, де буде можливим примирення потерпілого з обвинуваченим чи підозрюваним.

П. А. Понтій вказує на доцільність виключення з переліку категорій кримінальних правопорушень умисних злочинів середньої тяжкості й залишення тільки кримінальних проступків, злочинів невеликої тяжкості, вчинених з необережності, злочинів середньої тяжкості та злочинів, які стосуються справ приватного обвинувачення [150, с. 80]. Підтримуючи вказану думку, А. В. Петров зазначає, що в чинному кримінальному законодавстві необхідно закріпити пряму заборону звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим щодо злочинів, вчинених з необережності, але які спричинили загибель людини, що призведе до невідворотності покарання за вчинення хоча і не умисних, але вкрай небезпечних кримінальних правопорушень та посилення превентивної функції кримінального покарання [151, с. 50–51].

На обґрунтування вказаного, слід зазначити, що дійсно такі умисні злочини середньої тяжкості, які визначені у ст. 118 КК України «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця», ст. 122 КК України «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 127 КК України «Катування», характеризуються спричиненням шкоди життю та здоров'ю особи, тривалим розладом здоров'я або значною стійкою втратою працездатності менш як на одну третину.

Аналізуючи, наприклад, диспозицію ст. 127 КК України «Катування», можна зробити висновок, що в такій категорії злочинів досить важко досягти примирення потерпілому з кривдником, який умисно, тобто усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачав його суспільно небезпечні наслідки і бажав їх настання, вчинив кримінальне правопорушення. Доцільним є припущення, що в угоді про примирення, яка укладена у кримінальних провадженнях щодо вчинення умисного злочину середньої тяжкості, відсутні її основні соціально-психологічні ознаки, котрі були розглянуті в підрозділі 2.1 дисертації. Зокрема, така її ознака, як захищеність, тому що потерпілим необхідно

відчувати фізичну та емоційну безпеку після кримінального правопорушення, бути переконаним у тому, що загроза переслідування усунута.

Утім, розширення переліку кримінальних правопорушень, у котрих можна укласти угоду про примирення, сприяє відновленню прав, свобод і законних інтересів потерпілого й підозрюваного чи обвинуваченого, гуманізації та оптимізації здійснення кримінального судочинства. Вказане відповідає основній меті прийняття КПК України – розширення прав учасників кримінального провадження та сучасним тенденціям розвитку кримінального процесу, як справедливо зазначила Ю. В. Бауліна, від парадигми покарань до парадигми відновлення [152, с. 109]. Крім того, потерпілого не можуть примушувати укласти угоду про примирення інші особи. Вказані обставини обов'язково перевіряються під час судового розгляду в суді першої інстанції.

2. Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником та представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) (ч. 1 ст. 469 КПК України).

Утім, у вітчизняному законодавстві не визначено поняття «інша особа», яка має право укласти угоду про примирення. Конкретизація повноважень та вимог до процесуальної особи, котра вправі досягти домовленості з потерпілим і підозрюваним, повинні бути чітко визначені в чинному кримінальному процесуальному законодавстві [121, с. 183].

За останні роки в Україні проводилася ґрунтовна робота щодо удосконалення інституту примирення між потерпілим та правопорушником. Так, з метою врегулювання процедури медіації було розроблено проекти законів «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах» та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів

України щодо процедури медіації», «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину». У проекті КПК України від 13 грудня 2007 року № 1233 була встановлена процедура медіації, що полягала в розширенні дії змагальності сторін у кримінальному судочинстві. Так, положення про створення цього інституту закріплювалося у ч. 10 ст. 20 «Змагальність і диспозитивність», відповідно до якої обвинувачений, потерпілий, особа, котра здійснює розслідування, слідчий, прокурор, суд мали право ініціювати процедуру примирення (медіації), про що були зобов'язані інформувати посередника (медіатора) [153].

Наразі на розгляді у Верховній Раді України перебуває проект Закону України «Про медіацію» від 26 червня 2013 року [154], у ст. 2 якого пропонується визначити правові засади організації здійснення медіації «як процедури альтернативного, добровільного врегулювання спорів, вирішення конфліктів шляхом ведення переговорів між сторонами конфлікту за допомогою одного або декількох медіаторів». Водночас, у вказаному законопроекті недостатньо врегульоване питання щодо професійної підготовки медіаторів та організації їх професійної діяльності під час досягнення примирення у кримінальному провадженні. Вказана позиція підтримується О. Є. Соловйовою [155, с. 345–349; 156, с. 177–184].

Враховуючи наведене, автор цього дослідження вважає за доцільне встановити у ст. 10 вказаного законопроекту вимоги щодо наявності в посередників, які займаються медіацією на професійній основі, вищої юридичної освіти. Це пояснюється тим, що угода про примирення у кримінальному процесі не може містити положень, які суперечать чинному законодавству. Тому особи, які займаються медіацією на професійній основі, повинні мати вищу юридичну освіту, що сприятиме кваліфікованому проведенню процедури примирення у кримінальному провадженні.

Вказане підтверджується судовою практикою. Так, під час укладення угоди про примирення спостерігається очевидна неправильна кваліфікація дій підозрюваного чи обвинуваченого за менш тяжкою нормою закону

України про кримінальну відповідальність. Наприклад, вироком Бериславського районного суду Херсонської області від 26 лютого 2013 року затверджено угоду про примирення, укладену 8 лютого 2013 року між потерпілим К. та підозрюваним Ш. і призначено узгоджене сторонами покарання у виді 1 року позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з випробуванням. Органом досудового розслідування підозрюваний Ш. обвинувачувався у крадіжці чужого майна шляхом проникнення на територію огороженого домоволодіння. Тобто його дії слід кваліфікувати, зважаючи на кваліфікуючі ознаки складу злочину, за ч. 3 ст. 185 КК України. Утім, між потерпілим К. і підозрюваним Ш. була укладена угода про примирення та дії підозрюваного Ш. сторони угоди кваліфікували за ч. 1 ст. 185 КК України [157].

Отже, підозрюваний уникнув реального покарання за вчинене ним кримінальне правопорушення. У разі участі професійного медіатора, який володіє належним обсягом юридичних знань, під час укладення такої угоди про примирення зазначених випадків можна було б уникнути.

У зв'язку з цим доцільно підтримати точку зору Д. В. Маткіної, котра, досліджуючи проблеми запровадження медіації, зазначає, що питання, які стосуються спеціальної підготовки та призначення на посаду медіаторів, повинні знаходитися під певним контролем органів кримінальної юстиції. Це пов'язано, перш за все, з диференціацією медіаторів залежно від того, конфлікт якої вікової категорії особи, котра вчинила кримінальне правопорушення, вони будуть вирішувати. Тому медіатор, який вирішує кримінально-правовий конфлікт у справах стосовно неповнолітніх, повинен під час здобуття спеціальної освіти, окрім загальної, вікової, кризової, юридичної психології та соціології, обов'язково опанувати педагогіку або пройти відповідні курси. Водночас медіатор, який вирішує кримінальний правовий спір щодо повнолітніх, таких спеціальних знань може й не мати [158, с. 154].

Процедуру медіації не варто ототожнювати із психологічним консультуванням, керівництвом і не можна розглядати як заміник системи правосуддя й відбування покарання в місцях позбавлення волі або психотерапії [159, с. 167–169].

Медіацію у кримінальному провадженні слід розглядати як компромісний інструмент для проведення добровільних переговорів між потерпілим і правопорушником у присутності нейтральної фігури – медіатора або посередника з метою прийняття угоди про відшкодування моральної, матеріальної шкоди, усунення заподіяних збитків або зобов'язання вчинити інші дії на користь потерпілої сторони підозрюваним чи обвинуваченим.

Отже, участь медіаторів необхідна під час узгодження покарання між сторонами угоди про примирення. Вказане обґрунтовується тим, що узгодження покарання, виходячи з положень Загальної та Особливої частини КК України, потребує юридичних знань у сфері кримінального права, кримінального процесуального права тощо. Незважаючи на те, що правила призначення покарання викладені у КК України та інформаційних листах ВССУ, їх необхідно правильно застосовувати, узгоджувати. У процесі призначення покарання ні прокурор, ні суд не мають права давати свої вказівки чи іншим чином впливати на визначене сторонами угоди про примирення покарання.

Згідно зі ст. 24 проекту Закону України «Про медіацію» від 26 червня 2013 року № 2425а медіація може бути проведена у випадку виникнення конфлікту (спору) як до звернення до суду, так і під час судового провадження. При цьому послугами медіатора сторони угоди про примирення можуть скористатися як на досудовому розслідуванні, так і під час розгляду справи в суді першої інстанції (ч. 1 ст. 26 проекту Закону України «Про медіацію»). Медіація може застосовуватися для вирішення спорів, що перебувають на розгляді в суді (ч. 2 ст. 26 проекту Закону України «Про медіацію»). Укладення сторонами судового процесу угоди про

проведення медіації є підставою для зупинення судового провадження на час проведення медіації. Сторони медіації надають суду медіаційну угоду (мирову угоду, угоду про примирення) або звіт про проведення медіації. У разі відкриття судом першої інстанції провадження у справі суд роз'яснює сторонам право на проведення медіації та її наслідки [154].

Крім того, у ст. 17 проекту Закону України «Про медіацію» ініціатива у проведенні медіації належить сторонам конфлікту (спору) або може бути запропонована сторонам органом, у провадженні якого перебуває справа. У такому випадку відповідний орган ухвалює постанову, а суд постановляє ухвалу про передачу справи на медіацію та зупинення судового або іншого провадження на час проведення медіації [154].

Отже, прийняття Закону України «Про медіацію» з урахуванням запропонованих до нього змін сприятиме вдосконаленню процедури досягнення домовленостей у кримінальному судочинстві, гарантуванню прав і свобод учасників сторін угоди про примирення, забезпеченню їх законних інтересів. Вказану позицію підтримують більшість науковців, стверджуючи, що такий інституту є найперспективнішою формою альтернативного врегулювання кримінально-правових конфліктів [160, с. 25; 51, с. 230–233].

Слід відмітити, що у Російській Федерації прийнято закон «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедура медіації)» від 27 липня 2010 року. Утім, відповідно до цього закону медіація може застосовуватися лише після виникнення спорів, що розглядаються в порядку цивільного судочинства та судочинства в арбітражних судах, тобто не може бути застосована у кримінальному судочинстві [161, с. 237]. З урахуванням цього російськими вченими обґрунтовувалась доцільність введення до інституту примирення такого учасника, як медіатора, що надасть додаткові гарантії дотримання засад кримінального провадження [162, с. 83; 112, с. 92, 93].

3. Відповідно до ст. 471 КПК України в угоді про примирення зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його

правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення, узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, наслідки невиконання угоди.

Отже, під час укладання угоди про примирення визнання обвинуваченим чи підозрюваним своєї винуватості у вчиненому правопорушенні не є обов'язковою умовою досягнення таких домовленостей. Однак, проаналізувавши кримінальні провадження, які закінчувалися укладанням угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, виявлено, що майже у 90 % випадках під час укладення таких угод підозрюваний чи обвинувачений визнають себе винними у вчиненому кримінальному правопорушенні (додаток В).

Вказане закріплено також у законодавстві зарубіжних країн. Деякі американські правники певним аналогом примирення вважають визнання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, своєї винуватості у вчиненому злочині, що передбачено в Законах окремих штатів і актах Конгресу США. Відповідно до правової доктрини США визнання обвинуваченим своєї винуватості може бути достатнім як для примирення, так і для висунення обвинувачення. Тому в діяльності правоохоронних органів США зізнання підозрюваного чи обвинуваченого майже завжди має вирішальне значення. Однак таке правило закріплено не у всіх штатах США. Так, у КПК штату Нью-Йорк передбачено, що зізнання недостатньо для засудження обвинуваченого без додаткових доказів того, що інкриміноване правопорушення було вчинено [163, с. 126].

Х. У. Рустамов зазначає, що законодавство США передбачає «умови, коли зізнання обвинуваченого може бути сприйняте як усвідомлення характеру обвинувачення. Якщо суддя вирішить, що зізнання було добровільним, він може завершити процедуру примирення. Ця процедура перетворюється у короткий діалог, за час якого сторони обмінюються стандартними висловами. Для того, щоб підписана ними угода про визнання винуватості набрала законної сили, вона повинна бути віддана судді та схвалена ним у відкритому засіданні. Тому зізнання є не більше, ніж прямий наслідок угоди, кожен із учасників якої має свою вигоду. Практика переговорів про визнання обвинуваченим своєї винуватості була схвалена провідними юридичними установами США (Верховний суд США, Американська асоціація юристів) як частина кримінального процесу, оскільки така угода, на їх думку, є допустимою формою розгляду кримінальних конфліктів» [163, с. 125, 127].

4. Відповідно до ч. 1 ст. 475 КПК України якщо суд переконується, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду й призначає узгоджену сторонами міру покарання. Поряд з цим, суд може впливати на міру покарання, яка узгоджена між сторонами угоди, наприклад, у разі призначення покарання, що погіршує становище обвинуваченого.

Вказана правова позиція знаходить своє підтвердження у п. 6 інформаційного листа ВССУ. Якщо до суду надійшла угода з узгодженою між сторонами мірою покарання під час судового розгляду, а суд, розглянувши матеріали кримінального провадження та заслухавши думку сторін, вбачає підстави для застосування ст. 97 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру» чи ст. 105 КК України «Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру», то, керуючись п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК України, суд має відмовити в затвердженні угоди та за наслідками здійснення судового провадження в загальному порядку звільнити особу від відповідальності чи від покарання, оскільки призначення

покарання на підставі затвердженої судом угоди в такому випадку призведе до погіршення становища обвинуваченого [16].

Крім того, у разі надходження до суду угоди про визнання винуватості або про примирення з узгодженням між сторонами звільнення неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності відповідно до ст. 97 КК України чи від покарання згідно зі ст. 105 КК України із застосуванням в обох випадках примусових заходів виховного характеру суд, керуючись п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК України, має відмовити у затвердженні угоди, оскільки вирішення питання про звільнення як від кримінальної відповідальності, так і від покарання, відповідно до змісту ст. 471, 472 КПК України не може бути предметом домовленостей (угоди) сторін, крім випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням [16].

5. Відповідно до ч. 1 ст. 476 КПК України у разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор відповідно мають право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Клопотання про скасування вироку, котрим затверджена угода, може бути подано протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Отже, ухвалення судом першої інстанції вироку на підставі угоди про примирення та неоскарження його потерпілим чи обвинуваченим в апеляційному порядку не тягне за собою неможливості його скасування. Потерпілий має право заявити клопотання про скасування вироку, ухваленого на підставі угоди, якщо не було виконано засудженим умови угоди про примирення, зокрема не відшкодовано потерпілому моральної чи матеріальної шкоди частково чи в повному обсязі або не вчинення засудженим на користь потерпілого певних дій за угодою про примирення.

Водночас процес здобуття та фіксації таких доказів не врегульовано КПК України. Тому доцільно провести аналогію і зазначити, що ці докази відповідно до ст. 36, 56, 93, 476 КПК України можуть бути зібрані шляхом:

- надання заявником документів щодо повного чи часткового невиконання угоди, які перебувають у розпорядженні самого заявника;
- опитування осіб, які підтверджують факт такого невиконання;
- давання потерпілим показань у судовому засіданні.

Обсяг зібраних доказів може свідчити не тільки про факт невиконання угоди, а й про умисний характер такого невиконання з боку засудженого, що відповідно до ч. 5 ст. 476 КПК України є підставою для притягнення особи до відповідальності, встановленої законом.

Суд своєю ухвалою скасовує вирок, яким затверджена угода, якщо особа, котра звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що засуджений не виконав умови угоди. Наслідком скасування вироку є призначення судового розгляду в загальному порядку або направлення матеріалів провадження для завершення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була ініційована на стадії досудового розслідування (ч. 3 ст. 476 КПК України).

Клопотання про скасування вироку, ухваленого на підставі угоди про примирення, подається до суду першої інстанції, який ухвалив вирок на підставі угоди про примирення. Подання клопотання можливе лише в межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що кримінальну відповідальність встановлено лише за умисне невиконання угоди, а за її невиконання у зв'язку з обставинами, які засуджений передбачити не міг, наразі не визначено [164, с. 106]. Так, відповідно до ст. 389-1 КК України умисне невиконання засудженим угоди про примирення або про визнання винуватості карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років.

Предметом злочину, передбаченого ст. 389-1 КК України, є угода про примирення або про визнання винуватості, умови якої не виконуються. Об'єктивна сторона злочину характеризується пасивною поведінкою – бездіяльністю, яка полягає у невиконанні (ухиленні від виконання) угоди про примирення або про визнання винуватості за наявності на боці особи, засудженої на підставі такої угоди, обов'язку та реальної можливості її виконання.

Невиконання угоди може проявлятися в різних формах поведінки особи, наприклад, порушенні умов укладання угоди, відмови відшкодувати спричинену кримінальним правопорушенням шкоду чи усунення її не в тому обсязі, розмір якого було узгоджено сторонами, ухиленні від сплати чи сплата в неповному обсязі суми аліментів, коштів, витрачених на відновлення пошкодженого житла, майна потерпілого чи на його лікування, невиконанні домовленості про співпрацю щодо викриття злочину, вчиненого іншою особою; порушенні взятого на себе зобов'язання припинити антигромадський спосіб життя і працевлаштуватися, пройти курс лікування від захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб тощо.

Слід зазначити, що невиконання угоди може проявлятися як в активній формі, наприклад, приховування доходів з метою ухилення від відшкодування завданих збитків, так і в пасивній, наприклад, неприбуття до медичного закладу для проходження курсу лікування, поведінці особи, спрямованій на ухилення від виконання умов угоди.

Невиконання угоди може полягати як у відкритій відмові від її виконання, а саме, чітко виражене небажання її виконувати, так і мати прихований характер, коли особа лише створює видимість її виконання, а насправді ухиляється від цього. Однак наявність на боці засудженого поважних причин, наприклад, тяжка хвороба, стихійне лихо, загибель майна тощо, котрі позбавляють його реальної можливості виконати угоду, виключає відповідальність за ст. 389-1 КК України [165, с. 786].

Наведені положення також застосовуються під час виявлення ознак невиконання угоди про визнання винуватості із урахуванням особливостей укладення такої угоди відповідно до КПК України.

Виходячи з викладеного доцільно доповнити статтю 476 КПК України частиною 6 такого змісту: «Збирання доказів щодо невиконання засудженим умов угоди здійснюється потерпілим та прокурором у порядку, визначеному ст. 93 цього Кодексу, у строки, передбачені ч. 1 ст. 476 цього Кодексу».

6. КПК України не передбачає можливості укладання угоди про примирення повторно, якщо першу угоду суд не визнав через неякісно надану процедуру примирення, а також якщо вимоги до укладення угоди були порушені неправильною правовою кваліфікацією кримінального правопорушення або ж призначене між сторонами узгоджене покарання погіршувало становище обвинуваченого тощо.

Тому в юридичній літературі обговорюється питання щодо можливості надання потерпілому права оскаржувати ухвалу суду про відмову в затвердженні угоди та, як наслідок, потім звертатися до суду з новою угодою в рамках цього ж кримінального провадження [166, с. 213; 167, с. 227; 168, с. 271].

Н. В. Неледва зазначає, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві необхідно визначити підстави для повторної можливості укладення угоди, адже угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим є, перш за все, інструментом для законного вирішення кримінально-правового конфлікту з метою покращення і підвищення якості судових рішень, які задовольняють не тільки державні інтереси, але й інтереси потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого [166, с. 213].

Вказану позицію підтримує С. М. Салтиков, зазначаючи, що встановлення заборони щодо повторного звернення з угодою в одному кримінальному провадженні обмежує права обвинуваченого [167, с. 227]. Враховуючи викладене та спираючись на міжнародні та європейські

тенденції розширення використання процедур відновного правосуддя, науковець стверджує, що відсутність можливості у сторін угоди про примирення звертатися до суду з угодою в рамках одного кримінального провадження негативно впливає на процес компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту у вітчизняному кримінальному провадженні [166, с. 213].

Однак С. М. Салтиков не наводить жодних обґрунтованих підстав надання права сторонам угоди про примирення звертатися до суду з угодою в одному кримінальному провадженні [167, с. 228]. Автор цього дослідження переконаний, що процес укладання угоди про примирення є складною процедурою, під час укладання якої сторони повинні обґрунтовано визначити низку важливих умов, зокрема, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення, узгоджене покарання, наслідки укладення і затвердження угоди та наслідки невиконання угоди.

Крім того, суд також перевіряє угоду про примирення на відповідність вимогам чинного кримінального процесуального законодавства. Тому в разі не затвердження угоди про примирення недоцільно укладати таку угоду знову та направляти її разом з іншим обвинувальним актом до суду, оскільки обставини вчиненого кримінального правопорушення не змінилися, розмір шкоди, завданий цим же правопорушенням, залишився таким самим. Сторони можуть тільки в певних межах коригувати строк відшкодування шкоди та перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний вчинити на користь потерпілого. Вказане є не достатнім для повторного розгляду угоди про примирення в рамках одного кримінального провадження.

Отже, гарантом прав і свобод особи у кримінальному провадженні на підставі угод залишається суд, який не тільки затверджує угоду про

примирення та призначає узгоджену сторонами міру покарання, але розглядає скарги на розслідування незаконного рішення, дії, які вчинені під час переговорів щодо укладення угоди, зокрема ті, які є наслідком застосування примусу [169, с. 249].

Тому вирішальна роль у гарантуванні законності у кримінальному провадженні на підставі угод належить суду, який згідно зі ст. 474 КПК України перевіряє угоди на відповідність вимогам КПК України та затверджує їх. Суд зобов'язаний переконатися в кожному конкретному випадку, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді.

Отже, закріплення у кримінальному процесуальному законі інституту угод полягає у створенні нової ідеології кримінальної політики нашої держави: протидія злочинності через компроміс, договір. Без інституту угод концепція компромісу позбавлена своєї основи [170, с. 139]. Тому інститут угоди про примирення повинен стати не виключною, а звичайною формою здійснення досудового розслідування та судового провадження.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі визначено поняття, зміст та значення угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, підстави й умови її укладення та проаналізовано проблемні питання кримінального провадження на підставі угоди про примирення.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Доведено, що примирення між сторонами кримінально-правового конфлікту завжди було соціальною підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності і відоме воно суспільству ще з стародавніх

часів, а його наявність зумовлена необхідністю підтримання злагоди, гармонії та добрих відносин між членами громади, племен тощо.

2. Підтримано думку науковців, що примирення потерпілого з підозрюваним або обвинуваченим може мати одну з трьох форм: 1) відмова потерпілого від обвинувачення; 2) примирення винного з потерпілим відповідно до ст. 46 КК України; 3) укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні.

3. Встановлено, що суди переважно відмовляють у затвердженні угод про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні за таких підстав: а) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою про примирення обов'язків; б) неодноразова неявка потерпілого або обвинуваченого в судові засідання з розгляду угоди про примирення, незважаючи на належне повідомлення про місце та час розгляду угоди і за відсутності інформування про причини такої неявки; в) встановлення під час судового розгляду неправильної правової кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, що є більш тяжчим, ніж те, щодо якого передбачено можливість укладення угоди; г) суд, аналізуючи зміст угоди про примирення, пояснення сторін, не переконався, що укладення угоди є добровільним і не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз чи інших обіцянок.

4. Зазначено, що прийняття Закону України «Про медіацію» з урахуванням запропонованих у цьому підрозділі змін сприятиме вдосконаленню процедури досягнення домовленостей у кримінальному судочинстві, гарантуванню прав і свобод учасників сторін угоди про примирення, забезпеченню їх законних інтересів.

РОЗДІЛ 3

УГОДА МІЖ ПРОКУРОРОМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1 Сутність угоди про визнання винуватості

Правова захищеність законних інтересів людини, утвердження та забезпечення прав і обов'язків громадянина є основою формування демократичної й соціальної держави в Україні. Відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [171]. Вказаний принцип розповсюджується на всі види суспільних відносин, в тому числі й на кримінальні процесуальні. Однак відповідно до специфіки кримінальної процесуальної форми неможливо в усіх випадках застосувати єдиний стандартний підхід до здійснення досудового розслідування чи судового провадження. Це, перш за все, пов'язано з тим, що в деяких випадках процесуальна форма повинна враховувати суттєві обставини, які впливають на проведення кримінального провадження. Наприклад, особливий порядок здійснення досудового розслідування та судового провадження застосовується у випадку вчинення злочину неповнолітнім чи обмежено осудним, оскільки такі особи потребують додаткових кримінальних процесуальних гарантій. Одним із особливих порядків кримінального процесу є провадження на підставі угод.

Інститут кримінального провадження на підставі угод є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців та практиків. Зміст угоди про визнання винуватості аналізували у своїх наукових працях такі вчені, як В. І. Бояров [172], О. Г. Добровольська [173], В. М. Кравчук [73],

А. П. Макаров [174], С. І. Паславський [175], Є. В. Повзик [132], Д. В. Філін [65].

Незважаючи на те, що вказане питання розглядалося провідними процесуалістами, воно залишається остаточно невирішеним та потребує подальшого ґрунтованого аналізу. Необхідно визначити чіткий перелік суб'єктів, які вправі укласти угоду про визнання винуватості, з'ясовувати правила призначення узгодженого покарання між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим під час укладання такої угоди, окреслювати основні етапи укладення угоди про визнання винуватості, здійснювати порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства щодо порядку застосування угоди про визнання винуватості, охарактеризувати правові наслідки досягнення цих домовленостей.

Відмова від досягнення об'єктивної істини у кримінальному судочинстві як універсальної цінності обумовлена тим, що прагнення досягнути такої істини в межах кримінального процесу не завжди забезпечувало її дійсне отримання та створювало, навіть, певні негативні наслідки як для окремої людини, так і для суспільства в цілому. Прагнення досягнути істину за будь-якої умови спричинило те, що визнання обвинуваченим своєї винуватості було визнано «царицею» доказів. Пошук істини як універсальне завдання для кримінального судочинства виявився неприйнятним, оскільки такий пошук породжував практику фальсифікації доказів і «призначення» винуватих. В окремих випадках, коли знайти істинного винуватця не було можливим, з кола вже відомих слідству та суду осіб шляхом фальсифікації доказів визначали винуватого [176, с. 49]. Тому з метою уникнення тиску на підозрюваного чи обвинуваченого, надання йому свободи у використанні своїх процесуальних прав, у КПК України було введено нову кримінальну процесуальну форму, якою стали угоди у кримінальному провадженні – угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (глава 35 КПК України).

З метою з'ясування процесуального значення угоди про визнання винуватості необхідно визначити її сутність, зокрема, порядок укладення, основні ознаки, проаналізувати практику застосування такої угоди у вітчизняному кримінальному провадженні.

С. І. Паславський вказує, що термін «винуватість» в контексті угоди про визнання винуватості означає, що особа, яка вчинила кримінально-каране діяння, визнає свою вину у вчиненому, тобто визнає свою причетність до чогось негативного [177, с. 263]. Доповнюючи вказане, О. В. Авраменко підкреслює, що винуватість у вчиненні кримінального правопорушення слід пов'язувати з осудом, з тим, що особа підлягає кримінальній відповідальності за вчинене [178, с. 7].

В юридичній літературі зазначається, що угода про визнання винуватості є юридично оформленою домовленістю, за котрою сторони обвинувачення та захисту доходять згоди щодо вирішення кримінального провадження, включаючи певні пункти обвинувачення, за якими обвинувачений визнає себе винним. Зміст правової категорії угоди полягає в тому, що підозрюваний чи обвинувачений погоджується нести кримінальну відповідальність за менш тяжкий злочин порівняно з тим, що інкримінувався йому раніше, або не за всіма пунктами обвинувального акту. Обвинувачений визнає себе винуватим в обмін на зниження тяжкості обвинувачення, пом'якшення під час призначення покарання [179, с. 168].

Отже, угода про визнання винуватості – це домовленість між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, за якою сторони узгоджують умови відповідальності, призначення покарання залежно від тих дій, котрі підозрюваний чи обвинувачений вчинив після початку досудового розслідування або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо визнання себе винуватим у вчиненому правопорушенні або співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншими особами.

У науковій літературі існує багато поглядів щодо мети укладання угоди про визнання винуватості. Так, одні вчені вважають, що мета угоди полягає в

позбавленні кримінального судочинства формалізму і бюрократизму [74, с. 5] та уникненні проведення громіздкого судового розслідування [180, с. 42], друга група науковців переконана, що інститут угоди про визнання винуватості сприятиме якнайшвидшому залагодженню кримінального правового конфлікту [172, с. 150] і зменшенню навантаження на систему здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях [181, с. 114].

Чимало науковців стверджує, що мета угоди про визнання винуватості – це забезпечення принципу процесуальної економії. На думку О. Г. Добровольської, провадження на підставі угоди про визнання винуватості є проявом диференціації кримінальної процесуальної форми як реакції держави на значну навантаженість слідчих і судових органів справами, розв’язання кримінально-правових конфліктів та подолання негативних наслідків кримінального правопорушення може бути здійснено із застосуванням процесуальної економії [173, с. 368].

Вказану позицію підтримує В. М. Верещак, яка наголошує, що головна мета угод про визнання вини в американському кримінальному процесі, яка продукується державною політикою, – уникнути проведення громіздкого судового розслідування [180, с. 42]. На підтвердження зазначеного В. І. Бояров стверджує, що основна мета угоди про визнання винуватості, по суті, утилітарна – якнайшвидше залагодження конфлікту з метою процесуальної економії [172, с. 150].

Підсумовуючи вказані наукові погляди, слід зазначити, що мета укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні – це спрощення здійснення досудового розслідування і судового провадження, досягнення процесуальної економії та швидкого вирішення кримінального конфлікту й безумовне³ визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненому правопорушенні. Водночас правовою підставою для застосування цієї компромісної процедури є визнання підозрюваним чи

---

³ Мається на увазі таке, що не може стосуватись лише частини обвинувачення чи окремого факту, епізоду кримінального провадження.

обвинуваченим своєї винуватості у вчиненому кримінальному правопорушенні, що в подальшому визначає процесуальну форму кримінального провадження.

А. В. Лапкін у своїх працях справедливо зазначає, що договірні процедури відповідають міжнародним стандартам і покликані спростити кримінальне провадження, позбавити його обвинувального ухилу, досягти компромісу між публічними та приватними інтересами [182, с. 297; 183, с. 122–125].

Для забезпечення дотримання прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого під час укладання угоди про визнання винуватості передбачено чіткий порядок її укладення та конкретизовано зміст таких домовленостей. Процес укладання угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим слід поділити на такі етапи:

- 1) ініціювання укладення угоди про визнання винуватості;
- 2) визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненому кримінальному правопорушенні;
- 3) врахування прокурором обставин, передбачених ст. 470 КПК України, а саме, ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб, характер і тяжкість обвинувачення (підозри), наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень;
- 4) складання повного тексту угоди про визнання винуватості відповідно до ст. 472 КПК України та її підписання сторонами;
- 5) направлення прокурором обвинувального акта з підписаною сторонами угодою про визнання винуватості до суду;

6) перевірка судом відповідності змісту угоди вимогам чинного законодавства, зокрема, з'ясування позиції обвинуваченого та обставин, що мають значення для перевірки й оцінки змісту укладеної угоди про визнання винуватості;

7) ухвалення судом вироку, яким затверджується угода про визнання винуватості та призначається узгоджена між сторонами міра покарання [184, с. 133].

Укладення угоди про визнання винуватості в обов'язковому порядку здійснюється за участі прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого. Це пояснюється тим, що ініціювання укладення угоди про визнання винуватості може здійснюватися як прокурором, так і підозрюваним чи обвинуваченим відповідно до ч. 2 ст. 469 КПК України.

Вимоги щодо ініціювання угоди про визнання винуватості більш детально вказуються у Наказі Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні». Так, згідно з п. 5, 19 цього Наказу прокурор ініціює укладення угоди про визнання винуватості лише за наявності до цього підстав. Прокурор, який стає уповноваженим від імені держави на досягнення домовленості з підозрюваним чи обвинуваченим щодо умов їх відповідальності, зобов'язаний не лише дотримуватися процесуальної форми і порядку укладення угоди, а насамперед забезпечити законність та обґрунтованість прийнятого ним рішення [185].

Г. Є. Тюрін стверджує, що важливе значення для прокурора під час застосування інституту угод має засада диспозитивності, яка передбачає, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених КПК України. Диспозитивність передбачає можливість розпорядження предметом кримінального процесу та спірним матеріальним правом, тому реалізація такої засади в сукупності з принципом змагальності створює безпосередні передумови для застосування інституту угод, а також визначає зміст та правові наслідки його реалізації [186, с. 230;

187, с. 168]. Наприклад, прокурор як носій функції обвинувачення, що спрямована на визначення підстав і меж кримінальної відповідальності винуватого [188, с. 10] та керуючись засадами диспозитивності й змагальності сторін, має право на свій розсуд, хоча і в межах закону, розпорядитися долею обвинувачення у кримінальному провадженні, в тому числі укласти угоду про визнання винуватості.

З моменту введення інституту угод у вітчизняне кримінальне провадження, в юридичній літературі почали широко обговорювати проблему участі захисника під час укладення угоди про визнання винуватості. Більшість науковців стверджують, що під час досягнення домовленості про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному правопорушенні, участь захисника є обов'язковою з моменту ініціювання укладення такої угоди [189, с. 4; 190, с. 33; 132, с. 75].

На підтвердження вказаного О. О. Леляк зазначає, що у практиці держав як загальної, так і континентальної правової сім'ї участь захисника під час укладання компромісних процедур, подібних до угоди про визнання винуватості є гарантією того, що визнання винуватості є добровільним та усвідомленим [191, с. 52].

На підставі цього Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [192] було внесено зміни до ст. 52 КПК України «Обов'язкова участь захисника» та у ч. 9 цієї статті визначено, що обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні з моменту ініціювання укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Варто відмітити, що вказані зміни є доцільними та своєчасними, оскільки захисник зобов'язаний брати участь під час укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні. Вказане

обґрунтовується тим, що, по-перше, для належного складання угоди необхідно мати певні знання кримінального та кримінального процесуального права, зокрема, правильно визначити кримінально-правову кваліфікацію діянь підозрюваного чи обвинуваченого. Зміст угоди про визнання винуватості передбачає істотні умови, щодо яких сторони мають дійти згоди, і немає гарантій, що підозрюваний, обвинувачений буде спроможний за відсутності належної правової допомоги дійти згоди щодо укладення такої угоди без шкоди для власних інтересів. До таких умов слід відносити формулювання підозри чи обвинувачення, його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини.

По-друге, аналіз судової практики свідчить, що у 13 % кримінальних проваджень, в яких укладено угоду між прокурором і підозрюваним про визнання винуватості, обвинувачений у судовому засіданні заперечує проти затвердження угоди, пояснюючи це тим, що під час укладення угоди йому не були детально роз'яснені його права й наслідки укладання та затвердження такої угоди. У деяких випадках прокурори неправильно кваліфікують діяння потерпілого за чинним законодавством або укладають угоди про визнання винуватості навіть у тих випадках, де є потерпілий [189, с. 14]. Отже, забезпечення обов'язкової участі захисника для підозрюваного чи обвинуваченого під час укладання угоди про визнання винуватості створює додаткові гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному провадженні [184, с. 133].

Основними учасниками угоди є підозрюваний чи обвинувачений, захисник та прокурор, котрі на початковому етапі обговорення угоди висувують взаємовигідні пропозиції, на основі яких буде вирішено, чи матиме місце угода про визнання винуватості. Поряд з цим, відмова обвинуваченого від захисника до початку або під час переговорів повинна допускатися тільки у присутності захисника. Якщо обвинувачений

відмовляється від захисника у процесі переговорів, то їх потрібно відкласти доти, доки у справу не буде допущений інший захисник, обраний обвинуваченим або призначений за його згодою [193, с. 430].

Вказане знайшло своє закріплення у КПК України. Згідно з ч. 3 ст. 54 КПК України відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою. У цьому разі, якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому ст. 49 КПК України «Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням». Так, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначений в постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання. Невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначити адвоката тягнуть відповідальність, встановлену законом (ч. 2, 3 ст. 49 КПК України).

Вказані положення закріплені й у кримінальному процесуальному законодавстві деяких зарубіжних країн. Так, відповідно до ч. 5 ст. 505 КПК Республіки Молдова однією з умов застосування угоди про визнання винуватості є те, що захисник окремо свідчить у письмовій формі, що угода про визнання винуватості обвинувачуваним, підсудним була розглянута ним особисто, передбачений законом порядок укладення угоди було дотримано, і визнання обвинувачуваним, підсудним своєї винуватості є наслідком їх попередньої домовленості [194].

Згідно зі ст. 315 КПК Російської Федерації клопотання про ухвалення вироку без проведення судового розгляду у зв'язку зі згодою з пред'явленим обвинуваченням обвинувачений заявляє у присутності захисника. Якщо захисник не запрошений самим підсудним, його законним представником або за їх дорученням іншими особами, то участь захисника в цьому випадку повинен забезпечити суд. Обвинувачений має право заявити клопотання в момент ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, про що робиться відповідний запис у протоколі ознайомлення з матеріалами кримінальної справи та на попередньому судовому засіданні [195]. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 316 КПК Російської Федерації порядок проведення судового засідання та ухвалення вироку проводиться з обов'язковою участю підсудного і його захисника [195]. Аналогічне положення закріплено у КПК Грузії. Так, згідно з ч. 4 ст. 210 КПК Грузії не допускається укладення процесуальної угоди за відсутності адвоката та попередньої згоди обвинуваченого на його укладення [196].

Вказані положення цілком відповідають практиці Європейського суду з прав людини. Наприклад, у справі «Бреннан проти Сполученого Королівства» (скарга від 16 жовтня 2001 року № 39846/98) Європейський суд з прав людини висловив свою позицію стосовно того, що присутність адвоката під час допиту підозрюваного є гарантією захисту від зловживань з боку поліції [197, с. 325]. В іншій справі, «Салдуз проти Туреччини» (скарга від 27 листопада 2008 року № 36391/02), Європейський суд з прав людини зазначив, що для досягнення мети забезпечення достатньої ефективності права на справедливе судове провадження у п. 1 ст. 6 Конвенції, як правило, вимагається, щоб доступ до адвоката був наданий підозрюваному, починаючи з першого допиту, окрім випадків, коли доведена необхідність обмеження такого права [197, с. 204].

З огляду на вказані правові норми, доцільно підтримати правову позицію М. В. Сіроткіної: що порушення права на захист у випадку обов'язкової участі захисника як під час укладення угоди, так і затвердження

угоди про визнання винуватості є підставою для перегляду вироку суду на підставі угоди [190, с. 35].

У науковій літературі висвітлюється думка про доцільність укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, в яких є потерпілий. Так, Є. В. Повзик зазначає, що «укладення угоди про визнання винуватості доцільно поширити й на злочини, якими завдано шкоду потерпілому, думка якого водночас не повинна впливати на її укладення. Це, у свою чергу, зумовлює можливість існування потреби останнього у захисті його прав і законних інтересів, зокрема, щодо відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. З огляду на це, вбачається, що за умови висунення потерпілим вимоги про відшкодування шкоди необхідно зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого її задовольнити» [133, с. 80].

На думку автора цього дослідження, недоцільно розширювати категорію злочинів, у яких потерпілий вправі досягти домовленості. У КПК України передбачено, що потерпілий може укласти угоду про примирення у справах щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Метою таких угод є саме примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим, відновлення безконфліктного становища між ними. Водночас укладення угоди про визнання винуватості з потерпілим щодо тяжких злочинів такої меті не відповідатиме [184, с. 133–134].

Відповідно до ст. 12 КК України тяжким є злочин, за який передбачене покарання – позбавлення волі на строк не більше 10 років, а також штраф – у розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (наприклад, умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України), вбивство двох або більше осіб, вчинене через необережність (ч. 2 ст. 119 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної, релігійної нетерпимості, чи вчинене на замовлення або таке, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2

ст. 121 КК України). Вказана категорія злочинів переважно кваліфікується як спричинення непоправної шкоди життю та здоров'ю особи. Водночас людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність й безпека гарантується в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України).

Таким чином, укладення угоди про визнання винуватості в тяжких злочинах з потерпілим не відповідає основним засадам судочинства, принципам, що покладені в основу діяльності кримінальної юстиції тощо.

Необхідно наголосити, що під час встановлення перешкод для укладення угоди про визнання винуватості юридичне значення має не сам факт завдання шкоди приватній особі, а її власна суб'єктивна оцінка цього факту, що знаходить вираження в реалізації або відмові від реалізації права на участь у провадженні в статусі потерпілого. Наявність потенційного потерпілого (тобто особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоду, але вона відповідно до ч. 7 ст. 55 КПК України за власним бажанням залишається у статусі свідка) не перешкоджає укладенню угоди про визнання винуватості [136, с. 229; 198, с. 7].

У випадку, якщо відсутність потерпілого у кримінальному провадженні зумовлена тим, що потерпіла від кримінального правопорушення особа в силу об'єктивних обставин не здатна реалізувати своє право на набуття статусу потерпілого, а особи, наділені правом її представляти в державних органах, бездіють, то в затвердженні угоди має бути відмовлено згідно з п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК України – порушення умовами угоди прав, свобод чи інтересів сторін або інших осіб.

Відповідно до ст. 472 КПК України в угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті), істотні для

відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідних домовленостей попередньо було досягнуто), умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання й звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення і затвердження угоди, наслідки невиконання угоди. В угоді зазначається дата її укладення, вона скріплюється підписами сторін.

Істотною умовою угоди про визнання винуватості є узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення. Більшість науковців вказує, що така умова повинна бути конкретизованою у КПК України, оскільки питання правового регулювання правил призначення покарання під час укладення угоди про визнання винуватості не визначено, і, як наслідок, прокурор може на власний розсуд визначити покарання [190, с. 35; 133, с. 81–83; 199, с. 84–86].

Наведена думка науковців є спірною з огляду на таке. По-перше, визначення меж призначення покарання стосується сфери матеріального права. Тому в процесуальному праві не можуть повторно дублюватися правові норми, що окреслюють межі домовленостей щодо покарання між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим під час укладення угоди про визнання винуватості. По-друге, суд під час затвердження такої угоди перевіряє її на відповідність нормам чинного законодавства, зокрема, КК України та КПК України, у випадку виявлення невідповідності змісту угоди вимогам чинного законодавства відмовляє в її затвердженні. По-третє, прокурор, визначаючи узгоджене покарання в угоді про визнання

винуватості, керується не своєю правосвідомістю, а нормами КК України, зокрема:

1) якщо були передумови готування до злочину – строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (ч. 2 ст. 68 КК України);

2) якщо мав місце замах на злочин – строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (ч. 3 ст. 68 КК України);

3) якщо особа виконувала роль пособника, підбурювача, організатора чи другорядного виконавця, покарання їй може бути призначено нижче меж, установлених в санкції, у випадку виявлення кількох обставин, що пом'якшують покарання, призначається більш м'який вид основного покарання, не зазначеного в санкції статті (ч. 4 ст. 68 КК України, ч. 3 ст. 65 КК України, ст. 69 КК України);

4) якщо особа виконувала спеціальне завдання, беручи участь у організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності, та у складі організованої групи чи злочинної організації умисно вчинила тяжкий злочин, пов'язаний з настанням тяжких наслідків, – покарання у виді позбавлення волі не може бути призначено їй на строк більший ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин (ч. 3 ст. 43 КК України);

5) у випадку наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, покарання може бути призначено нижче меж, установлених у санкції статті (частини статті), або призначено більш м'який вид основного покарання, не зазначеного в санкції статті (ст. 69 КК України);

6) за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених п. 1, 2 ч. 1 ст. 66 КК України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні обвинуваченим своєї вини, строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (ст. 69-1 КК України);

7) під час призначення покарання неповнолітньому, крім обставин, передбачених у ст. 65–67 КК України, мають бути враховані умови його життя і виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього (ст. 103 КК України).

Крім того, у п. 3 інформаційного листа ВССУ зазначено, що домовленості сторін угоди під час узгодження покарання не мають виходити за межі загальних засад призначення покарання, встановлених законом України про кримінальну відповідальність. Угоду як про примирення, так і про визнання винуватості може бути укладено у провадженні щодо певних визначених законом категорій кримінальних правопорушень (кримінальних проступків та злочинів). Із цього вбачається, що «ступінь тяжкості» як показник типового рівня суспільної небезпеки злочинів певних видів враховано законодавцем та відображено в положеннях процесуального закону щодо укладення угод. Водночас ступінь тяжкості вчиненого як показник індивідуального рівня суспільної небезпеки конкретного злочину, зумовленого його специфічними об'єктивними й суб'єктивними ознаками, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 470 КПК України зобов'язаний врахувати прокурор при укладенні угоди про визнання винуватості та суд, перевіряючи угоду на відповідність її закону [137].

Отже, прокурор в межах вказаних правил призначення покарання може визначити та узгодити межі покарання підозрюваному чи обвинуваченому під час укладення угоди про визнання винуватості.

Незважаючи на те, що в КК України закріплені засади призначення покарання, залишаються не визначеними правила призначення покарання у

випадку наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 69 КК України в таких випадках суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин. У цьому випадку суд не має права призначити покарання нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині КК України.

З аналізу вказаної норми можна зробити висновок, що в законодавстві не передбачено для сторін угоди можливості виходу за мінімальні межі санкції статті (частини санкції статті) під час укладення угоди у кримінальному провадженні. Втім, з цього питання доцільно підтримати думку В. І. Тютюгіна, що КПК України наділяє сторін угоди правом, яке раніше мав тільки суд, призначати покарання підозрюваному чи обвинуваченому у вчиненому кримінальному правопорушенні. Крім того, суд ухвалюючи вирок, затверджує таку угоду та призначає покарання узгоджене сторонами. Тому право сторін призначити покарання відповідно до ч. 1 ст. 69 КК України не можна виключати із правил призначення узгодженого покарання між сторонами угоди [199, с. 85].

Відповідно до ч. 8 ст. 469 КПК України у разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

Тобто КПК України передбачає досягнення домовленостей у кримінальних провадженнях щодо вчинення підозрюваним чи обвинуваченими не одного, а декількох кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим у ч. 3 ст. 475 КПК України зазначено, що в резолютивній частині вироку на підставі угоди повинно міститися рішення про призначення узгодженої сторонами міри покарання за кожним з обвинувачень та остаточна міра покарання.

Виходячи з наведеного, виникає запитання: чи можуть сторони узгоджувати покарання, коли новий злочин вчинений особою після засудження, але до повного відбуття покарання? Чи є предметом угоди в такому випадку тільки покарання, призначене за новий вчинений злочин, чи й ті покарання, які підлягають призначенню за правилами, вказаними у ст. 71 КК України. Тобто необхідно однозначно визначити, чи мають право сторони угоди узгоджувати остаточну міру покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК України) і за сукупністю вироків (ст. 71 КК України).

У ст. 70, 71 КК України не вносилися зміни в частині можливості узгоджувати та призначати покарання під час укладення угоди про примирення чи угоди про визнання винуватості.

Відповідно до ч. 2 ст. 75 КК України суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. Отже, під час укладання угоди її сторони мають право узгоджувати не тільки покарання, але і визначати умови звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо було узгоджено покарання в межах ст. 75 КК України.

Норми ст. 75 КК України можуть застосовуватися у випадку вчинення особою як одного, так і декількох правопорушень. Відповідно до п. 23

Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» у разі визнання особи винною у вчиненні кількох злочинів рішення про її звільнення від відбування покарання з випробуванням приймається тільки після визначення на підставі ч. 1 ст. 70 КК України остаточного покарання, виходячи з його виду й розміру. Коли особа, щодо якої було застосоване таке звільнення, вчинила до постановлення вироку в першій справі інший злочин, за який вона засуджується до покарання, що належить відбувати реально, застосування принципів поглинення, часткового чи повного складання призначених покарань не допускається. За таких умов кожний вирок виконується самостійно [200].

Отже, у нових положеннях ч. 2 ст. 75 КК України та ст. 471, 472 КПК України неоднозначно викладена позиція про можливість надання сторонам угоди права призначати покарання як за сукупністю злочинів, так і за сукупністю вироків. Тому правила призначення покарання, що визначені в ст. 70–72 КПК України під час укладення угод у випадку вчинення особою не одного, а декількох правопорушень повинні бути конкретизовані у КПК України з урахуванням правових положень інформаційного листа ВССУ «Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 року № 223-1679/0/4-12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» [16].

Так, згідно з п. 7 цього Листа у випадку, коли кримінальне провадження у зв'язку з укладенням угоди попередньо було виділено в окреме провадження, потім вироком суду затверджено угоду та призначено узгоджене між сторонами покарання чи звільнення від його відбування з випробуванням, при цьому щодо інших кримінальних правопорушень провадження здійснювалось у загальному порядку, то при визначенні остаточного покарання суд має керуватися ч. 4 ст. 70 та ст. 72 КК України, застосовуючи правила складання або поглинення покарань [16].

Якщо ж підозрюваний чи обвинувачений у період відбування покарання за вчинене кримінальне правопорушення вчинив інше кримінальне правопорушення, у провадженні щодо якого у подальшому було укладено угоду, суд, переконавшись, що угода може бути затверджена, ухвалює вирок, яким затверджує угоду, призначає узгоджену сторонами міру покарання, а остаточне покарання визначає, керуючись правилами ст. 71, 72 КК України [16].

Отже, сторони угоди про визнання винуватості можуть узгоджувати міру покарання, а суд, керуючись правилами визначеними у КК України, в окремих випадках має право призначати покарання за сукупністю злочинів та за сукупністю вироків. У зв'язку з цим, дискусійною вважається позиція Г. Ю. Саєнко, що завдання суду зводиться тільки до встановлення безспірного факту вчинення суб'єктом кримінально-караного діяння та призначення узгодженого між сторонами покарання [201, с. 203].

Відповідно до ч. 2 ст. 474 КПК України розгляд угоди про визнання винуватості проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Тобто угода про визнання винуватості не передбачає проведення судового розгляду в повному обсязі, оскільки факт її укладення є підставою для скорочення розгляду провадження в суді першої інстанції. У зв'язку з цим, під час розгляду кримінального провадження не застосовуються всі процесуальні гарантії, передбачені судовим розглядом [133, с. 86]. Предмет кримінального процесуального пізнання суду під час розгляду угоди про визнання винуватості обмежений дослідженням лише обставин, які стосуються змісту угоди та порядку її укладення, оскільки пріоритетне значення надається домовленостям, котрі досягнуті між сторонами.

Доцільно наголосити, що в деяких зарубіжних країнах порядок судового розгляду під час затвердження угоди про визнання винуватості є більш конкретизований та визначений. Так, відповідно до Федеральних

правил кримінального процесу США суд для перевірки обставин укладення угоди про визнання винуватості ставить обвинуваченому певний перелік запитань у відкритому судовому засіданні. Крім того, суд повинен бути обізнаний про зміст узгодженого покарання між прокурором та обвинуваченим [56, с. 32].

Згідно з КПК Республіки Молдова суд першої інстанції займає досить активну позицію щодо з'ясування всіх обставин кримінального провадження, що передували укладенню угоди про визнання винуватості. Суд повинен дослідити такі обставини кримінального провадження: 1) чи є свідчення захисника про бажання обвинуваченого, підсудного укласти угоду про визнання винуватості; 2) чи відповідає позиція захисника позиції обвинуваченого, підсудного; 3) чи отримав обвинувачений обвинувальний акт, чи обговорював він його зміст із захисником; 4) чи задоволений обвинувачений якістю юридичної допомоги, наданої його захисником; 5) чи бажає він, щоб після обговорення із захисником угода про визнання винуватості була затверджена судом; 6) чи мав обвинувачений, підсудний можливість прочитати угоду про визнання винуватості й обговорити її зміст із захисником до підписання угоди; 7) чи є угода про визнання винуватості повним вираженням домовленостей між сторонами (п. 1–5 ч. 3 ст. 506 КПК Республіки Молдова) [194].

Вказане відповідає й правовим нормам закріпленим у КПК Грузії. Так, відповідно до ч. 3 ст. 212 КПК Грузії суд під час затвердження угоди про визнання винуватості повинен з'ясувати в обвинуваченого чи повністю він усвідомлює: 1) характер злочину, у вчиненні якого він обвинувачується; 2) покарання, передбачене за злочин, вчинення котрого він визнає; 3) те, що якщо суд не затвердить процесуальну угоду, то згодом не допускається використання проти нього будь-якої інформації, яку він може надати суду під час розгляду процесуальної угоди; 4) те, що володіє правом на захист, правом відмовитися від процесуальної угоди про визнання винуватості, правом на розгляд судом справи по суті. Крім того, суд зобов'язаний також з'ясувати у

обвинуваченого наступне: 1) чи процесуальна угода не є результатом примусу, залякування обвинуваченого чи обіцянки, яка виходить за рамки процесуальної угоди; 2) чи згоден обвинувачений з фактичними обставинами процесуальної угоди про визнання винуватості; 3) чи всі умови досягнуто між обвинуваченим і прокурором під час укладення процесуальної угоди; 4) чи повністю обвинувачений та його адвокат ознайомлені з матеріалами кримінального провадження [196].

Отже, у КПК України доцільно передбачити обов'язок суду з'ясовувати в обвинуваченого всі обставини кримінального провадження з моменту ініціювання укладення угоди до її фактичного підписання, його ставлення до доказів, що містяться в матеріалах провадження тощо.

Правові наслідки затвердження угоди про визнання винуватості полягають у тому, що укладанням угоди обмежується право обвинуваченого, його захисника чи законного представника оскаржувати вирок в апеляційному чи касаційному порядку. Вони вправі його оскаржити виключно з підстав призначення судом більш суворого покарання, ніж узгоджене сторонами угоди, ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання, невиконання судом вимог, які передбачені законом щодо роз'яснення обвинуваченому наслідків укладення угоди, а також перевірки відповідності змісту угоди встановленим законом вимогам.

Слід зазначити, що у кримінальному процесуальному законодавстві ФРН правова позиція щодо цього питання визначена по-іншому. Так, у постанові Великої колегії Федерального Верховного суду ФРН від 3 березня 2005 року наголошено, що відмова від можливості оскарження вироку не може бути складовою частиною судової угоди, та, навпаки, після кожного вироку, заснованого на судовій угоді, суд зобов'язаний роз'яснити засудженому, що він, незалежно від угоди, вільний у своєму рішенні оскаржити вирок до відповідної інстанції. Вказана позиція була законодавчо закріплена у ст. 257 КПК ФРН [202, с. 371–372].

3.2 Особливості порядку укладення угоди про визнання винуватості

Наразі одним із основних напрямів розвитку вітчизняної правової системи є застосування відповідних заходів щодо диференціації форм розв'язання кримінально-правових конфліктів. Необхідно створити певну узгодженість між суворими заходами кримінально-правового та кримінального процесуального впливу, тяжкістю й складністю вчиненого правопорушення, а також правовими наслідками, що можуть настати під час розгляду матеріалів кримінального провадження.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо:

- кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів;

- особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами (абз. 1 ч. 4 ст. 469 КПК України).

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, а також у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається (абз. 2 ч. 4 ст. 469 КПК України).

На підставі цього О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк визначили кількість кримінальних правопорушень у відсотковому значенні, в яких можливим є укладення угоди про визнання винуватості за такими ознаками. Так, потерпілий відсутній у більшості складах кримінальних правопорушень зокрема у злочинах проти основ національної безпеки, у сфері господарської діяльності, проти громадської безпеки, у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову й мобілізації, військових злочинів, а також – у більшості простих (без кваліфікуючих обставин) складів кримінальних правопорушень проти довкілля, проти безпеки транспорту, проти здоров'я населення. Загалом наявність потерпілого передбачена приблизно в 32 % складах злочинів. Отже, укладання угоди про визнання винуватості можливе у 68 % кримінальних провадженнях відповідно до статей КК України [203, с. 818–819].

Передбачена законом можливість домовленості між підозрюваним чи обвинуваченим і прокурором сприйнята суспільством позитивно та стала поширеним альтернативним способом вирішення кримінально-правових конфліктів. Так, відповідно до статистичних даних за 10 місяців 2014 року на розгляд судів з обвинувальним актом направлено більш ніж 110 тис. кримінальних проваджень, з них понад 22 тис. або (20 %) – з укладенням угод під час досудового розслідування. Найбільш активно інститут угод застосовується у Рівненській області (27 %, з них 16 % складають угоди про примирення і 10,8 % – угоди про визнання винуватості), Волинській області (26 %, з яких 15 % укладено угоди про примирення, 11 % – угоди про визнання винуватості), Житомирській області (25 %, з них 14,3 % – угоди про примирення та 10,5 % – угоди про визнання винуватості) [204].

Водночас у Харківській області (13 %, з яких 7,3 % – угоди про примирення, 6,6 % – угоди про визнання винуватості), Івано-Франківській області (9,5 %, з них 4,5 % – угоди про примирення та 5 % – угоди про визнання винуватості) та м. Києві (13 %, з яких 6,8 % – угоди про

примирення, 6,1 % – угоди про визнання винуватості) спостерігається найнижча кількість кримінальних проваджень, у котрих направлено до суду обвинувальних актів з підписаною між сторонами угодою [204].

Порівнюючи практику укладання угод у кримінальному провадженні з 2013 роком, слід вказати на позитивну тенденцію досягнення домовленостей у кримінальному провадженні. Так, у 2013 році від загальної кількості зареєстрованих кримінальних проваджень було укладено 9 % угод про примирення та 7,8 % – угод про визнання винуватості, а за січень – жовтень 2014 року досягнуто домовленостей про примирення у 9,2 % кримінальних проваджень і укладено угод про визнання винуватості у 8,6 %⁴ [204].

Аналізуючи категорії кримінальних проваджень, в яких судами затверджено угоди про визнання винуватості встановлено, що переважна кількість таких угод укладається у провадженнях про вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (46,2%), проти громадської безпеки (13 %), у сфері службової діяльності (2,2%) тощо [148].

Слід зазначити, що практика укладання угоди про визнання винуватості прийнята й іншими країнами континентального права, які відносно не давно запровадили такий інститут вирішення кримінально-правових спорів. Так, А. І. Шмарев та Т. А. Шмарева зазначають, що інститут особливого порядку ухвалення судового рішення під час укладення досудової угоди про співробітництво успішно застосовується в кримінальному судочинстві Російської Федерації та ґрунтується переважно на тому, що обвинувачені визнають свою винуватість та бажають співпрацювати з правоохоронними органами. Водночас бажання обвинуваченого зменшити міру покарання за вчинені кримінальні правопорушення є другорядним завданням під час застосування інституту

---

⁴ Відповідні показники Автономної Республіки Крим та міста Севастополя враховані за 2 місяці 2014 року на підставі електронних даних звіту.

особливого порядку ухвалення судового рішення під час укладення досудової угоди про співробітництво [205, с. 20].

Укладення угоди про визнання винуватості може бути розпочато у будь-який момент після повідомлення особі про підозру, але не пізніше виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку (ч. 2, 5 ст. 469 КПК України).

Угода про визнання винуватості – це добровільне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості або волевиявлення підозрюваного чи обвинуваченого та прокурора про співпрацю у викритті кримінального правопорушення, викладене у формі письмового документа, що містить відомості про обставини кримінального правопорушення, ступінь сприяння підозрюваного чи обвинуваченого органам досудового розслідування, характер і тяжкість підозри чи обвинувачення та умови узгодженої відповідальності підозрюваного або обвинуваченого тощо [206, с. 31].

Слід зазначити, що інститут угод у кримінальних провадженнях успішно застосовується у країнах англо-американської системи права. Такий інститут розвинений у кримінальних процесах Великої Британії, Канади, США, де 70–90 % усіх кримінальних проваджень вирішуються через укладання угоди про визнання винуватості між сторонами обвинувачення та захисту. Так, у 2010 році у США 3 463 обвинувачених у злочинах постали перед судом, тоді як 72 110 – уклали угоди про визнання винуватості. Отже, менш ніж 5 % кримінальних справ були розглянуті у суді, а 95,4 % – закінчилися укладанням угод. Тому угода про визнання винуватості є основним способом вирішення переважної кількості кримінальних справ у судах США та більшості держав, які належать до англосаксонської правової сім'ї [207, с. 110]. Така ситуація обумовлена тим, що укладання угод вигідне для обох сторін провадження. Обвинувачений може отримати значно менше покарання, а прокурору не потрібно доводити винуватість обвинуваченого в судовому порядку. Разом з цим, під час досягнення домовленості прокурор

залучає підозрюваного чи обвинуваченого до співпраці з метою запобігання, виявлення чи припинення кримінального правопорушення.

Варто підкреслити, що для системи загального права більш важливим є врегулювання суспільних відносин та їх відновлення в первісному стані, тобто виявлення правопорушника і його покарання, ніж принциповість встановлення істини у справі [208, с. 2; 209, с. 3].

Кардинально інша ситуація у країнах з континентальною системою права. Порядок укладення угод про визнання винуватості чітко визначений та конкретизований. Умови, за яких досягаються домовленості з підозрюваним і обвинуваченим, залежать від обставин кримінального провадження, наприклад, від виду вчиненого злочину.

Так, угода про визнання винуватості у Франції може бути укладена у конкретній категорії злочинів, за котрі передбачено такі покарання, як штраф, позбавлення волі строком на 5 років. Крім того, така угода укладається у кримінальних провадженнях щодо тяжких злочинів, вчинених через необережність.

Разом з цим, обвинуваченому надається можливість укласти угоду про визнання винуватості або відмовитися від цієї процедури протягом 10 днів після отримання пропозиції про її укладення [77, с. 30–31].

Відповідно до ст. 314 КПК Російської Федерації обвинувачений вправі за наявності згоди державного або приватного обвинувача та потерпілого заявити про згоду з пред'явленим йому обвинуваченням і клопотати про ухвалення вироку без проведення судового розгляду в кримінальних справах про злочини, покарання за які не перевищує 10 років позбавлення волі. Суд має право ухвалити вирок без проведення судового розгляду в загальному порядку, якщо переконається, що обвинувачений усвідомлює характер і наслідки заявленого ним клопотання та клопотання було заявлено добровільно і після проведення консультацій із захисником. Якщо суд встановить, що вказані умови, за яких обвинуваченим було заявлено

клопотання, не дотримано, то він приймає рішення про призначення судового розгляду в загальному порядку [195].

Згідно з кримінальним процесуальним законодавством Республіки Молдова під час укладання угоди сторона обвинувачення не звільняється від обов'язку доказування винуватості у кримінальному провадженні; суду забороняється брати участь у переговорах з обвинуваченим щодо визнання винуватості (п. 6 ст. 504 КПК Республіки Молдова) [194]. Водночас КПК Республіки Молдова розширив коло осіб, які можуть укласти угоду про визнання винуватості. Так, відповідно до ч. 1 ст. 504 КПК Республіки Молдова угода про визнання винуватості є угодою між державним обвинувачем і обвинуваченим або, залежно від обставин, підсудним, котрий дав згоду визнати свою винуватість в обмін на зменшення покарання [194].

Убачається, що укладання угоди про визнання винуватості з підсудним не відповідає тій меті, яка покладена в основу створення інституту угод у кримінальному процесі, а саме – забезпечення значної процесуальної економії часу та державних коштів. Досягнення домовленостей з підсудним є вигідним тільки останньому, оскільки переваги від укладення такої угоди здобуває в основному не сторона обвинувачення чи суд, а сам підсудний. Єдиною обґрунтованою метою таких угод є те, що до виправних органів доставлять правопорушника, який визнав свою винуватість. Виправним органам завжди складніше перевиховати злочинця, який навіть після ухвалення обвинувального вироку стверджує про свою невинуватість [206, с. 32].

Врахувавши досвід зарубіжних держав, КПК України також закріпив можливість укласти угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим. Такий інститут стимулює осіб, котрі вчинили кримінальні правопорушення, співпрацювати з органами правосуддя. Перевагами його застосування для обвинуваченого є звільнення від покарання або уникнення невизначеності під час призначення судом покарання, можливість застосування альтернативного покарання тощо. Укладаючи угоду про

визнання винуватості, органи досудового розслідування звільняються від тривалого і не завжди результативного розслідування, суд – від дослідження всіх доказів у кримінальному провадженні, а обвинувачений отримує зменшене покарання або звільнення від його відбування.

Відповідно до ч. 2 ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. У випадку недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і затвердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості.

Узагальнивши судову практику на підставі угод про визнання винуватості, встановлено, що переважно ініціатором укладення угод про визнання винуватості є прокурор, а підозрюваний чи обвинувачений значно рідше використовують своє право на ініціювання укладення угод про визнання винуватості.

Слід підкреслити, що ініціювання укладення угоди не супроводжується автоматичним досягненням таких домовленостей. Чинним кримінальним процесуальним законодавством чітко не визначено порядок, строк переговорів і консультацій. Тобто весь цей процес по суті залишається поза сферою кримінального провадження і не має жодного процесуального значення. Це є істотною прогалиною в законодавстві, тому що не існує жодних гарантій того, що попередні домовленості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим будуть визначені в основній угоді про визнання винуватості [198, с. 2].

Крім того, як доцільно зазначає Г. Є. Тюрін, не з'ясованим залишається питання щодо співвідношення часу, який витрачається на ініціювання та укладення угоди зі встановленими законом строками досудового розслідування [210, с. 443]. Так, КПК України не передбачає можливості зупинення досудового розслідування на час, необхідний для досягнення домовленостей щодо примирення чи визнання винуватості, хоча іноді цей

процес може бути досить тривалим. Такий підхід законодавця суперечить не лише потребам практики, але й міжнародним стандартам, оскільки, наприклад, у п. 16 Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про медіацію у кримінальних справах від 15 вересня 1999 року закріплено, що рішення про проведення у кримінальній справі медіації повинно визначати розумний строк, про межі якого компетентні органи кримінальної юстиції повинні бути повідомленні [80].

Доцільно зазначити, що укладення угоди про визнання винуватості означає досягнення сторонами провадження згоди з усіх принципових питань щодо її змісту та умов. Водночас у КПК України не передбачено конкретного порядку дій, що стосуються ініціювання укладення угод, не визначено тривалість переговорів про можливість досягнення домовленостей, строку, необхідного для підозрюваного чи прокурора для прийняття рішення про укладення угоди тощо.

Поряд з цим, прокурор під час вирішення питання про укладення угоди про визнання винуватості зобов'язаний враховувати такі обставини: 1) ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; 2) характер і тяжкість обвинувачення (підозри); 3) наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень; 4) наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (ст. 470 КПК України).

Характер і тяжкість обвинувачення (підозри) прокурор повинен враховувати у співвідношенні із суспільним інтересом до розслідуваного кримінального правопорушення. Зокрема, не повинна укладатися угода про визнання винуватості, якщо особою вчинене кримінальне правопорушення, яке набуло значного суспільного резонансу. Засудження особи за таке правопорушення у подальшому буде виконувати превентивну функцію.

Держава в особі правоохоронних органів заінтересована у викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, зменшенні рівня злочинності. У зв'язку з цим, прокурор завжди повинен враховувати можливість прискорити досудове розслідування та судовий розгляд у разі визнання підозрюваним (обвинуваченим) своєї винуватості. У випадку, коли винна особа має відомості про вчинення іншими особами тяжких кримінальних правопорушень, прокурор повинен надати перевагу цій обставині, оскільки викриття більш тяжкого правопорушення для держави є більш важливим, ніж засудження особи за менш тяжке правопорушення.

Враховуючи всі переваги та недоліки укладання угоди про визнання винуватості у конкретному кримінальному правопорушенні, прокурор зобов'язаний перш за все, враховувати публічні інтереси державного обвинувачення, доцільність укладення угоди з позиції всебічності й повноти розкриття злочинної діяльності осіб. Крім того, прокурору під час прийняття рішення необхідно враховувати практичну доцільність укладення угоди про визнання винуватості, зумовлену доцільністю захисту інтересів особи та держави від злочинних посягань. Тому варто зазначити, що якісно-кількісні показники інкримінованого підозрюваному чи обвинуваченому діяння не повинні перевищувати тяжкість злочину, для розкриття якого укладається угода [119, с. 334; 211, с. 154].

Тому слід доповнити ч. 2 ст. 469 КПК України таким положенням: «Прокурор або підозрюваний чи обвинувачений вправі укласти угоду про визнання винуватості або відмовитися від неї протягом трьох днів після отримання пропозиції про укладення такої угоди під час досудового розслідування».

Частково вказана правова позиція знайшла своє відображення в російському кримінальному процесуальному законодавстві. Згідно з ст. 317-2 КПК Російської Федерації встановлюється чіткий порядок розгляду клопотання про укладення досудової угоди про співпрацю. Так, прокурор розглядає клопотання про укладення досудової угоди про співпрацю та

постанову слідчого про порушення перед прокурором клопотання про укладення з підозрюваним або обвинуваченим досудової угоди про співпрацю протягом трьох діб з моменту його надходження. За результатом розгляду прокурор приймає одну з таких постанов: 1) про задоволення клопотання про укладення досудової угоди про співпрацю; 2) про відмову в задоволенні клопотання про укладення досудової угоди про співпрацю. Крім того, постанова про відмову в задоволенні клопотання про укладення досудової угоди про співпрацю може бути оскаржена слідчим, підозрюваним або обвинуваченим, його захисником прокурору вищого рівня [195].

Однак, у КПК України не визначено, в якій процесуальній формі має виражатися ініціатива сторін кримінального провадження для укладення угоди про визнання винуватості.

Тому, на думку автора цього дослідження, якщо підозрюваний виявив бажання укласти угоду про визнання винуватості на стадії досудового розслідування, він може це зробити двома способами: заявити про це слідчому під час його допиту у ролі підозрюваного з обов'язковою вимогою занесення цієї заяви до протоколу допиту або відповідно до ст. 220 КПК України адресувати прокурору (процесуальному керівнику) клопотання про укладення угоди про визнання винуватості, яке останній зобов'язаний розглянути в триденний строк. За наявності обставин, передбачених ст. 470 КПК України, прокурор вправі укласти угоду про визнання винуватості. В іншому випадку він виносить постанову про відмову в задоволенні вищевказаного клопотання.

З урахуванням вказаного, доцільно підтримати думку С. І. Паславського, що КПК України необхідно доповнити нормою про можливість оскарження постанови про відмову в укладенні угоди про визнання винуватості прокурору вищого рівня [212, с. 183].

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень, варто наголосити на тому, що в основному угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим у 2013 році укладалися щодо кримінальних

правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів і інших злочинів проти здоров'я населення, проти громадського порядку та моральності. Слід зазначити, що ще в 2013 році 8 % від загальної кількості проваджень, надісланих до суду, складали ті провадження, в яких досудове розслідування закінчувалося укладенням угоди про визнання винуватості та направленням обвинувального акту до суду. Це означає, що передбачена законом можливість домовленості між підозрюваним чи обвинуваченим стала поширеним альтернативним способом вирішення кримінально-правового конфлікту [213, с. 6].

Відповідно до п. 1 ч. 8 ст. 469 КПК України, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоду, підлягає виділенню в окреме провадження.

Кримінальне провадження стосовно особи (осіб), з якими досягнуто згоду щодо укладання угоди про визнання винуватості, на підставі постанови прокурора або ухвали суду підлягає виділенню в окреме провадження залежно від того, на якій із двох стадій кримінального провадження, досудового розслідування або судового розгляду сторонами було ініційовано укладання угоди. Виділення кримінального провадження відбувається у порядку, визначеному положеннями ст. 217, 334 КПК України [137].

За загальним правилом, встановленим ч. 4 ст. 217 КПК України, матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. Утім, ст. 469 КПК України встановила обов'язок для слідчого, прокурора виділяти в окреме провадження матеріали досудового розслідування щодо особи (осіб), з якими досягнуто

домовленості про укладення угоди про визнання винуватості. Щодо інших осіб, з котрими не досягнуто домовленостей про укладення угоди про визнання винуватості, кримінальне провадження проводиться в загальному порядку відповідно до положень КПК України [119, с. 332].

Виділення в окреме провадження проводиться за постановою слідчого або прокурора, в якій обов'язково повинні бути викладені обставини вчиненого кримінального правопорушення, зазначено підставу виділення в окреме провадження і визначено перелік виділених матеріалів. У випадку, якщо матеріали, що виділяються, становлять великий обсяг, то має складатися окремий опис, що додається до зазначеної постанови. При цьому копія постанови про виділення в окреме провадження долучається до матеріалів того провадження, з якого воно виділено, а до виділеного підшивається її оригінал.

Варто наголосити, що в цьому випадку заходи забезпечення безпеки втрачають свою ефективність, тому що такий процесуальний документ розкриває особу того, хто бажає співпрацювати із слідством і його активність про викриття інших співучасників, вчиненого кримінального правопорушення. Тому за наявності загрози безпеки особи, яка уклала угоду, слідчий або прокурор у межах своєї компетенції до прийняття рішення про виділення в окреме провадження вживає передбачених законом заходів безпеки щодо особи, котра уклала угоду про визнання винуватості. У цьому випадку слідчий або прокурор виносить постанову про застосування заходів безпеки, в якій викладає причини прийняття рішення про збереження в таємниці цих даних, вказує псевдонім особи, котра уклала угоду про визнання винуватості, і за необхідності наводить зразок її підпису, що буде надалі використовуватися. Постанова вставляється в конверт, який після цього опечатується та долучається до матеріалів кримінального провадження. І тільки після цього виноситься постанова про виділення матеріалів кримінального провадження щодо цієї особи [119, с. 332–333].

Незважаючи на позитивну динаміку укладання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, є чимало недоліків та прогалин під час застосування норм КПК України, що регулюють порядок укладання угод про визнання винуватості.

1. Угода про визнання винуватості укладається у провадженнях, в яких бере участь потерпілий, у тому числі юридична особа. Так, між заступником Острозького міжрайонного прокурора Рівненської області й підозрюваними Г. та І., які таємно викрали майно церкви на суму 14 тис. грн., було укладено угоду про визнання винуватості. Однак не було враховано те, що, по-перше, згідно зі ст. 13 Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII релігійні організації є юридичними особами, а, по-друге, крадіжка відноситься до злочинів проти власності, що свідчить про наявність потерпілої особи у вчиненому правопорушенні [214].

2. В угодах про визнання винуватості визначаються обов'язки, які підозрюваний чи обвинувачений не може виконати. Наприклад, між прокурором Васильківської міжрайонної прокуратури Київської області та підозрюваним О. було укладено угоду у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України. Матеріалами кримінального провадження підтверджено, що підозрюваний О., збираючи в лісі гриби, знайшов паперовий згорток, у якому знаходилася наркотична речовина – канабіс. Однією з умов угоди стало зобов'язання підозрюваного О. сприяти слідству у встановленні власника згортка [214].

Досить часто прокурори укладають угоду про визнання винуватості з підозрюваними та визначають умови сприяння у розкритті злочину щодо інших категорій правопорушень, ніж тих, які вчинив підозрюваний чи обвинувачений. Так, прокурор прокуратури Волинської області уклав угоду про визнання винуватості з підозрюваним Н. за ч. 1 ст. 366 КК України. Умовами вказаної угоди було не тільки беззастережне визнання винуватості у вчиненому правопорушенні, а й співпраця з правоохоронними органами у викритті та виявленні осіб, які вчиняють злочини проти авторитету органів

державної влади, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян, а також злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [214].

3. В угоді про визнання винуватості узгодженість покарання із застосуванням ст. 69, 75 КК України визначається без будь-якого посилення на обставини, що пом'якшують покарання та мотиви прийняття такого рішення. Крім того, питання про узгоджене обов'язкове додаткове покарання взагалі не вирішується під час досягнення домовленостей. Так, у кримінальному провадженні громадянином П., який вчинив злочин за ч. 1 ст. 366 КК України, було укладено угоду про визнання винуватості з прокурором Галицького району м. Львова. У цій угоді сторони визначили узгоджене покарання – штраф у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Однак додаткове покарання – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, яке передбачено санкцією вказаної статті, обумовлено не було. Суд не звернув уваги на те, що умови угоди не відповідають суспільним інтересам, оскільки затвердив і призначив лише основне покарання – штраф. Наслідком таких дій є недотримання норм вітчизняного законодавства, тому що додаткове покарання не було застосовано до підозрюваного [214].

4. Більшість угод про визнання винуватості укладаються з однією умовою беззастережного визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості в суді, серед яких 60–80 % складають провадження, в котрих укладена угода на підставі ст. 309 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту). Водночас завдання щодо викриття осіб, котрі розповсюджують наркотичні засоби, не вирішується, тому що вказані умови не затверджені в угоді про визнання винуватості. Тому перш за все умови угоди про визнання винуватості у такій категорії правопорушень повинні сприяти викриттю осіб, які збувають наркотичні засоби, особливо в провадженнях, де встановлено

факт придбання наркотичних засобів у невстановленої особи. Крім того, матеріали стосовно таких осіб потрібно виділяти в окреме провадження на підставі ст. 217 КПК України та в обов'язковому порядку вносити до Єдиного реєстру досудових розслідувань [214].

5. Під час затвердження угоди про визнання винуватості необхідно враховувати всі обставини, визначені у ст. 470 КПК України. Особливо це стосується обставин встановлення суспільного інтересу як щодо забезпечення швидкого досудового розслідування й судового провадження, так і стосовно запобігання, виявлення чи припинення інших більш тяжких кримінальних правопорушень. На практиці досить часто така обставина не враховується прокурором під час укладення угоди про визнання винуватості.

Наприклад, управлінням Служби безпеки України у Київській області пред'явлено підозру громадянину В. у тому, що він за попередньою змовою з невстановленою особою створив усі умови для фіктивного підприємництва та у повному обсязі реалізував свою мету щодо надання послуг з безпідставним формуванням податкового кредиту іншим легально діючим підприємствам через перерахування грошових коштів та переведення їх у готівку. Шкода, завдана державі діями громадянина В., складає 672 тис. грн. Згодом було укладено угоду про визнання винуватості з громадянином В. у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 205 КК України, яка була вмотивована лише беззастережним визнанням підозрюваним своєї винуватості. Крім того, виділені матеріали щодо організатора злочину в Єдиний реєстр досудових розслідувань не заносилися. Незважаючи на те, що суспільний інтерес у такому провадженні полягає у викритті співучасників, зокрема, організатора злочину, відшкодування шкоди, завданої державі, прокурор у порушення вимог ст. 470 КПК України уклав угоду, яка навіть не передбачала співпраці з правоохоронними органами [214].

6. Поширеною є практика укладення угод про визнання винуватості на підставі зобов'язання підозрюваних про відшкодування судових витрат, хоча відповідно до ст. 126, 425 КПК України ці питання можуть вирішуватися

судом лише у вироку. Відповідно до ст. 126 КПК України питання щодо процесуальних витрат вирішується судом у вироку, який підлягає обов'язковому виконанню, зокрема в частині їх стягнення. Тому підставою для укладення угоди про визнання винуватості це не може бути в жодному випадку. Крім того, суд може визначити інший розмір процесуальних витрат, ніж установлений під час досудового розслідування.

Отже, існує безліч проблем під час укладання угод про визнання винуватості, а саме неврахування прокурором усіх обставин, що мають бути досліджені під час укладання угод, включення в умови угоди зобов'язання, котрі суперечать вимогам чинного законодавства чи які неможливо виконати тощо. Вказані обставини можна усунути через попереднє затвердження проекту угоди про визнання винуватості з прокурором вищого рівня.

Слід зазначити, що така практика цілком успішно діє в зарубіжних країнах. Так, відповідно до п. 3, 4 ч. 2 ст. 505 КПК Республіки Молдова умови угоди про визнання винуватості визначаються не тільки прокурором, підозрюваним та обвинуваченим, а й в обов'язковому порядку узгоджуються із захисником і прокурором вищого рівня, який перевіряє угоду на предмет її законності та доцільності [194]. У ч. 1 – 3 ст. 210 КПК Грузії також передбачено, що процесуальна угода укладається за попередньою письмовою згодою прокурора вищого рівня. Прокурор на підставі процесуальної угоди має право вимагати для обвинуваченого скорочення покарання або під час сукупності злочинів прийняти рішення про пом'якшення або часткове зняття з нього звинувачення. Прокурор під час скорочення покарання або прийняття рішення про пом'якшення або часткове зняття звинувачення з обвинуваченого повинен враховувати публічний інтерес, тяжкість покарання, передбаченого за вчинений злочин, протиправність діяння та ступінь винності [196].

Відповідно до ч. 7 ст. 474 КПК України суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо: 1) умови угоди суперечать вимогам кримінального процесуального законодавства, в тому числі допущена неправильна правова

кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди; 2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства; 3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; 4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним або сторони не примирилися; 5) є очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань; 6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості, тобто вказана правова норма містить перелік підстав, за наявності яких суд зобов'язаний відмовити у затвердженні угоди.

Утім, окремі з них мають оціночний характер. Наприклад, суди переважно у своїх рішеннях не наводять підстав, які б свідчили про відповідність умов угоди інтересам суспільства, та обставин, що вказують на порушення такою угодою інтересів сторін чи інших осіб [215, с. 47].

Наприклад, суддя для обґрунтування відмови у задоволенні угоди про визнання винуватості використав таке формулювання: «Разом з цим, суд вважає, що сторони угоди про визнання винуватості знехтували положеннями ст. 69 КК України (щодо наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину), тобто узгодили покарання, яке за своїм видом та розміром не відповідає характеру, тяжкості вчиненого діяння, і, як наслідок, не відповідають інтересам суспільства» [216].

Поряд з цим, судді відмовляють у затвердженні угоди про визнання винуватості та повертають прокурору кримінальне провадження для продовження його розслідування в загальному порядку, мотивуючи це тим, що під час укладення угоди не дотримані вимоги кримінального процесуального законодавства та практики Європейського Суду з прав людини [217].

Відповідно до рішення Європейського Суду з прав людини у справі Девеер проти Бельгії держава та її судові органи зобов'язані забезпечити належну реалізацію права на справедливий суд під час розгляду

кримінальних справ шляхом спрощеного та скороченого розгляду, і суд має перевірити, чи не був такий вибір зумовлений виключно бажанням завершити справу швидко, без участі повної судової процедури та не привертаючи уваги громадськості та засобів масової інформації, чи бажанням бути обвинуваченим у вчиненні менш тяжких злочинів, заручившись підтримкою прокурора щодо отримання менш суворого покарання або взагалі звільнення від покарання за окремими епізодами справи [218]. На підставі цього та з посиланням на те, що прокурор неправильно визначив кримінальну правову кваліфікацію дій обвинуваченого та не перевіряв обставини, котрі вказувала особа, під час її затримання, суд відмовляє в затвердженні угоди [219].

Слід зазначити, що вказана практика суду є обґрунтованою та необхідною. Сторони угоди про визнання винуватості повинні більш виважено відноситися до змісту угоди та враховувати всі кримінальні процесуальні наслідки затвердження такої угоди.

У деяких випадках судді відмовляють у затвердженні угоди, посилаючись на те, що така угода не підписана захисником. Саме обов'язкова присутність захисника, який здійснював захист інтересів обвинуваченого під час підписання угоди, свідчить про те, що обвинуваченому відомо всі правові наслідки затвердження угоди про визнання винуватості [220].

Отже, практика укладання угод про визнання винуватості свідчить про значні зміни у процесуальному статусі підозрюваного (обвинуваченого), оскільки останній вправі втрутитися у процес встановлення винуватості та призначення покарання. Крім того, підвищується роль захисника, який відчуває себе рівноправним учасником, котрий спільно із суддею та прокурором розвиває стратегію прийняття рішення. Така зміна процесуальних ролей суб'єктів процесу призвела до того, що кримінальне провадження стає знаряддям вирішення соціальних проблем та слугує встановленню справедливості [206, с. 35]. Вказані нововведення у

кримінальному провадженні тісно пов'язані з новою орієнтацією ідеї покарання у кримінальному судочинстві. Наразі суд повинен керуватися тим, що покарання, з яким погоджується обвинувачений у випадку укладання угоди про визнання винуватості, може краще слугувати перевихованню і ресоціалізації правопорушника.

3.3 Шляхи вдосконалення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості

Реформування кримінального судочинства вимагає нових підходів, котрі мають базуватися на сучасних досягненнях вітчизняної та зарубіжної кримінальної процесуальної теорії й правозастосовної практики, відповідати міжнародним стандартам та слугувати надійним захистом прав, свобод і законних інтересів людини. Одним з таких інститутів є угоди про визнання винуватості, однак під час рецепції зарубіжного досвіду слід враховувати й вітчизняні реалії та особливості функціонування правової системи.

Варто зазначити, що визнання винуватості як зізнання вважається найвищою формою доведення пред'явленого обвинувачення. Як тільки таке визнання прийняте судом, обвинувачення повністю звільняється від звичайного обов'язку представляти докази і переконувати суд, який ухвалює рішення, про факти, котрі стали основою для обвинувального акта.

Перші судові справи, відомі як прецеденти угоди про визнання винуватості у класичному розумінні доктрини *stare decisis*, пов'язані з відрізком часу після 70-х років XX століття. Англійська система права тривалий час не визнавала існування інституту угоди про визнання винуватості. І тільки в 1970 році після видання праці Джеймса Болдвіна та Майка МакКонвілла «Торг правосуддям» (*Negotiated Justice*) [221] вказаний інститут було впроваджено в систему правосуддя Англії та Уельсу.

Існування інституту кримінального провадження на підставі угод у вітчизняному судочинстві дають підстави зробити обґрунтовані висновки про практику його застосування та можливість визначення основних напрямків удосконалення порядку провадження на підставі угод.

Слід наголосити, що наразі дія інституту угод про визнання винуватості у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві свідчить про неузгодженість та законодавчу невизначеність окремих правових категорій.

Відповідно до ч. 5 ст. 469 КПК України укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Отже, угода про визнання винуватості може бути укладена на будь-якій стадії провадження, а саме, з часу появи у ньому підозрюваного (відповідно до ст. 42 КПК підозрюваним є особа, якій повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення) і аж до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Автор цього дослідження вважає, що необхідно обмежити часові межі укладення угоди про визнання винуватості, зокрема, зазначити, що укладення такої угоди можна ініціювати в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до початку судового розгляду справи в суді першої інстанції. Вказана наукова позиція обґрунтовується таким.

По-перше, укладання угоди про визнання винуватості після того, як матеріали кримінального провадження вже надійшли до суду з обвинувальним актом, позбавлене такого позитивного аспекту, як процесуальна економія часу та державних витрат. Крім того, у випадку, коли відбулося визнання винуватості обвинуваченим під час судового розгляду справи, таке кримінальне провадження розглядається за правилами ч. 3 ст. 349 КПК України. Згідно з вказаною нормою суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються. При

цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

Тому у разі визнання винуватості обвинуваченим під час судового розгляду суд може не досліджувати всі докази у справі, якщо проти цього не заперечує сам обвинувачений. У такому випадку слухання справи здійснюється в скороченому порядку.

Згідно з п. 2 інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 15 листопада 2012 року № 223-1679/0/4-12, якщо обвинувачений до проголошення ним останнього слова дійде згоди з прокурором щодо укладення угоди (її змісту), він може перед останнім словом або під час своєї промови заявити про це суду [137]. Утім, заява про намір укладення угоди ще не означає, що вона буде досягнута. Під час укладення угоди про визнання винуватості прокурор повинен врахувати всі обставини, передбачені ст. 470 КПК України.

По-друге, на стадії судового розгляду чинним процесуальним законодавством не передбачено механізму перевірки прокурором наданої обвинуваченим інформації щодо викриття інших осіб. Тобто, якщо обвинувачений виявить бажання співпрацювати з правоохоронними органами у викритті кримінальних правопорушень, вчинених іншими особами шляхом укладення угоди про визнання винуватості під час судового провадження, то у КПК України такий порядок дій не передбачений і не узгоджений. У цьому випадку доцільно суду з метою перевірки певної інформації обвинуваченого оголосити перерву на тривалий строк, достатній для проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій.

Слід наголосити, що для перевірки наданої обвинуваченим інформації будуть затрачені державні кошти та людські ресурси. Невизначеним є порядок та процесуальна форма, в якій має подаватися обвинуваченим

прокурору інформація щодо викриття інших осіб, котрі вчинили одне чи декілька кримінальних правопорушень.

По-третє, угоди про визнання винуватості майже не укладають на стадії судового розгляду справи. Вказане підтверджується такими статистичними даними Харківської області. Так, із загальної кількості укладених угод про визнання винуватості в Харківській області 1 056 (або 91,9 %) складають угоди, укладені на стадії досудового розслідування, і лише 95 (або 8,04 %) – на стадії судового розгляду [148].

З урахуванням вказаного, укладення угоди про визнання винуватості на стадії судового провадження буде тільки затягувати розгляд справи, оскільки суд повинен надати час прокурору та обвинуваченому для складання тексту угоди, визначення правил призначення покарань тощо. Водночас процесуальний порядок укладання угоди про визнання винуватості під час судового розгляду справи, обов'язковим елементом якої є співпраця з правоохоронними органами, чітко не визначений у КПК України. Зокрема, не зазначено, в якій процесуальній формі обвинувачений повинен надавати інформацію про інших осіб, котрі вчинили кримінальні правопорушення, як прокурор має перевіряти показання обвинуваченого щодо надання інформації в межах співпраці з правоохоронними органами тощо.

Отже, із частини 5 статті 469 КПК України доцільно виключити словосполучення «або про визнання винуватості» та доповнити ст. 469 КПК України частиною 9 такого змісту: «Укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися у будь-який момент після повідомлення особі про підозру до початку судового розгляду справи в суді першої інстанції».

Відповідних уточнень та змін, на думку автора цього дослідження, потребують також положення, що визначають правові наслідки невиконання угод, що регулюються у ст. 476 КПК України⁵.

---

⁵ Слід зазначити, що законодавець не розмежовує поняття часткове чи повне невиконання угоди, не диференціює залежно від цього правові наслідки, а лише вказує на загальне формулювання «невиконання угоди».

Так, згідно з ч. 1 ст. 476 КПК України у разі невиконання угоди про визнання винуватості прокурор має право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подано протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Отже, питання щодо невиконання умов угоди в частині строків її виконання вирішується прокурором на власний розсуд. Крім того, вказана правова норма встановлює єдиний процесуальний порядок дій як для угоди про примирення, так і для угоди про визнання винуватості. У випадку невиконання таких угод потерпілий чи прокурор має право звернутися до суду з клопотанням про скасування вироку суду. Тобто звернення з клопотанням до суду є правом прокурора, а не його обов'язком [12, с. 170]. З цього приводу доцільно зазначити, що у разі, коли прокурору стало відомо про невиконання засудженим умов угоди, він не тільки має право, але й зобов'язаний звернутись до суду з клопотанням про скасування вироку, оскільки прокурор представляє інтереси держави, зокрема щодо притягнення до відповідальності за злочини, покарання та перевиховання осіб, котрі їх вчинили [221, с. 230].

Прокурорський нагляд за виконанням засудженим умов угоди про визнання винуватості полягає у спостереженні за його поведінкою, аналізі та співвідношенні його дій з очікуваними результатами, тобто в порівнянні фактичного стану досудового розслідування з бажаним. Слід відмітити, що виключно прокурор, відповідно до ст. 36 КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності та має повний доступ до матеріалів, документів й інших відомостей, що стосуються досудового розслідування.

Внесення клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, є особливим видом оскарження судового рішення і не пов'язане з оскарженням, передбаченим Главами 31 та 32 КПК України. Важливим є положення ч. 3 ст. 476 КПК України, згідно з яким тягар доведення

невиконання засудженим умов угоди покладається на особу, котра звернулася до суду з відповідним клопотанням, тобто на потерпілого чи прокурора. Тому, окрім письмового клопотання про скасування вироку, прокурор або потерпілий у судовому засіданні повинен надати вагомі докази невиконання засудженим угоди [164, с. 106].

Прокурор, діючи відповідно до ст. 36, 56, 93, 476 КПК України може збирати необхідні відомості та документи, що свідчитимуть про факт невиконання угоди про визнання винуватості, наприклад, звертатися із запитом до відповідних органів (державної виконавчої служби чи інших органів), котрі здійснювали виконання вироку суду, опитувати осіб, які можуть підтвердити факт такого невиконання угоди тощо.

Утім, варто зазначити, що вказаний нагляд може здійснюватися у випадках, коли в угоді були прописані обов'язки щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. У разі, коли основною умовою угоди про визнання винуватості було беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, прокурорський нагляд не доречний, оскільки основна умова угоди виконана. Отже, прокурорський нагляд за виконанням засудженим зобов'язань розпочинається з моменту затвердження угоди про визнання винуватості судом [223, с. 178].

Прокурор здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, в окремих випадках ініціює укладення угоди про визнання винуватості, визначає зміст досягнутої домовленості, окреслює наслідки укладення такої угоди тощо. З огляду на вказане, прокурор повинен бути обізнаний про хід виконання угоди про визнання винуватості. Тому у випадку невиконання чи часткового виконання цієї угоди прокурор зобов'язаний звертатися з відповідним клопотанням до суду.

Таким чином, діяльність прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод може реалізовуватися у таких формах: а) звернення до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку; б) участь у

судовому провадженні за клопотанням про скасування судом вироку про затвердження угоди; в) ініціювання питання про притягнення особи, винуватої в умисному невиконанні умов угоди, до юридичної відповідальності.

Тому Г. Є. Тюрін справедливо зазначає, що незважаючи на те, що порядок здійснення прокурорського нагляду за практичним виконанням умов затвердженої судом угоди законом не регламентується, як і не покладається на прокурора жодних обов'язків у цій сфері, прокурор як сторона угоди (це стосується передусім угоди про визнання винуватості), яка ініціювала її укладення, повинен наглядати за ходом виконання визначених у такій угоді умов. З огляду на це, за наявності приводів і підстав вважати, що угода не виконується або виконується неналежним чином, прокурор має відповідно реагувати на це шляхом подання до суду клопотання про скасування вироку на підставі угоди, а також ініціювати притягнення винної у невиконанні умов угоди особи до юридичної відповідальності [51, с. 241–242].

Для реалізації зазначеного необхідно частину 2 статті 36 КПК України доповнити пунктом 23 такого змісту: «наглядати за виконанням умов угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості». Крім того, частину 4 статті 535 КПК України слід викласти у такій редакції: «Органи, що виконують судові рішення, повинні повідомляти прокурора та суд, котрий ухвалив судові рішення про затвердження угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, про його виконання».

Належному нагляду за виконанням засудженими обов'язків щодо виконання угоди про визнання винуватості буде сприяти забезпечення прокурором ведення реєстру вироків, якими затверджувались угоди про визнання винуватості. Обов'язок ведення такого реєстру доцільно покласти на керівника прокуратури. Вказаними положеннями необхідно доповнити Наказ Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 року № 4 гн

[185]. Такий порядок повністю відповідатиме відомчому нормативному законодавству органів прокуратури, оскільки згідно з підп. 19.1. п. 19 вказаного Наказу угоду про визнання винуватості попередньо потрібно узгоджувати з керівником органу прокуратури. При цьому копію угоди з резолюцією чи підписом прокурора необхідно долучати до наглядового провадження.

Отже, відсутність законодавчої регламентації повноважень прокурора у сфері нагляду за виконанням засудженими угоди про визнання винуватості може негативно позначатися на досягненні тих бажаних результатів, до настання яких прагнули прокурор та орган досудового розслідування ще на етапі укладення такої угоди. КПК України не регламентує порядок здійснення нагляду за виконанням угоди про визнання винуватості, а лише визначає правові наслідки її невиконання. Запропоновані законодавчі пропозиції мають на меті встановити активний нагляд органів прокуратури за виконанням угоди про визнання винуватості.

Разом з тим, на практиці довести факт невиконання засудженим умов угоди досить проблематично. Факти звернення прокурорів з клопотаннями про скасування вироків на підставі угод про визнання винуватості залишаються поодинокими. Так, упродовж 2013 року із загальної кількості 12 285 вироків, якими затверджено угоди про визнання винуватості, прокурори лише 8 разів ставили перед судом питання про їх скасування, тобто у відсотковому співвідношенні це мало місце лише у 0,065 % [224]. Крім того, у 2014 році прокурорами Харківської області взагалі не подавалися клопотання до суду щодо скасування угоди про визнання винуватості відповідно до ст. 476 КПК України [224]. Очевидно, що це свідчить не стільки про ефективність реалізації угод про визнання винуватості, скільки про проблеми, що виникають у зв'язку із доведенням фактів їх невиконання.

У зв'язку із цим слушною є думка Ю. М. Дьоміна, який наголошує, що клопотання про скасування вироку на підставі угоди про визнання

винуватості, укладеної лише за однієї умови – визнання винуватості, не може бути подано прокурором, оскільки необхідність виконання засудженим будь-яких дій після ухвалення вироку в такому випадку відсутня. Це, у свою чергу, є додатковим аргументом на користь укладення прокурором таких угод із визначенням обов'язків підозрюваного або обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою [116, с. 15].

Проблемним питанням укладання угоди про визнання винуватості є виконання зобов'язань, взятих на себе обвинуваченим під час досягнення домовленості з прокурором, що є однією з необхідних вимог для укладення такої угоди. За відсутності очевидної можливості виконання обвинуваченим взятих на себе зобов'язань суд зобов'язаний відмовити у затвердженні угоди (п. 5 ч. 7 ст. 474 КПК України). Прокурор та підозрюваний (обвинувачений) повинні реально оцінювати обсяг виконання взятих на себе зобов'язань. У кожному окремому випадку суд повинен аналізувати порядок, умови та наслідки затвердженої угоди. Однак існують непоодинокі випадки включення до змісту угод про визнання винуватості неконкретних зобов'язань підозрюваного чи обвинуваченого.

Наприклад, громадянин П. підозрювався у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 213 КК України, тобто в тому, що він без державної реєстрації та без спеціального дозволу здійснював придбання, зберігання з метою реалізації побутового і промислового брухту чорних металів. В угоді були визначені основні обов'язки підозрюваного, зокрема, виявляти та припиняти інші відомі йому правопорушення, вказані у ст. 213 КК України [225, с. 86]. Вважаємо, що такі обов'язки підозрюваного є неконкретизованими та підміняють собою повноваження правоохоронних органів щодо профілактики злочинів у сфері господарської діяльності. Цей випадок демонструє певну недбалість зі сторони обвинувачення та підозрюваного під час укладення угоди про визнання винуватості. Зазначені обставини є підставою для відмови судом у затвердженні угоди через

відсутність очевидної можливості виконання підозрюваним (обвинуваченим) взятих на себе зобов'язань.

Обов'язком підозрюваного чи обвинуваченого під час укладання угоди про визнання винуватості є співпраця у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (ч. 1 ст. 472 КПК України). У такому випадку важливим питанням є тривалість такої співпраці та її результати. В угоді про визнання винуватості необхідно однозначно зазначати мінімальний обсяг інформації, яку особа повинна вказувати, періодичність надання таких відомостей, кінцевий строк співпраці, можливість участі у слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) діях тощо. Зазначене надасть можливість підозрюваному (обвинуваченому) зрозуміти конкретні умови виконання угоди, а прокурору – вимагати чітких та послідовних дій від підозрюваного чи обвинуваченого

У науковій літературі зазначається, що угоду про визнання винуватості доцільно укладати в тих випадках, коли правопорушник зобов'язується співпрацювати з органом досудового розслідування [212, с. 184; 226, с. 66–67]. Включення до угоди зобов'язань вчинити конкретні та реальні дії, на думку С. М. Малихіної, дозволить запобігти укладанню з підозрюваним чи обвинуваченим угод винятково з метою задоволення їх власних інтересів щодо пом'якшення покарання [226, с. 66–67].

Варто зазначити, що обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, з позиції доцільності повинні бути для прокурора пріоритетними під час укладення угоди про визнання винуватості. Тому результативність застосування угоди про визнання винуватості, у першу чергу, залежить від бажання правопорушників співпрацювати з органом досудового розслідування. Поряд з цим, обов'язки щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, включають такі дії: 1) надання правоохоронним органам інформації щодо інших співучасників злочину (організаторів, підбурювачів, пособників);

- 2) сприяння правопорушника у виявленні та фіксації слідів злочину;
- 3) долучення його до розшуку майна та грошових коштів, набутих злочинним шляхом.

Отже, якщо під час укладення угоди про визнання винуватості мали місце відповідні домовленості, правопорушник зобов'язаний максимально співпрацювати з органом досудового розслідування [227, с. 163]. Аналіз ч. 1 ст. 472 КПК України дозволяє стверджувати, що зобов'язана у співпраці особа повинна не тільки надати слідству всю інформацію щодо того чи іншого кримінального провадження, але й активно сприяти розслідуванню одного чи кількох кримінальних правопорушень. При цьому, ступінь та характер такого сприяння має оцінюватися прокурором з точки зору ефективності для виявлення чи розкриття вже розслідуваного кримінального правопорушення. Безперечним залишається той факт, що обвинувачений (засуджений) повинен фактично долучитись до процесу розслідування.

Однією з основних причин зниження активності у сприянні кримінального провадження, як справедливо зазначає М. І. Копетюк, є зниження соціального престижу надання правоохоронним органам інформації про вчинення злочинів та інших правопорушень, тому що, побоюючись розправи з боку представників злочинного середовища, громадяни мало вірять у реальну спроможність їхнього захисту [228, с. 128]. Дійсно, існує велика ймовірність того, що особа, яка викрила співучасників правопорушення або когось з керівників організованої групи чи злочинної організації та котра в подальшому була поміщена до пенітенціарної установи для відбування покарання, переживає за своє життя й здоров'я чи здоров'я своїх близьких і рідних. Тому перед підозрюваним чи обвинуваченим існує непростий вибір: в обмін на узгоджену міру покарання укласти угоду про визнання винуватості та взяти на себе обов'язки щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, ризикуючи власним здоров'ям та життям, або ж отримати покарання з урахуванням усіх засад його призначення.

Основу правового регулювання загальних засад забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві становить Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-XII [229]. Відповідно до ст. 1 вказаного Закону забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, – це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні за наявності відповідних підстав серед інших учасників кримінального провадження мають: 1) особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; 2) підозрюваний, обвинувачений (ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»).

Рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких перебувають кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, котрі мають право на забезпечення безпеки в кримінальному провадженні. Рішення про застосування заходів безпеки може бути прийнято також слідчим суддею у випадках, передбачених ст. 206 КПК України (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»).

У ст. 472 КПК України визначено вичерпний перелік умов та обов'язків, які становлять зміст угоди про визнання винуватості. Утім, серед них не передбачено обов'язку прокурора вживати певні заходи з метою

усунення ризиків небезпеки для особи, яка на виконання угоди про визнання винуватості співпрацює зі слідством. Такого обов'язку не закріплює і будь-яка інша норма КПК України.

Тому слід підтримати точку зору С. І. Паславського, що на особу, яка у виконання угоди про визнання винуватості співпрацює з органом досудового розслідування, також поширюється дія Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Крім того, право на забезпечення безпеки має і засуджений, оскільки виконання обов'язків щодо співпраці у викритті правопорушення, вчиненого іншою особою, зважаючи на довготривалий процес, може відбуватись і після набрання вироком законної сили. Тому прокурору, як стороні угоди про визнання винуватості, що бажає досягнення позитивного ефекту від співпраці правопорушника зі слідством, слід вживати максимальних заходів для усунення потенційної небезпеки здоров'ю і життю останнього [230, с. 185].

У свою чергу підозрюваному чи обвинуваченому доцільно наполягати на письмовому закріпленні в тексті угоди гарантій прокурора щодо забезпечення заходів безпеки у випадку виникнення потенційної загрози. Різновидами заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, можуть бути: 1) особиста охорона, охорона житла і майна; 2) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; 3) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; 4) заміна документів та зміна зовнішності; 5) зміна місця роботи або навчання; 6) переселення в інше місце проживання; 7) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; 8) забезпечення конфіденційності відомостей про особу; 9) закритий судовий розгляд (ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»).

Забезпечення безпеки осіб, які співпрацюють зі слідством у межах виконання взятих на себе зобов'язань за угодою про визнання винуватості, додатково може реалізовуватися шляхом виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження. Отже, мінімізується контакт підозрюваного (обвинуваченого) з іншими співучасниками кримінального правопорушення, що позбавляє останніх можливості незаконно впливати на нього.

В. І. Бояров звертає увагу на проблему відсутності у КПК України достатніх гарантій захисту та забезпечення інтересів обвинуваченого в разі співробітництва останнього зі слідством у межах виконання взятих на себе зобов'язань за угодою про визнання винуватості. Такими гарантіями, на його думку, було введення заборон на: 1) ініціювання прокурором зміни обвинувачення або кваліфікації дій обвинуваченого, що погіршує становище обвинуваченого порівняно з тим, яке було правовою підставою угоди; 2) використання стороною обвинувачення інформації, документів, котрі надані чи складені обвинуваченим або його захисником як обвинувальні докази, якщо угода про визнання винуватості втратила юридичну силу; 3) повернення прокурором матеріалів, які виділені зі справи, слідчому для проведення додаткового розслідування, зміни обсягу обвинувачення або кваліфікації дій обвинуваченого, а також перескладання обвинувального акта [231, с. 153].

Вказана позиція є більш широким тлумаченням положень ч. 6 ст. 469 КПК України, де зазначено, що в разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання й затвердження, зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості [232, с. 50].

Отже, укладення угоди про визнання винуватості (в разі визначення в тексті угоди умови співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою) може супроводжуватися суттєвими та реальними ризиками щодо безпеки особи, з якою укладено угоду. Особливо це

стосується розкриття кримінальних правопорушень, вчинених у складі організованих злочинних угруповань. Тому прокурор як сторона угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, на якого покладається подальший нагляд за виконанням умов цієї угоди, відповідно до своїх повноважень зобов'язаний вжити певні заходи щодо усунення ризиків небезпеки для іншої сторони угоди та створити необхідні умови для виконання обвинуваченим узятих на себе за угодою зобов'язань.

Слід вказати, що кримінальне провадження стосовно особи, з котрою досягнуто згоду на укладення угоди про визнання винуватості, на підставі постанови прокурора або ухвали суду підлягає виділенню в окреме провадження залежно від того, на якій із двох стадій кримінального процесу (досудового розслідування або судового розгляду) сторонами було ініційовано укладення угоди. Виділення кримінального провадження проводиться за правилами, визначеними положеннями ст. 217, 334 КПК України, що, на думку В. В. Мухіна та А. О. Штанька, є одним із способів реалізації обов'язків особи щодо співпраці у викритті кримінальних правопорушень [233, с. 49].

Тому необхідно доповнити КПК України положеннями про обов'язок прокурора гарантувати підозрюваному, котрий виявив бажання співпрацювати з органом досудового розслідування, заходи забезпечення безпеки.

Варто зазначити, що угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості може і не передбачати умови щодо обов'язкової співпраці підозрюваного чи обвинуваченого з правоохоронними органами у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. Так, відповідно до ч. 1 ст. 472 КПК України в угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з вказівкою на статтю (частину статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання

підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України, наслідки невиконання угоди.

Отже, угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості може укладатися без домовленостей між сторонами такої угоди про співпрацю у викритті кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, угоду про визнання винуватості у науковій літературі поділяють на:

1) угоду про визнання винуватості, зміст якої включає обов'язкову умову про співпрацю у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою;

2) угоду про визнання винуватості, у змісті котрої відсутня умова щодо співпраці з правоохоронними органами у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою [177, с. 265].

Тому доцільно підтримати думку науковців, що угода про визнання винуватості містить обов'язкові та факультативні елементи. Обов'язковими елементами змісту цієї угоди є: а) зазначення сторін угоди; б) формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація; в) істотні для відповідного кримінального провадження обставини; г) беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення; д) умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді

відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, е) узгоджене покарання; є) згода підозрюваного, обвинуваченого на призначення узгодженого покарання; ж) наслідки укладення угоди; з) наслідки невиконання угоди. Факультативним елементом змісту цієї угоди можуть бути обов'язки підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. Такі обов'язки можуть передбачати виконання дій, спрямованих на розкриття і розслідування злочину, викриття та кримінальне переслідування інших співучасників вчинення правопорушення, розшук майна, отриманого у результаті вчинення правопорушення [234, с. 124–125].

З урахуванням вказаного, С. І. Паславський стверджує, що з метою досягнення чіткої правової визначеності та ефективного практичного застосування доцільно виділяти обов'язок щодо співпраці в окремий порядок кримінального провадження, який слід назвати «кримінальне провадження на підставі угоди про співробітництво». Обґрунтовуючи таку позицію науковець зазначає, що так звана угода про співробітництво може бути укладена виключно під час досудового розслідування, тобто з моменту повідомлення особі про підозру до повідомлення підозрюваному про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Угода про співробітництво не ставить пріоритетним визнання винуватості, досягнення згоди в частині кваліфікації кримінального караного діяння чи розміру та виду покарання [177, с. 265].

Крім того, С. І. Паславський вказує, що метою укладення угоди про співробітництво є підвищення ефективності боротьби з різними формами не тільки організованої, але і з будь-якими іншими формами та видами групової злочинності, тобто основна її прерогатива – це розкриття нових кримінальних правопорушень. Ведення переговорів щодо узгодження розміру і виду покарання є не припустимим під час співпраці підозрюваного чи обвинуваченого з прокурором, оскільки для останнього відкривається досить великий простір для спекуляцій на цій основі. Тому пропонується

законодавчо закріпити правила призначення покарання, зокрема, зазначити, що у разі укладання угоди про співробітництво строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті кримінального закону [177, с. 265–266].

Варто зазначити, що таку позицію підтримує і Ю. М. Дьоміна, яка наголошує, що угода про визнання винуватості за своєю суттю є угодою про співробітництво. На думку науковця, угода про співробітництво має подвійне завдання: розширити доказову базу того чи іншого обвинувачення та обґрунтовано здійснювати кримінальне переслідування всіх винних осіб у вчиненому кримінальному правопорушенні [116, с. 13].

Вбачається, що виділення в окремий порядок кримінального провадження угоди про співробітництво є не доцільним з точки зору завдань кримінального судочинства та засад кримінального провадження. Крім того, відсоток укладення угод про визнання винуватості із обов'язковою умовою співпрацювати з правоохоронними органами у викритті кримінального правопорушення, вчинене іншими особами, на практиці є незначним (додаток В). Так, у Харківській області у 2014 році укладено всього 52 угоди про визнання винуватості щодо співпраці з органами досудового розслідування (загальна кількість затверджених угод про визнання винуватості у 2014 році складає 582, або 50,1 %) [148].

Вказане дозволяє стверджувати, що віднесення співпраці підозрюваного чи обвинуваченого з правоохоронними органами у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, до обов'язків під час укладення угоди про визнання винуватості, переважно не використовується в кримінальних провадженнях.

Водночас у будь-якому випадку ступінь і характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб оцінюється прокурором залежно від характеру

відомостей, отриманих від підозрюваного та їх користі для ефективності розслідування кримінальних правопорушень.

Допомога особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, може полягати в ініціативному сприянні чи на прохання органів досудового розслідування у розкритті кримінального правопорушення, викритті інших співучасників, розшуку майна, отриманого в результаті вчинення кримінального правопорушення, його знарядь і засобів. Такий обов'язок повинен бути закріплений у чітких формулюваннях, а саме: які конкретні дії має вчиняти обвинувачений, протягом якого строку тощо.

Наприклад, можна навести такі форми співпраці підозрюваного чи обвинуваченого у викритті кримінальних правопорушень, вчинених іншими особами: добровільне надання доступу до документів, сприяння під час проведення обшуків, а також інших слідчих (розшукових) дій, надання свідчень та письмових пояснень тощо.

Відповідно до ч. 6 ст. 469 КПК України у разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і затвердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості. Утім, реалізувати вказане положення на практиці досить складно, оскільки можливі випадки, коли стороні обвинувачення стали відомі певні обставини, які можуть істотно вплинути на подальший хід досудового розслідування, та в майбутньому будуть використані для доведення винуватості обвинуваченого в судовому порядку.

Тому КПК України доцільно доповнити положенням про обов'язкове фіксування переговорів щодо укладення угоди шляхом складання протоколу або із застосуванням технічних засобів за обов'язкової участі захисника підозрюваного чи обвинуваченого. Також стороні захисту варто визначити тактику проведення переговорів, оскільки порядок надання прокурору відповідної інформації може виконувати важливу роль для інтересів підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні. Такий порядок (наприклад, надання основного обсягу інформації під час підписання

угоди чи після її підписання) може бути прописаний в угоді, яку сторони укладають.

Проаналізувавши лише окремі проблемні питання, що виникають під час виконання угод у кримінальному провадженні, необхідно зазначити, що всі вони потребують подальших наукових опрацювань та нормативних удосконалень. Однак, враховуючи незначний період дії інституту кримінального провадження на підставі угод, слід відзначити його позитивний вплив на вітчизняне кримінальне судочинство в частині забезпечення завдань кримінального провадження, зокрема, захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі розглянуто та проаналізовано сутність угоди про визнання винуватості та визначено особливості порядку її укладення, запропоновано шляхи вдосконалення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Вказано, що угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні – це домовленість між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, за якою сторони узгоджують умови відповідальності, призначення покарання залежно від тих дій, котрі підозрюваний чи обвинувачений вчинив після початку досудового розслідування, або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо визнання себе

винуватим у вчиненому правопорушенні, або співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншими особами.

2. Окреслено особливості укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі зарубіжних країн. Запропоновано внести зміни до КПК України щодо порядку правового регулювання укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Проаналізовано основні етапи укладання угоди про визнання винуватості у вітчизняному кримінальному провадженні.

3. Наголошено на недоцільності укладення угоди про визнання винуватості з засудженим, оскільки така угода не відповідає тій меті, яка покладена в основу створення інституту угод у кримінальному процесі, а саме, забезпечення значної процесуальної економії часу та державних коштів. Зазначено, що досягнення домовленостей із засудженим є вигідним тільки останньому, оскільки переваги від укладення такої угоди отримує в основному не сторона обвинувачення чи суд, а сам засуджений.

Доведено, що укладення угоди про визнання винуватості в тяжких злочинах з потерпілим не відповідає основним засадам судочинства, принципам, що покладені в основу діяльності кримінальної юстиції тощо.

4. Обґрунтовано необхідність доповнення частини 2 статті 469 КПК України положенням, щодо права прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого укласти угоду про визнання винуватості під час досудового розслідування або відмовитися від неї протягом трьох днів після отримання пропозиції про укладення такої угоди.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні особливостей здійснення кримінального провадження на підставі угод в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Найважливішими з них є такі:

1. Запропоновано поділяти ознаки, що властиві всім особливим порядкам кримінального провадження, на: а) суб'єктні, що визначають порядок здійснення провадження щодо осіб, які мають додаткові правові гарантії з боку держави; осіб, для яких характерні певні соціально-психологічні особливості; осіб, котрі в межах виконання своїх службових повноважень, мають доступ до державної таємниці; осіб, які добровільно використовують передбачені кримінальним процесуальним законом засоби для спрощення проведення кримінального провадження; б) нормативні, що характеризують специфіку правового регулювання окремих суспільних відносин у сфері обігу інформації, яка становить державну таємницю, та у сфері міжнародного співробітництва.

2. Зроблено висновок, що кримінальне провадження на підставі угод є проявом диференціації кримінальної процесуальної форми, яка ґрунтується на матеріально-правових критеріях, котрі передбачають встановлення змісту договірних правовідносин, та кримінально-процесуальних, що визначають форму і процедуру досягнення взаємних поступок між сторонами угод про примирення чи про визнання винуватості у кримінальному провадженні.

Визначено, що метою, яка об'єднує способи спрощення кримінальної процесуальної форми, є усунення чи ліквідація в загальній процедурі кримінальної процесуальної форми певних процесуальних умов (наприклад, зменшення строків досудового розслідування, виключення судового слідства

під час розгляду справи у суді першої інстанції) та зміна форми вираження процесуальних гарантій з метою приведення їх відповідно до завдань спрощеної кримінальної процесуальної форми.

3. Вказано, що зміст угоди про примирення може включати основні та додаткові елементи. Наголошено, що основні елементи повинні обов'язково вказуватися в тексті угоди про примирення відповідно до ст. 471 КПК України, а їх не включення чи неповне відображення свідчить про недотримання вимог чинного законодавства, і, як наслідок, така угода не може бути затверджена судом. Зазначено, що додаткові елементи угоди про примирення можуть бути включені до змісту угоди про примирення тільки за бажанням потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого, наприклад, обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання під час призначення узгодженого покарання між сторонами угоди, доцільність проходження правопорушником соціально-реабілітаційної програми тощо.

Класифіковано умови, завдяки яким може бути укладено угоду про примирення, на: 1) суб'єктні – кримінальне правопорушення стосується тільки приватних (особистих або майнових) інтересів конкретної фізичної особи або приватного інтересу юридичної особи, яка не є державним чи комунальним підприємством, установою; 2) категоріальні – угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; 3) компенсаційні – підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний відшкодувати шкоду або усунути завдані ним збитки; 4) вольові – сторони угоди про примирення добровільно й за власним бажанням укладають таку угоду; 5) темпоральні – укладення угоди про примирення може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Виділено дві групи критеріїв угоди про примирення у кримінальному провадженні: процесуальні та соціально-психологічні. Запропоновано до

процесуальних критеріїв віднести оптимізацію кримінального провадження, розвантаженість судової системи і доступність, а до соціально-психологічних – добровільність, конфіденційність, самовизначеність, компенсаційність та захищеність.

4. Зроблено висновок, що для належного правового обґрунтованого подання потерпілим до суду клопотання про скасування вироку, ухваленого на підставі угоди про примирення, необхідно надати йому право збирати докази невиконання засудженим умов цієї угоди. Запропоновано внести відповідні зміни до статей 476 та 93 КПК України.

5. Наголошено, що укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості є важливою умовою збереження ефективного функціонування судової системи. З'ясовано, що угода про визнання винуватості створює умови для: 1) співпраці підозрюваного чи обвинуваченого з правоохоронними органами і, як наслідок, викриття більшої кількості кримінальних правопорушень, запобігання, виявлення чи припинення кримінальних правопорушень; 2) швидкого здійснення досудового розслідування; 3) раціонального розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції; 4) розвантаження судів вищих інстанцій судовими справами, оскільки ухвалений вирок на підставі угоди про визнання винуватості має значно менше правових підстав для його оскарження в апеляційному та касаційному порядкух.

6. Обґрунтовано доцільність обмеження часових меж укладення угоди про визнання винуватості, зокрема зазначено, що укладення угоди про визнання винуватості можна ініціювати в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до початку судового розгляду справи в суді першої інстанції. Запропоновано вказані зміни викласти у частині 9 статті 469 КПК України.

Доведено необхідність закріплення у ст. 36 КПК України обов'язку прокурора наглядати за виконанням умов угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості з одночасним

встановленням у ч. 4 ст. 545 КПК України обов'язку для органів, які виконують судові рішення, повідомляти прокурора та суд про його виконання.

Підкреслено, що належному прокурорському нагляду за виконанням засудженими обов'язків щодо виконання угоди про визнання винуватості сприятиме забезпечення прокурором ведення реєстру вироків, якими затверджувались угоди про визнання винуватості. Запропоновано внести відповідні зміни до наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 року № 4 гн.

7. Наголошено, що в континентальній правовій традиції інститут угод про визнання винуватості виникає в результаті рецепції англосаксонського досвіду, а тому держави континентальної правової системи запозичили лише елементи цього інституту, які не суперечать їх конституційним засадам і правовим традиціям. Вказано, що у державах англосаксонської системи права, порівняно з країнами континентальної правової сім'ї, угода про визнання винуватості є основним структурним елементом системи здійснення правосуддя, що діє за умов законного застосування та дотримання основних процесуальних засад здійснення судочинства у кримінальних провадженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соловей Г. В. Актуальні проблеми реформування досудового кримінального провадження / Г. В. Соловей, В. І. Теремецький // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць. – Вип. 12 / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Х. : Право, 2012. – С. 87–94.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9 – 10. – Ст. 88.
3. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні : стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – Х. : Право, 2013. – 1240 с.
4. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском уголовном процессе : учебник / М. Л. Якуб. – М. : Юрид. лит., 1981. – 144 с.
5. Рахунов Р. Д. Дифференциация уголовно-процессуальной формы по делам о малозначительных преступлениях / Р. Д. Рахунов // Сов. Государство и право. – 1975. – № 12. – С. 60–68.
6. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, В. П. Пшонка та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
7. Новак Р. В. Поняття та значення особливих порядків кримінального провадження / Р. В. Новак // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 75–84.
8. Шило О. До питання щодо диференціації кримінально-процесуальної форми / О. Шило / Право України. – 2010. – № 9. – С. 180–186.
9. Азаров В. А. Упрощенные судебные производства уголовного процесса России и специфика их процессуальной формы / В. А. Азаров,

А. В. Боярская // Вестник Томского государственного университета. – 2011. – № 353. – С. 136–141.

10. Якимович Ю. К. Дифференциация уголовного процесса : учебник / Ю. К. Якимович, А. В. Ленский, Т. В. Трубникова. – Томск : изд-во Томского университета, 2001. – 300 с.

11. Рустамов Х. У. Дифференциация форм уголовного процесса (современные тенденции и проблемы совершенствования) : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктор юридических наук по спец. : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности» / Х. У. Рустамов ; Научно-исследовательский институт проблем укрепления законность и правопорядка при Генеральной прокуратуре Российской Федерации. – Москва, 1998. – 39 с.

12. Новак Р. В. Деякі питання виконання угод у кримінальному провадженні / Р. В. Новак, В. І. Теремецький // Юридична освіта та юридична наука в Україні: витоки, сучасність, перспективи: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 16 – 17 жовт. 2014 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – С. 169–171.

13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.

14. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 07.04.2015 (справа № 757/12025/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

15. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 27. – Ст. 282.

16. Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» : Інформаційний лист Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 № 223-558/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0223740-13>.

17. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 16. – Ст. 93.

18. Про інформацію : Закону України від 02.10.1992 № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.

19. Звід відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>.

20. Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2003 № 1561-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.

21. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14.09.1963 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_244.

22. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14.12.1973 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_389.

23. Про дипломатичну службу : Закону України від 20.09.2001 № 2728-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 5. – Ст. 29.

24. Про затвердження положення про дипломатичне представництво України за кордоном : Розпорядження Президента України від 22.10.1992 № 166/92-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/166/92-рп>.

25. Голубов А. Є. Диференціація процедури кримінального провадження як чинник гуманізації кримінального судочинства України /

А. Є. Голубов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3 (№ 50). – С. 108–117.

26. Рекомендация № 6 R (87) 18 Комитета министров Совета Европы государствам-членам «Относительно упрощения уголовного правосудия» (17.09.1987) / Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью. – М., 1998. – 388 с.

27. Рахунов Р. Д. Проблема единства и дифференциации форм уголовного судопроизводства / Р. Д. Рахунов // Вопросы борьбы с преступностью. – Выпуск 29. – М.: «Юридическая литература». – 1978. – С. 83–92.

28. Григорьев В. Н. Уголовный процесс : учебник / В. Н. Григорьев, А. В. Победкин, В. Н. Яшин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Эксмо, 2008. – 816 с.

29. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право ; Курс лекцій : навч. посібник. / Л. М. Лобойко. – К.: Істина, 2007. – 456 с.

30. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации : учебник / отв. ред. П. А. Лупинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2009. – 1072 с.

31. Новак Р. В. Інститут угод як прояв диференціації кримінально-процесуальної форми / Р. В. Новак // Вісник Вищої Ради Юстиції. – № 3 (15). – 2013. – С. 74–86.

32. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : навч. посіб. / Є. Г. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 576 с.

33. Трофименко В. М. Диференціація процесуальної форми як пріоритетний напрямок реформування кримінального судочинства України / В. М. Трофименко // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. – Х.: Право, 2012. – 2012 р. – № 3 (70). – С. 242–250.

34. Цыганенко С. С. Дифференциация как модель уголовного процесса (уголовно-процессуальная стратегия) / С. С. Цыганенко // Материалы

международной конференции, посвященной 160-летней годовщине со дня рождения проф. И. Я. Фойницкого 11 – 12 октября 2007 года. (Санкт-Петербург) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.iauaj.net/1_oldmasp/modules.php?name=Pages&go=page &pid=225.

35. Кувалдина Ю. В. Ретроспектива развития упрощенных форм производства в уголовном процессе России / Ю. В. Кувалдина // Юридический аналитический журнал. – 2003. – № 4 (8). – С. 97–113.

36. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств : учебник / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головкин, Б. А. Филимонов. – М. : Зерцало, 2002. – 528 с.

37. Савицький Д. О. Підстави диференціації процесуальних форм і їх реалізація у провадженні зі спрощеною формою / Д. О. Савицький // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України : Науково-теоретичний журнал. – 2002. – № 2. – С. 214–223.

38. Пашкевич П. Ф. Проблемы процессуального обеспечения оперативности и быстроты судопроизводства / П. Ф. Пашкевич // Вопросы борьбы с преступностью. – Выпуск 14. – М. : «Юридическая литература». – 1978. – С. 75–98.

39. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса. / А. В. Смирнов. – СПб. : Наука, Альфа, 2000. – 224 с.

40. Канюка І. М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І. М. Канюка ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад». – Одеса, 2015. – 20 с.

41. Строгович М. С. Уголовно-процессуальная форма и обеспечение прав обвиняемого / М. С. Строгович // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 83–92.

42. Якимович Ю. К. Структура советского уголовного процесса : система стадий и система производств. Основные и дополнительные

производства : учебник / Ю. К. Якимович. – Томск : Изд-во Томского гос. ун-та, 1991. – 137 с.

43. Новікова М. М. Юридичний компроміс як фактор оптимізації механізму правового регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / М. М. Новікова ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2007. – 22 с.

44. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право. – 2011. – Т. 2. – 816 с.

45. Лазарева В. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе : учебник / В. Лазарева. – Самара : Изд-во Самар. ун-та, 2000. – 232 с.

46. Повзик Є. В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Повзик Євген Вікторович ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2013. – 230 с.

47. Тітко І. Єдність правової природи інституту угод у приватній та публічній підсистемах права України / І. Тітко // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 3 (78). – С. 144–154.

48. Паризький І. В. Поняття та сутність компромісів у кримінальному судочинстві / І. В. Паризький // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 8. – С. 174–177.

49. Усатий Г. О. Концепція компромісу у кримінально-правовій політиці України / Г. О. Усатий // Наук. зап. Нац. ун-ту «Києво-Могилян. акад.». – К., 1999. – Т. 9 : Спец. вип. Ч. 2. – С. 239–240.

50. Аликперов Х. Задачи института компромисса в борьбе с преступностью / Х. Аликперов, М. Зейналов, К. Курбанова // Уголов. право. – 2001. – № 4. – С. 85.

51. Тюрін Г. Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод : монографія / Г. Є. Тюрін. – Х. : Право, 2015. – 288 с.

52. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

53. Рабінович П. М. Права людини та їх юридичне забезпечення : основи загальної теорії права і держави. / П. М. Рабінович. – К., 1992. – 99 с.

54. Новак Р. В. Спільні та відмінні ознаки інституту угод у публічних та приватних галузях права в Україні / Р. В. Новак // Науковий вісник академії муніципального управління. – 2015. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 273–279. – (Серія : Право).

55. Саєнко Г. Договірні відносини в кримінальному процесі України / Г. Саєнко // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 3. – С. 92–95.

56. Пушкар П. В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі : порівняльно-правове дослідження : дис. ... кан. юрид. наук. : 12.00.09 / Пушкар Павло Валентинович ; Академія адвокатури України. – К., 2005. – 182 с.

57. Парфіло О. А. Роль кримінально-процесуального компромісу в забезпеченні розкриття, розслідування і профілактики злочинів / О. А. Парфіло // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів. – Донецьк, 2002. – С. 78–81.

58. Туркота С. Виникнення та розвиток правового компромісу : історичні передумови / С. Туркота // Право України. – 2002. – № 5. – С. 46–51.

59. Курта Є. О. Історичний аналіз розвитку норм, які передбачають компроміс на досудовому слідстві / Є. О. Курта // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2004. – № 2. – С. 277–282.

60. Назаров В. В. Виникнення кримінально-процесуальних конфліктів та способи їх усунення на стадії попереднього розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; оперативно-розшукова діяльність; судова експертиза» / В. В. Назаров ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2000. – 18 с.

61. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія / О. В. Капліна. – Х. : Право, 2008. – 296 с.

62. Тюрін Г. Є. Правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод / Г. Є. Тюрін // Науковий вісник Херсонського національного університету. – 2014. – Том 3 (Випуск 3). – С. 219–224.

63. Бернам Уильям. Правовая система США. 3-й выпуск / Уильям Бернам. – М. : Новая юстиция, 2006. – 1216 с.

64. Махов В. Сделка о признании вины / В. Махов, М. Пешков // Российская юстиция. – 1998. – № 7. – С. 17–19.

65. Філін Д. В. «Угода про визнання вини» та можливості її застосування у кримінальному судочинстві України / Д. В. Філін // Форум права. – 2011. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11fdvkcua.pdf>.

66. Bagirov Anar Ramiz Oglu. Technical paper on Plea bargaining and issues related to its implementation in Azerbaijan / Bagirov Anar Ramiz Oglu // Support to the anticorruption strategy of Azerbaijan (AZPAC). – 2008. – 30 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/projects/azpac/coeexpertsresentations_en.asp?toPrint=yes&.

67. Батіг Р. Угоди у кримінальному процесі України та США : порівняльний аналіз / Р. Батіг // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року) : збірник

матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 137–140.

68. Lynch, Timothy. The Case Against Plea Bargaining. Regulation, Vol. 26, No. 3, pp. 24–27, Fall 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=511222>.

69. Ashworth A. Plea, Venue and Discontinuance // Criminal Law Review. – 1993. – 833 p.

70. Pizzi W. Punishment and Procedure in the USA // New Law Journal. – Vol. 148. – 1998. – 998 p.

71. Новак Р. В. Институт сделок о признании вины в зарубежных странах : сравнительно-правовой аспект / Р. В. Новак // Человек : преступление и наказание. – 2013. – № 4 (83). – С. 141–145.

72. Santobello v. New York, 404 U.S. at 261–262 (1971).

73. Кравчук В. Угода про визнання вини як засіб підвищення ефективності діяльності прокуратури у сфері кримінального процесу (іноземний досвід та пропозиції для України) / В. Кравчук // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 1. – С. 115–120.

74. Серeda Г. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні / Г. Серeda // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 5–9.

75. Власова Г. Укладення угоди про визнання вини у Сполучених Штатах Америки як форма спрощеного кримінального судочинства / Г. Власова // Вісник національної академії прокуратури. – 2013. – № 3. – С. 84–88.

76. Крижанівський В. Угода про визнання вини у США / В. Крижанівський // Економіка, фінанси, право. – 2001. – № 1. – С. 25–27.

77. Fisher G. Plea bargaining's triumph: a history of plea bargaining in America / G. Fisher. – Stanford, CA: Stanford University Press, 2003. – 397 p.

78. Головки Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве / Л. В. Головки. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 544 с.

79. Ma Y. Prosecutorial discretion and plea bargaining in the United States, France, Germany and Italy: a comparative perspective / Y. Ma // *International Criminal Justice Review*. – 2002. – Volume 12. – P. 22–55.

80. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах : прийнята Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15.09.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_828.

81. Соловійова О. Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України : дис ... канд. юрид. наук спец. : 12.00.09 / Соловійова Олена Євгенівна ; Харківський національний університету внутрішніх справ. – Харків, 2006. – 234 с.

82. Якупов Р. Х. Уголовный процесс : учебник для вузов / Р. Х. Якупов / под ред. В. Н. Галузо – М. : Зерцало, 1998. – 438 с.

83. Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві : Основоположне рішення Ради Європейського Союзу № 2001/220/ ША від 15.03.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03/04-Zakonodavchi_zasady/030401.pdf.

84. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

85. Салюк В. В. Медіація як інструмент практичних перетворень в контексті законодавства європейських країн / В. В. Салюк // Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників : матеріали V студ. наук. конф. (Харків, 15 трав. 2014 р.) / ред.кол. : О. В. Капліна (голов. ред.), Д. М. Говорун (заст. голов. ред.), О. І. Бережний та ін. – Х., 2014. – С. 251–252.

86. Малярєнко В. Т. Відновлювальне правосуддя : можливості запровадження в Україні / В. Т. Малярєнко, І. А. Войтюк // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – № 1–2. – С. 17–34.

87. Справа «Ніколова проти Болгарії» : Рішення Європейського суду з прав людини від 25.03.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_404.

88. Справа «Бабар Ахмад та Інші проти Сполученого Королівства» : Рішення Європейського суду з прав людини від 10.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra-press/pages/search.aspx?i=003-3906939-4510631>.

89. Добровольська О. Г. Проблеми інституту кримінального провадження на підставі угод / О. Г. Добровольська // Право і суспільство. – 2013. – № 5. – С. 150–154.

90. Ліскевич В. Інститут примирення за кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України / В. Ліскевич // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2013 р. / Національна академія наук України, Київський університет права, Союз юристів України, Рівенська обласна державна адміністрація ; ред. кол. : Ю. С. Шемшученко, Ю. Л. Бошицький, О. В. Чернецька. – Київ : Ліра-К, 2013. – С. 250–252.

91. Аликперов Х. Д. Преступность и компромисс / Х. Д. Аликперов ; Отв. ред. : И. А. Алиев. – Баку : Элм, 1992. – 196 с.

92. Городовенко В. В. Угода про примирення у кримінальному судочинстві : концептуальний аналіз / В. В. Городовенко // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20 – 21 листоп. 2013 р. / Національна академія правових наук України. – Х. : Право, 2013. – С. 622–624.

93. Лемешко О. М. Угода про примирення за національним кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством / О. М. Лемешко // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : Зб. тез наук. доп. і повідомл. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 6 груд. 2013 р.) / НУ ЮАУ, Нац. акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. будівництва та місцев. самовряд., Асоціація випускників НУ ЮАУ. – Х. : Право, 2013. – С. 492–494.

94. Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л. М. Лобойко ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Д., 2006. – 42 с.

95. Тітко І. А. Угода про примирення з множинністю учасників на стороні потерпілого / І. А. Тітко // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : Зб. тез наук. доп. і повідомл. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 6 груд. 2013 р.) / НУ ЮАУ, Нац. акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. будівництва та місцев. самовряд., Асоціація випускників НУ ЮАУ. – Х. : Право, 2013. – С. 525–528.

96. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.

97. Грошевий Ю. М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність / Ю. М. Грошевий // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33) – № 3 (34). – С. 686–698.

98. Федорчук Н. Б. Захист прав потерпілих від злочину в англо-американській правовій системі та кримінальному судочинстві України : монографія / Н. Б. Федорчук, В. Т. Нор. – К. : Прав. Єдність, 2009. – К., 2003. – 221 с.

99. Шумов В.В. Вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шумов Владислав Володимирович ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 184 с.

100. Тюрін Г. Є. Прокурор у кримінальному провадженні на підставі угод : постановка проблеми / Г. Є. Тюрін // Юридична осінь 2012 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 206–209.

101. Москалюк В. Угоди у кримінальному провадженні як особливі інструменти нового кримінального процесу / В. Москалюк // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року): збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. – К.: Алерта, 2013. – С. 132–136.

102. Гайвороська І. Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів на українських землях / І. Гайвороська // Юридична Україна. – 2008. – № 5. – С. 105–108.

103. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник / В. М. Тертишник. – 5-те вид., доп. і перероб. – К. : А. С. К., 2007. – 848 с.

104. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – Том. 1. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 656 с.

105. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 р. / под ред. Ю. С. Шемшученко и К. А. Вислобоков. – К., 1997. – 549 с.

106. Ященко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ященко Андрій Миколайович ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2006. – 192 с.

107. Журнал соединенных департаментов Государственного совета. – Спб. – 1862. – № 65. – 233 с.
108. Российское законодательство X – XX веков. Судебная реформа, т. 8. – М. : Юрид. лит., 1991. – 495 с.
109. Милицин С. Сделки о признании вины: возможен ли российский вариант? / С. Милицин // Российская юстиция. – 1999. – № 12. – С. 41–42.
110. Пашкевич П. Ф. Уголовно-процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства : учебник / П. Ф. Пашкевич. – М. : Юрид. лит., 1984. – 176 с.
111. Перепадя О. В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. В. Перепадя ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 18 с.
112. Дубровин В. В. От примирения сторон к медиации в уголовном судопроизводстве России / В. В. Дубровин // Библиотека криминалиста. – 2011. – № 1. – С. 90–95.
113. Яценко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А. М. Яценко ; Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2006. – 20 с.
114. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
115. Тизах В. Медіація як альтернативний шлях вирішення спорів / В. Тизах // Юридичний Вісник України. – 2005. – № 3. – С. 12.
116. Дьомін Ю. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування / Ю. Дьомін // Вісник національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 11–18.

117. Дуля В. В. Угода про примирення у кримінальному процесі / В. В. Дуля // Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників : матеріали V студ. наук. конф. (Харків, 15 трав. 2014 р.) / редкол. : О. В. Капліна (голов. ред.), Д. М. Говорун (заст. голов. ред.), О. І. Бережний та ін. – Х., 2014. – С. 226–228.

118. Повзик Є. В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Є. В. Повзик ; Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». – Харків, 2013. – 20 с.

119. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін, Г. П. Середя та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.

120. Черновський О. К. Психологічні особливості укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим / О. К. Черновський, А. В. Федіна // Європейські перспективи. – 2014. – № 1. – С. 149–155.

121. Новак Р. В. Поняття, зміст та значення угоди про примирення у кримінальному провадженні / Р. В. Новак // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 5. – Том 3. – С. 182–186.

122. Кондра М. Я. Підстави укладення угод у кримінальному провадженні за матеріальним та процесуальним кримінальним законодавством України / М. Я. Кондра // Четверті Харківські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідомл. учасн. міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів (м. Харків, 16 – 17 трав. 2014 р.) / М-во освіти і науки України, НЮУ ім. Ярослава Мудрого, НДІ вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса НАПрН України, Всеукр. громад. організація «Асоц.

кримін. Права», Асоціація випускників НЮУ ім. Ярослава Мудрого», Ліга студ. асоц. правників України. – Х. : Право, 2014. – С. 224–225.

123. Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / С. Г. Келина. – М. : Наука, 1974. – 232 с.

124. Самойлов М. Ще раз до питання ефективності кримінального провадження на підставі угод та інституту суду присяжних / М. Самойлов // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року): збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 141–145.

125. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2-х т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – 359 с.

126. Перепадя О. В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Перепадя Олена Валеріївна. – К. : НАН України, Інститут держави і права. – 2003. – 219 с.

127. Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права : очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах / М. А. Чельцов-Бебутов. – СПб. : Альфа, Равена, 1995. – 839 с.

128. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. – 2-е изд., перераб. / Е. Г. Лукьянова – М. : Норма, 2003. – 234 с.

129. Новак Р. В. Сутність угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному процесі України / Р. В. Новак // Реформування правоохоронної системи України: матеріали круглого столу (м. Київ, 20 червн. 2014 р.) / за ред. доктора юридичних наук, професора Т. О. Проценка – К. : ДНДІ МВС України, 2013. – С. 23–25.

130. Химичева О. В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства :

монографія / О. В. Химичева. – М. : Закон и право : Юнити-Дана, 2004. – 250 с.

131. Нестор Н. Сучасні правові основи застосування примирення / Н. Нестор // Юридичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 224–229.

132. Мандриченко Ж. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим : дис. ... канд.. юрид. наук. : 12.00.08 / Мандриченко Жанна Василівна ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2007. – 194 с.

133. Повзик Є. В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : монографія / Є. В. Повзик. – Х. : Право, 2014. – 224 с.

134. Жуйкова Н. Е. Некоторые проблемы обеспечения прав потерпевших по возмещению ущерба, причиненного преступлением / Н. Е. Жуйкова // Ученые записки : Сборник научных трудов Института государства и права. Вып. 3. Тюмень : Издательство Тюменского государственного университета. – 2002. – С. 64–70.

135. Клименко Я. Добровільне відшкодування шкоди особам, постраждалим від злочину / Я. Клименко // Право України. – 2002. – № 3. – С. 82–86.

136. Тітко І. Угоди як інститут забезпечення реалізації приватного інтересу в кримінальному судочинстві України : окремі питання / І. Тітко // Вісник Національної академії правових наук. – 2013. – № 4 (75). – С. 225–233.

137. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12>.

138. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 19.02.2013 у справі № 465/1176/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29425731>.

139. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 23.04.2013 року у справі № 465/1247/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30991922>.

140. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 12.03.2013 у справі № 643/1365/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29854888>.

141. Вирок Чорнобаївського районного суду Черкаської області від 10.04.2013 у справі № 709/828/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30577470>.

142. Новак Р. В. Повноваження суду у кримінальному провадженні на підставі угод / Р. В. Новак, В. І. Теремецький // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : Зб. тез наук. доп. і повідомл. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 6 груд. 2013 р.) / НУ ЮАУ, Нац. акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. будівництва та місцев. самовряд., Асоціація випускників НУ ЮАУ. – Х. : Право, 2013. – С. 505–507.

143. Кримінальне провадження № 666/546/13-к від 20.02.2013 (Дніпровський районний суд м. Херсона) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29800753>.

144. Кримінальне провадження № 622/134/14-к від 25.08.2014 (Золочівський районний суд Харківської області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40553429>.

145. Кримінальне провадження № 611/546/14-к від 25.05.2014 (Барвінський районний суд Харківської області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40657748>.

146. Кримінальне провадження № 638/10134/14-к від 29.05.2014 (Держинський районний суд м. Харкова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39987298>.

147. Кримінальне провадження № 414/169/13-к від 12.01.2013 (Кремінський районний суд Луганської області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30407859>.

148. Про вивчення практики укладання угод у кримінальному провадженні, ухвалених судами вироків на підставі угод та їх перегляд в апеляційному порядку, а також стан виконання вироків про затвердження зазначених угод : Інформаційний лист Прокуратури Харківської області від 21.11.2014. – Харків, 2014. – 14 с.

149. Соловйова О. Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О. Є. Соловйова ; Харківський національний університету внутрішніх справ. – Харків, 2006. – 20 с.

150. Потій П. А. Деякі питання застосування інституту кримінально-правових угод / П. А. Потій // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 17 жовтня 2014 р. / Служба безпеки України, Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2014. – Вип. 6. – С. 77–81.

151. Петров А. Примирение с потерпевшим как основание освобождения от уголовной ответственности / А. Петров // Законность. – 2010. – № 11. – С. 50–51.

152. Баулін Ю. В. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисова. – Харків, 2008. – 240 с.

153. Проект Кримінально-процесуального кодексу України від 13.12.2007 № 1233. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1233&skl=7.

154. Про медіацію : проект Закону України від 26.06.2013 № 2425а [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637.

155. Соловйова О. Є. Визначення форми примирення між потерпілим і винним у кримінальному процесі України / О. Є. Соловйова // Науковий

вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2005. – № 1 (20). – С. 345–349.

156. Соловйова О. Є. Характеристика принципів медіації у контексті розбудови відновного правосуддя в Україні / О. Є. Соловйова // Криміналістичні та процесуальні проблеми, що виникають під час проведення слідчих дій: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк, 24 листопада 2006 року. – Донецьк: ООО Норд Комп'ютер, 2006. – С. 177–184.

157. Кримінальне провадження 1-кп/647/48/2013 від 20.01.2013 (Бериславський районний суд Херсонської області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29559564>.

158. Маткина Д. В. Конвенциональная форма судебного разбирательства : история, современность и перспективы развития : монография / Д. В. Маткина. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 216 с.

159. Черепухин А. В. Система альтернативного разрешения конфликтов : учеб. – метод. пособ. для высш. учеб. Завед. / А. В. Черепухин. – Харьков : Торнадо, 2001. – 208 с.

160. Фрич В. Медіація (примирення) як альтернатива судовому розгляду кримінальних проваджень / В. Фрич, О. Комарницька // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 24–26.

161. Шамлікашвілі Ц. А. Впровадження медіації у Росії / Ц. А. Шамлікашвілі // Право України. – 2011. – № 11–12. – С. 237–245.

162. Попаденко Е. В. Поиск альтернативных средств разрешения уголовно-правовых конфликтов как направление Российской уголовной политики / Е. В. Попаденко // Библиотека криминалиста. – 2012. – № 1 (2). – С. 60–67.

163. Рустамов Х. У. Уголовный процесс. Формы : учебн. пособие для вузов / Х. У. Рустамов. – М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 304 с.

164. Лобань Д. Процесуальний контроль прокурора за виконанням угоди про визнання винуватості / Д. Лобань // Вісник національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1(34). – С. 106–111.

165. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін., за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім», 2006. – 1184 с.

166. Неледва Н. В. Деякі проблеми відмови судом у затвердженні угоди про примирення в кримінальному процесі / Н. В. Неледва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – №9 (1). – С. 212–214.

167. Салтиков С. М. Проблемні питання кримінального провадження на підставі угод / С. М. Салтиков // Четверті Харківські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідомл. учасн. міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів (м. Харків, 16 – 17 трав. 2014 р.) / М-во освіти і науки України, НЮУ ім. Я. Мудрого, НДІ вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса НАПрН України, Всеукр. громад. організація «Асоц. кримін. Права», Асоціація випускників НЮУ ім. Ярослава Мудрого», Ліга студ. асоц. правників України. – Х. : Право, 2014. – С. 226–228.

168. Зінов'єва І. А. Угода про примирення у провадженні щодо злочинів, вчинених у співучасті / І. А. Зінов'єва // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матеріали «круглого столу» в рамках VII Всеукр. фестивалю науки 25 квітня 2013 р. : 20 років НАПрН України / НАПрН України, НДІ вивчення проблем злочинності, Всеукр. громад. орг. «Асоціація кримінального права». – Х. : Право, 2013. – С. 271–273.

169. Новак Р. В. Особливості судового контролю у кримінальному провадженні на підставі угод / Р. В. Новак // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2013. – С. 248–249.

170. Керевич О. В. Здійснення кримінального провадження на підставі угод про примирення / О. В. Керевич // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 5. – Том 3. – С. 136–140.

171. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254К/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

172. Бояров В. І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України / В. І. Бояров // Часопис цивільного і кримінального судочинства : науково-практичний журнал. – 2012. – № 4 (7). – С. 150–154.

173. Добровольська О. Г. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості відповідно до нового КПК України / О. Г. Добровольська // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. – 2013. – № 1. – Т. 26 (65). – С. 367–372.

174. Макаров А. П. Сделка о признании вины: новация УПК Украины / А. П. Макаров // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – № 1. – Т. 26 (65). – С. 414–418.

175. Паславський С. І. Проблеми укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні / С. І. Паславський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 383–391.

176. Подольный Н. Фантомы уголовного судопроизводства / Н. Подольный // Российская юстиция. – 2004. – № 4. – С. 49–50.

177. Паславський С. І. Угода про визнання винуватості : беззастережне визнання чи обов'язок про співпрацю? / С. І. Паславський // Право і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 262–267.

178. Авраменко О. В. Ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні / О. В. Авраменко // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. : кримінально-правові

та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (19 – 20 вересня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 544.

179. Юридична енциклопедія: в 6 т. / голов. редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 6: Т – Я. – 768 с.

180. Верещак В. М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В. М. Верещак // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 41–44.

181. Теремецький В. І. Угода про визнання вини у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / В. І. Теремецький, Г. В. Соловей // Юридична наука. – 2012. – № 7. – С. 111–115.

182. Лапкін А. В. Проблеми участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості / А. В. Лапкін // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – Серія «Право». – № 11. – С. 297–301.

183. Лапкін А. В. Правові основи прокурорської діяльності: наук.-практ. Посібник / А. В. Лапкін; за ред. П. М. Каркач. – 2-ге вид., змінене і доповн. – Х.: Право, 2013. – 320 с.

184. Новак Р. В. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості / Р. В. Новак // Право і безпека. – 2014. – № 4 (55). – С. 131–136.

185. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: Наказ Генерального прокурора України від 19.12.2012 № 4 гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

186. Тюрін Г. Є. Принципи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод / Г. Є. Тюрін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету (Сер. Юриспруденція). – 2014. – № 9–1. – С. 229–232.

187. Ноздріна М. О. Сутність принципу публічності за новим кримінально-процесуальним законодавством / М. О. Ноздріна // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – № 18. – С. 166–171.

188. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України : монографія / І. В. Рогатюк. – К. : Атік, 2007. – 160 с.

189. Соловей Г. В. Змагальність сторін у кримінальному процесі України : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : за спец. 12.00.09 – Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність / Г. В. Соловей ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2014. – 20 с.

190. Сіроткіна М. В. Щодо проблемних питань укладення угод в кримінальному провадженні / М. В. Сіроткіна // Адвокат. – № 3 (162). – 2014. – С. 32–36.

191. Леляк О. Участь захисника під час укладення угоди про визнання винуватості : право чи обов'язок? / О. Леляк // Вісник прокуратури. – 2015. – № 2. – С. 49–57.

192. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України № 198-VIII від 12 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198-19/print1390040633514475>.

193. Новак Р. В. Правове регулювання участі захисника в процесі укладання угод про визнання винуватості / Р. В. Новак, В. І. Теремецький // Юридична осінь 2013 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 14 листопада 2013 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2013. – С. 429–431.

194. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : Закон Республики Молдова от 14.03.2003 № 122-XV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.org.ua/files/.pdf>.

195. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>.

196. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Грузии : Закон Республики Грузии от 9 октября 2009 года № 1772-ІІс [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf.

197. Макрайб Дж. Права человека и уголовный процесс : Практика Европейского суда по правам человека / Макрайб Дж. – К. : К.І.С., 2011. – 576 с.

198. Хавронюк М. Деякі проблеми угоди про визнання винуватості / М. Хавронюк // Юридичний вісник України. – 2012. – № 29. – С. 6–7.

199. Тютюгин В. И. Некоторые вопросы назначения наказания по соглашению сторон в связи с принятием нового Уголовного процессуального кодекса Украины / В. И. Тютюгин // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 11 – 12 жовт. 2012 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», НДІ вивч. пробл. злочинності ім. В. В. Сташиса, Нац. акад. прав. наук України, ВГО «Асоц. кримін. Права». – Х. : Право, 2012. – С. 81–86.

200. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>.

201. Саєнко Г. Ю. Правова природа угоди в кримінальному процесі / Г. Ю. Саєнко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 3. – Том 3. – С. 199–203.

202. Головнієнков П. Судові угоди в німецькому кримінальному процесі / П. Головнієнков // Право України. – 2012. – № 1/2. – С. 369–374.

203. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х. : Фактор, 2013. – 1072 с.

204. Аналітичний збірник статистичної інформації органів досудового розслідування за 10 місяців 2014 року [Електронний ресурс] / Генеральна прокуратура України. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/erdr.html>.

205. Шмарев А. И. Особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением : монография. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 144 с.

206. Новак Р. В. Укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні / Р. В. Новак // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – Том 7. – № 4 (25). – С. 30–36.

207. Соловей Г. В. Змагальність сторін у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Соловей Галина Василівна ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2014. – 246 с.

208. Пойда А. За корисні для слідства відомості можна отримати м'якше покарання / А. Пойда // Закон і бізнес. – 2012. – № 21 (1060). – С. 1–5.

209. Коровкина И. Ю. Заключение досудебного соглашения о сотрудничестве (сделка с правосудием) / И. Ю. Коровкина. – С. 1–4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo-zakon-advokat.ru/node/806>.

210. Тюрін Г. Є. Порядок діяльності прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод / Г. Є. Тюрін // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 442–447 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81/Downloads/FP_index.htm_2014_2_78.pdf.

211. Леоненко М. І. Кримінальне провадження на підставі угод : Україна і зарубіжний досвід / М. І. Леоненко, А. О. Коцар // Держава та регіони. Сер. : Право. – 2013. – № 2. – С. 153–156.

212. Паславський С. І. Практика доцільності укладення про визнання винуватості для сторони захисту / С. І. Паславський // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія юридична). – 2014. – Том 3. – Випуск 3. – С. 182–187.

213. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, З. М. Саїдова, М. І. Хавронюк. – К. : ФОП Москаленко О. М., 2013. – 40 с.

214. Про практику застосування прокурорами інституту угод у кримінальному провадженні : Інформаційний лист Генеральної прокуратури України від 24.04.2013 № 09/1 – 101 – 317–07–13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/scientifically_methodical_advice.html?_m=publications&_t=cat&id=106860.

215. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, Л. М. Лобойко, З. М. Саїдова. – К. : «Арт-Дизайн», 2014. – 48 с.

216. Ухвала Радомишльського районного суду Житомирської області від 04.09.2014 (справа № 289/1148/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40404335>.

217. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 20.05.2013 (справа № 757/9985/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31281084>.

218. Рішення Європейського Суду з прав людини за скаргою № 6903/75 Девеер проти Бельгії від 27.02.1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://european-court.eu/uploads/ECHR_Deweere_v_Belgium_27_02_1980.pdf.

219. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 21.03.2013 (справа № 757/4778/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30088642>.

220. Ухвала Соломянського міськрайонного суду Донецької області від 29.04.2015 (справа № 243/3755/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45429116>.

221. Baldwin J. and McConville M. Negotiated Justice : Pressures to Plead Guilty. London: Martin Robertson. – 1977. – XVI, 128 p.

222. Лизак Я. В. Роль прокурора під час укладення угод про примирення та визнання винуватості / Я. В. Лизак // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 1. – С. 226–231 – (Серія : Юридичні науки).

223. Паславський С. І. Прокурорський контроль за виконанням засудженим угоди про визнання винуватості / С. І. Паславський // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридичні науки. – № 2. – Том 4. – С. 175–179.

224. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2013 року [Електронний ресурс] / Генеральна прокуратура України. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

225. Юлдашев С. Практика застосування інституту угод у кримінальному провадженні / С. Юлдашев // Вісник прокуратури. – 2014. – № 1 (151). – С. 81–90.

226. Малихіна С. Укладення прокурором угоди про визнання винуватості / С. Малихіна // Вісник прокуратури. – 2013. – № 6. – С. 63–68.

227. Паславський С. І. Щодо питання подвійних стандартів угоди про визнання винуватості / С. І. Паславський // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 14–15 лютого 2014 р. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – 192 с.

228. Копетюк М. Особливості забезпечення безпеки осіб у досудовому кримінальному провадженні / М. Копетюк // Історико-правовий часопис. – 2013. – № 2. – С. 126–131.

229. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві Закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 11. – Ст. 51.

230. Паславський С. І. Практика доцільності укладення угоди про визнання винуватості для сторони захисту / С. І. Паславський // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія юридична). – 2014. – Том 3. – Випуск 3. – С. 182–187.

231. Бояров В. І. Питання застосування угоди про визнання вини в кримінальному судочинстві / В. І. Бояров // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2005. – № 1. – С. 193–195.

232. Іскендерова І. С. Участь прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод / І. С. Іскендерова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Том 4. – Випуск 6 – 1. – С. 49–51.

233. Мухін В. Інститут угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі / В. Мухін, А. Штанько // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 46–51.

234. Шило О. Г. Деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості / О. Г. Шило, Є. В. Повзик // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 17 жовт. 2014 р. / Служба безпеки України, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», НІОУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2014. – Вип. 6. – С. 122–126.

ДОДАТКИ

Додаток А

Пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів

1. Доповнити частину 2 статті 36 КПК України пунктом 23 такого змісту:

«наглядати за виконання умов угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості».

2. Частину 2 статті 469 КПК України викласти в такій редакції:

«Угода про визнання винуватості може бути укладена з ініціативи прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. Прокурор або підозрюваний чи обвинувачений вправі укласти угоду про визнання винуватості або відмовитися від неї протягом трьох днів після отримання пропозиції про укладення такої угоди під час досудового розслідування. Постанова прокурора про відмову в укладенні угоди про визнання винуватості може бути оскаржена прокурору вищого рівня».

3. Доповнити статтю 469 КПК України частиною 9, сформулювавши її наступним чином:

«Укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися у будь-який момент після повідомлення особі про підозру до початку судового розгляду справи в суді першої інстанції».

4. Доповнити статтю 476 КПК України частиною 6 такого змісту:

«Збирання доказів щодо невиконання засудженим умов угоди здійснюється потерпілим та прокурором у порядку, визначеному статтею 93 цього Кодексу, у строки, передбачені частиною 1 статті 476 цього Кодексу».

5. Частину 4 статті 535 КПК України викласти таким чином:

«Органи, що виконують судові рішення, повинні повідомляти прокурора та суд, котрий ухвалив судові рішення про затвердження угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, про його виконання».

6. Доповнити пункт 19 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 року № 4 гн абзацом 5 такого змісту:

«Належному нагляду за виконанням засудженими обов'язків щодо виконання угоди про визнання винуватості буде сприяти забезпечення прокурором ведення реєстру вироків, якими затверджувались угоди про визнання винуватості. Обов'язок ведення такого реєстру покладається на керівника прокуратури».

7. Доповнити статтю 10 проекту Закону України «Про медіацію» частиною 5 та викласти її в такій редакції:

«посередник, який займається медіацією на професійній основі, повинен мати вищу юридичну освіту».

Додаток Б

**Узагальнені відомості за результатами опитування суддів,
прокурорів, адвокатів щодо порядку здійснення кримінального
провадження на підставі угод в Україні**

Всього опитано 185 осіб,

із них:

110 суддів Київської, Харківської, Черкаської областей

40 прокурорів прокуратур Вінницької, Київської, Харківської областей

35 адвокатів Київської, Харківської, Волинської областей

№ за/п	Зміст запитання	Кількісні показники відповідей (осіб / %)		
		Судді (в тому числі й слідчі судді)	прокурори	адвокати
1.	На Вашу думку, в якому обсязі використовують учасники кримінального провадження можливість укладення угоди відповідно до КПК України?			
	повністю	95/86%	40/100%	30/85%
	частково	15/14%	0/0%	5/15%
	взагалі не використовують	0/0%	0/0%	0/0%
2.	На Вашу думку, необхідно збільшувати категорію кримінальних проваджень, в яких доцільно укладати угоду з потерпілим?			
	ні	110/100%	34/85%	17/49%
	Так, віднісши до такого	0/0%	6/15%	18/51%

	переліку й тяжкі злочини			
	Інша відповідь	0/0%	0/0%	0/0%
3.	Чи необхідно обмежувати часові межі укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, зокрема, зазначити у КПК України, що укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до початку судового розгляду справи в суді першої інстанції?			
	так	86/78%	29/72%	10/28%
	ні	24/22%	11/28%	25/72%
	інша відповідь	0/0%	0/0%	0/0%
4.	Чи доцільно встановлювати обов'язок для прокурора здійснювати активний нагляд за виконанням угоди про визнання винуватості відповідно до КПК України?			
	так	95/86%	27/67%	35/100%
	ні	15/14%	13/33%	0/0%
	інша відповідь	0/0%	0/0%	0/0%
5.	На Вашу думку, необхідним є встановленням вимоги для посередників, які займаються медіацією на професійній основі та котрі залучаються для укладення угоди між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, мати достатній обсяг юридичних і психологічних знань для належного проведення процедури примирення?			
	так	110/100%	40/100%	35/100%
	ні	0/0%	0/0%	0/0%
	інша відповідь	0/0%	0/0%	0/0%
6.	Чи доцільно засудженому надавати право укладати угоду про визнання винуватості, обов'язковою умовою якої є співробітництво з			

	правоохоронними органами?			
	так	6/6%	7/18%	25/71%
	ні	104/94%	33/82%	10/29%
	інша відповідь	0/0%	0/0%	0/0%
7.	Як Ви вважаєте укладення угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим повинно здійснюватися?			
	тільки у присутності захисника, а якщо підозрюваний чи обвинувачений відмовилися від захисника, то така дія повинна бути здійснена у присутності іншого захисника	90/80%	28/70%	30/85%
	тільки за бажанням підозрюваного чи обвинуваченого, і при цьому не важливо чи є захисник у підозрюваного, чи немає	10/10%	7/17%	0/0%
	тільки у присутності захисника, якщо підозрюваному чи обвинуваченому інкримінують вчинення особливо тяжкого злочину	10/10%	5/13%	5/15%
	інша відповідь	0/0%	0/0%	0/0%
8.	На Вашу думку, укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні між прокурором та підозрюваним? <i>(позначте всі можливі відповіді)</i>			
	сприяє гуманізації та демократизації кримінально-правових норм, розширює засаду змагальності сторін	65/59%	28/70%	29/82%
	допомагає запобігти	25/22%	14/12%	21/60%

	криміналізації та десоціалізації злочинців у місцях позбавлення волі			
	знижує рівень рецидивної злочинності	13/11%	8/7,2%	13/37%
	скорочує витрати на кримінальне судочинство та сприяє розвантаженню судів апеляційної інстанції судовими справами, оскільки ухвалений вирок на підставі угоди про визнання винуватості має значно менше правових підстав для його оскарження в апеляційному та касаційному порядках	45/41%	12/30%	8/22,8
	сприяє викриттю, запобіганню, виявленню чи припиненню переважної більшості кримінальних правопорушень	33/30%	11/27,5	0/0%
	введення переговорів про призначення меншого покарання, ніж те, яке могло бути призначене у випадку застосування закону на загальних підставах, є потенційно корупційним	5/4,5%	0/0%	0/0%

Додаток В

Узагальнені відомості за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень

Всього проаналізовано 250 кримінальних справ, що перебували у провадженні судів упродовж 2013 – 2015 р.р.

1. Чи укладаються угоди про визнання винуватості із обов’язковою умовою співпрацювати з правоохоронними органами у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншими особами?   так – 25 (10%)   ні – 225 (90 %)
2. Чи визнають себе винуватими у вчиненому кримінальному правопорушенні підозрюваний чи обвинувачений під час укладення угоди про примирення?   так – 225 (90 %)   ні – 25 (10 %)
3. Під час укладання угоди про примирення підозрюваний чи обвинувачений відшкодовують шкоду?   Одразу в повному обсязі після укладення угоди – 45 (18 %)   Частково після укладення угоди, а частково після її затвердження судом – 162 (65 %)   Не відшкодовують 43 (17 %)
4. Категорія кримінальних проваджень, в яких укладається угода про визнання винуватості?   Тяжкі злочини – 68 (27 %)   Злочини середньої тяжкості – 98 (39 %)

Злочини невеликої тяжкості – 80 (32 %)   Кримінальні проступки – 4 (2 %)
5. Момент укладення угоди про визнання винуватості   Під час повідомлення особі про підозру – 35 (14 %)   Під час здійснення досудового розслідування – 90 (36 %)   Під час закінчення досудового розслідування – 120 (48 %)   Під час судового розгляду справи – 5 (2 %)
6. Провадження, щодо котрих укладено угоду про примирення між підозрюваним та обвинуваченим   Злочини середньої тяжкості – 85 (34 %)   Злочини невеликої тяжкості – 120 (48 %)   Провадження у формі приватного обвинувачення – 38 (15 %)   Провадження щодо кримінальних проступків – 7 (3 %)
7. Угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим укладуються у кримінальних провадженнях щодо злочинів: у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – 128 (51 %)   проти здоров'я населення – 56 (23 %)   проти громадського порядку та моральності – 66 (26 %)
8. Обвинувачений у судовому засіданні заперечував про затвердження угоди про визнання винуватості, пояснюючи це тим, що під час укладення угоди йому не було роз'яснено його права та наслідки укладання такої угоди?   так – 18 (8 %)   ні – 232 (92 %)
9. Найчастіше угоди про примирення з потерпілим укладаються у кримінальних провадженнях щодо злочинів   проти власності – 161 (64 %)

життя та здоров'я особи, а саме заподіяння умисного легкого тілесного ушкодження – 22 (9 %)   умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження – 38 (16 %)   хуліганство – 19 (8 %)   у сфері ухилення від сплати аліментів – 10 (3 %)
10. Чи витребував суд під час затвердження угоди про визнання винуватості під час досудового розслідування матеріали кримінального провадження?   так – 48 (19 %)   ні – 202 (81 %)
11. Чи витребував суд під час затвердження угоди про примирення під час досудового розслідування матеріали кримінального провадження?   так – 33 (13%)   ні – 217 (87 %)
12. Призначене вироком суду покарання за результатами розгляду угоди про примирення   узгоджене сторонами угоди – 215 (86 %)   узгоджене сторонами угоди з покладанням на засудженого обов'язків, передбачених п. 2, 3, 4 ч. 1 ст. 76 КК України за власною ініціативою суду – 38 (15 %)   менш суворе, ніж узгоджено сторонами угоди, оскільки узгоджена сторонами міра покарання погіршувала становище обвинуваченого – 2 (0,8 %)
13. Призначене вироком суду покарання за результатами розгляду угоди про примирення   узгоджене сторонами угоди – 210 (84 %)   узгоджене сторонами угоди та покладено на засудженого обов'язків, передбачених п. 2, 3, 4 ч. 1 ст. 76 КК України за власною ініціативою суду

– 28 (11 %)

менш суворе, ніж узгоджено сторонами угоди, оскільки узгоджена сторонами міра покарання погіршувала становище обвинуваченого

– 12 (5 %)

14. Угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні укладено

під час досудового розслідування та затверджена судом у підготовчому провадженні – 198 (80 %)

під час підготовчого судового провадження 26 (10 %)

під час судового розгляду – 26 (10%)

15. Угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні укладено

під час досудового розслідування та затверджена судом у підготовчому провадженні – 208 (83 %)

під час підготовчого судового провадження 31 (13 %)

під час судового розгляду – 11 (4 %)

ПЕЧЕРСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД М. КИЄВА

01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 42-а, тел. 235-32-78 канцелярія
Web: <http://pc.ki.court.gov.ua>, E-mail: inbox@pc.ki.court.gov.ua

03.06.2015

вих. № 1028/15**АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ**

у практичну діяльність Печерського районного суду м. Києва результатів дисертаційного дослідження «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні» здобувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ Новака Романа Васильовича

Сформульовані здобувачем Новаком Романом Васильовичем висновки та пропозиції, що містяться в дисертаційному дослідженні на тему «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні», мають важливе практичне значення для вирішення низки проблемних питань, які виникають під час здійснення вітчизняного кримінального провадження на підставі угод. Цьому сприяло використання Новаком Романом Васильовичем результатів узагальнення судової практики, політико-правової публіцистики, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, а також опитування суддів зі спірних питань, а саме: обмеження часових меж укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, закріплення обов'язку для прокурора контролювати виконання засудженим умов угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, встановлення у КПК України обов'язку для суду з'ясовувати в обвинуваченого всі обставини кримінального провадження з моменту ініціювання укладення угоди до її фактичного підписання.

Дисертація має практичну спрямованість. Одержані результати можуть бути використані у практичній діяльності суддів.

Голова Печерського
районного суду м. Києва

Р.Ю. Козлов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

О.М. Головка

2015 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

наукових результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ Новака Романа Васильовича на тему: «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні» у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника навчально-методичного центру, кандидата технічних наук, доцента Магдаліни І.В., заступника декана з навчально-методичної роботи, кандидата юридичних наук, доцента Синегубова О.В., завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій, доктора юридичних наук, доцента Харченка В.Б. склали цей акт про те, що окремі наукові та практичні положення дисертаційної роботи «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні» здобувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ Новака Романа Васильовича використовуються у навчальному процесі при підготовці та проведенні семінарських і практичних занять з курсантами, слухачами та студентами Харківського національного університету внутрішніх справ у процесі викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес» та «Сучасні проблеми кримінального процесу».

Результати наукового дослідження Новака Р.В. використані під час підготовки семінарських занять та двох фондкових лекцій: «Сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні» (загальним обсягом 13 стор.) та «Укладення угоди між прокурором та

підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості» (загальним обсягом 14 стор.) відповідно до теми № 22 «Особливі порядки кримінального провадження» навчальної програми з дисципліни «Кримінальний процес». Крім того, викладачам кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ рекомендовано враховувати наукові результати дисертації Новака Р.В. у навчальному процесі при викладенні навчальних дисциплін «Кримінальний процес» та «Сучасні проблеми кримінального процесу».

Члени комісії:

Начальник навчально-методичного центру
Харківського національного університету
внутрішніх справ

І.В. Магдаліна

Заступник декана з навчально-методичної роботи
Харківського національного університету
внутрішніх справ

О. В. Синегубов

Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету
внутрішніх справ

В.Б. Харченко